

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editori:
● Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu
● Ion Rațiu

31 august - 6 septembrie 1994
(Anul XXVII)

33

Liviu Rebreanu - 50 de ani de la moarte

(pag. 12 - 13, 14 - 15)

Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu

(pag. 9)

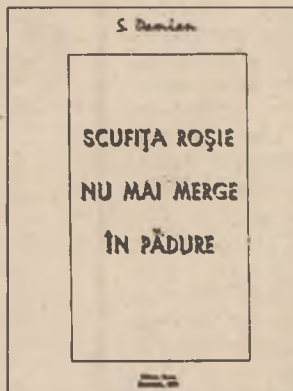
Paul VALÉRY: Alfabet

(pag. 20 - 21)

Literatură de evaziune sexuală pentru doamne

(pag. 19)

Semnale de
alarmă

(pag. 5)

Tirania constituțională

(pag. 2)

Revizui

„A VENIT prin urmare vremea unei revizui a valorilor literare...”, scria E. Lovinescu acum trei sferturi de veac. Cuvintele criticului au fost citate de Gh. Grigurcu în articolul său din numerele 31 și 32 ale *Românel literare* intitulate *Revizuirea poeziei* și consacrat poeziei din anii comunismului. Am publicat incitantul articol în cadrul unei rubrici pe care am inițiat-o cu un an în urmă. Am sperat atunci că vom trezi interesul criticii pentru problemele literaturii dintre 1945 și 1989. Speranță numai parțial împlinită. Intervenția lui Gh. Grigurcu ar putea constitui o relansare a dezbaterii. În ce mă privește, cred că E. Lovinescu avea dreptate să susțină necesitatea revizuirilor periodice. Iar o schimbare de amplasare a celei din 1989 nu face decât să o accentueze. Va ieși critica din apatia în care pare cufundată ca într-un vis duios? Contribuțiile lui Gh. Grigurcu, unul dintre cei mai tenaci emuli ai ideii lovinesciene, au primit riposte foarte dure. Criticul a fost acuzat de patimă demolatoare. Cel care l-au ținut la stîlpul infamiei au fost acei colegi de breaslă care consideră că revizuirea este infestată de spiritul politicii de partid și preferă să rămână surzi la chemarea firească de repunere în discuție a literaturii din vechiul regim.

Sînt alături de Gh. Grigurcu în temerara lui acțiune. Mi se pare că principala obligație morală a criticilor actuali aceasta este: de a privi înapoi *sine ira et studio*, de a revizui valorile, revizuiindu-se pe ei înșiși. Articolul lui Gh. Grigurcu reprezintă o radiografie excelentă, care merită mai mult decît o laudă ocazională și anume o discuție aplicată și la obiect. Nu-mi propun s-o fac în acest editorial, prea

concis prin natura lui. Mă număr printre cei dinți înșcriși în dezbaterea din *România literară* și voi reveni, cînd voi avea răgaz, la un subiect pe cît de important, pe atît de palpitant. Mă limitez acum la două observații generale, care au caracterul unor precizări, prilejuite de articolul lui Gh. Grigurcu.

Cea dintîi este că o nouă ierarhie a valorilor trecutului trebuie să înceapă de la principii și de la criterii, lăsînd deoparte gusturile personale. Chiar dacă Gh. Grigurcu are tot dreptul să nu prețuiască poezia lui Nichita Stănescu sau A.E. Baconsky, problema centrală a articolului său nu era aceasta. Întinderea excesivă pe care el o dă contestării celor doi poeți reflectă mai curînd un *parti-pris* de gust decît o chestiune de principiu și deviază în fond discuția de la esențial.

A doua observație se referă la o deosebire, semnalată de autorul articolului, între generația '60 și generația '80. După părerea lui Gh. Grigurcu oficialitatea comunistă a avut mai mult succes în „recuperarea” generației lui Nichita Stănescu decît în aceea a generației lui Florin Iaru. Motivul nu este însă nicidecum mai marea docilitate sau permeabilitate la sugestiile puterii, ci - situație relevantă doar în treacăt de Gh. Grigurcu - modificarea radicală a raportului dintre oficialitate și scriitori în timpul scurs de la venirea lui Ceaușescu în fruntea PCR și a statului și pînă la apogeul dictaturii lui personale. Aș adăuga și faptul că altele erau iluziile oamenilor de la 1968, cînd Paul Goma a devenit membru al PCR, decît cele îngăduite tinerilor de la 1980, cînd același Paul Goma crease modelul disidentului român.

ANTRACT

(pag. 16)

POPA'S

(pag. 17)

Pupăza din Senat

(pag. 18)

CONTRAFORT

de Mircea
Mihăieș

Tirania constituțională

ÎNCĂPĂȚINAREA de-a dreptul maladivă a echipei iliesciene în votarea și adoptarea constituției din 1991 este, privită retrospectiv, un moft conjunctural. Privind la luptele groco-romane ce s-au dat pentru ea, ne-am fi putut închipui că însăși soarta iliescienilor depinde de ea. Că, jurînd cu atîta sfințenie pe ea vom avea garanția că, deși profund imperfectă, ea îi va menține pe oamenii puterii în limitele legalității. Stăruie încă în memorie patima retorică a lui Văcaru, pledînd ca un țîrcovnic în transă pentru votarea „celeii mai progresiste constituții din istoria României”. Ori sfîntul misionarism patriotic al potențailor zilei, de la Ion Iliescu și Petre Roman la Dumitrușcu și alți P.U.N.R.-iști, care vedeau rezolvate toate problemele trecute, prezente și viitoare imediat după ce vajnicul cetățean ar fi consimțit la sanctificarea petecului de hîrtie constituțional.

Dacă n-am fi auzit și văzut atîtea în ultimii patru ani, probabil că acum ar trebui să spumegăm de indignare în fața încălcărilor de-a dreptul nerușinate tocmai de către cei care se dădeau de ceasul mării s-o vadă intrată în vigoare. În clipa de față, constituția României nu are decît un singur rol: de spieretorie a opoziției. Legalisti pînă în vîrfurile unghiilor, liderii acesteia au căzut în inevitabila capcană a așa-zisului constituționalism al unei culegeri de articole care nu e cu mult mai bună decît constituția lui Ceaușescu. Și totuși, în diverse împrejurări, figurile de marcă ale opoziției au declarat că, bună-rea, ei se simt obligați s-o respecte.

Ce se întîmplă, însă, în tabăra celor care au jurat pînă și pe ultima ei literă, dar care o folosesc exclusiv ca armă de atac ori scut împotriva oricărei obiecții. Pentru ei, constituția României mai este valabilă într-un singur punct. Și anume, în stabilirea formei de guvernămînt. Republicani (din abundență), ei sînt pregătiți în orice clipă să-și închidă gura citîndu-și sentențios din litera de aur emanată de gîndirea iliesciană. Dar nu mai sînt la fel de intransigenți cînd e vorba de vîrfurile pe șest a miniștrilor la diverse repuneri, de votarea unor lege pe cît de aberante pe atît de anticonstituționale, ori cînd li se reproșează că separarea puterilor în stat e vorbă goală.

Există un singur paragraf în care probabil ar fi de acord să miște din țîșnile iliesciene textul constituțional: cel privitor la ocroutirea (și nu garantarea) proprietății private. Explicația e simplisimă: la acea dată, „constituționaliștii” lui Ion Iliescu agitatau furibund lozincile cu întoarcerea moșierilor și, normal, n-aveau să le garanteze tocmai ei dreptul sfînt asupra proprietății! Nici nu și imaginau că în scurtă vreme ei vor deveni primii moșieri adevărați ai țării și cei

dintți mari capitaliști!

Astăzi, cînd un Vadim Tudor e mai bogat decît mulți dintre latifundiarilor din trecut, cînd politicieni care agită cu isterie drapelul sfîngii comuniste care-i protejează pe săraci, de la Gavra și Funar la Adrian Năstase și Păunescu, sînt fie mari bancheri, fie mari apropitari putrezi de bogați, simpla ocroutire a proprietății li se pare, desigur, insuficientă.

În schimb ce mare parte din opoziția „de dreapta” continuă să fie alcătuită fie din intelectuali care trăiesc din servicii la stat (P.A.C.), fie din funcționari ori tehnocrați angajați tot la stat (P.S.D., P.D.-F.S.N.), fie din pensionari (P.N.Ț.-C.D.), adică din persoane care, în mod normal, ar trebui să viseze la un stat puternic, comunist cu chip capitalist au luat-o repejor spre sălbăticia economiei de piață și spre privatizarea galopantă.

Multă lume se întrebă de ce s-a hotărît guvernul Văcăroiu să accelereze privatizarea tocmai acum, după ce ani întregi lucrurile au înaintat cu viteza melcului? Prima explicație: după patru ani de zile, guvernul și-au dat în fine seama care întreprinderi au șansa de a aduce profituri și care sînt cele sortite pierii. Dintr-un reflex creat de Ceaușescu (vă mai aduceți aminte: marile schimbări, destituirile și numirile cele mai spectaculoase aveau loc în timp ce oamenii erau plecați în concedii, cînd lumea era relaxată și cînd impulsurile dictatoriale își găseau un teren ideal de manifestare), și această mîrșăvie se petrece tot vara. Protejați de tirania constituțională pe care o manevrează ca pe o praștie într-un nemilos spectacol al înăvuirii, oamenii mării sale n-au scăpat ocazia de a acționa rapid și în forță, la adăpostul prerogativelor ordonanțelor guvernamentale. Peste cîteva săptămîni, cînd parlamentarii se vor întoarce, ei nu vor avea decît să consfințească abilele mișcări de peste vară. Adrian Năstase a ochit, din nou, cel mai sus. Prin socrul său, el se și vede stăpînul viilor Murfatlarului, unul din puținele produse de export sigure ale României.

Al doilea motiv: nemaifiind singurii care controlează treburile țării (s-ar putea ca P.U.N.R.-ul dacă nu i se retează din avînt, dacă nu va fi absorbit în cel mai scurt timp și dacă unii din liderii săi, în frunte cu Funar, nu vor fi eliminați, să creeze mari probleme celor care-i patronază astăzi), potențailor zilei au simțit că a sosit momentul să apese pe accelerator. Eventualitatea pierderii puterii politice nu-i mai sperie la fel de mult ca în urmă cu doi sau trei ani, cînd încă n-o aveau pe cea economică. Astăzi, deși personaje odioase în politică, ei sînt personaje cît se poate de onorabile în viața economică a țării. Aici am ajuns! Perversitatea acestei situații nu poate fi contracarată în nici un fel. Încearcă doar să spui că ceea ce se întîmplă sub oblăduirea prezidentului Iliescu e un mare jaf la scară națională. Vei fi tratat, fără milă, de retrograd și comunist, de dușman al economiei de piață și al democrației, de rămășiță stalinistă. Însă parcă această ipostază degradantă e preferabilă paradisialelor mișcări iliesciene.

Anunțăm pe cititorii noștri că pot încheia abonamente pentru „România literară” la toate oficiile poștale din țară, conform notei RODIPET nr. 1299 din 19.11.1993 emisă în completarea *Catalogului publicațiilor*.

MIC DICȚIONAR

de Mihai
Zamfir

AVOCAT. Arestarea lui Carlos, teroristul numărul unu al planetei, „Șacalul”, a readus sub luminile rampei pe autorul atîtor atentate spectaculoase din ultimii douăzeci de ani, legendă vie a asasinatului internațional. Privită însă de aproape, această figură de aparențe diabolice își pierde mult din strălucire: pentru că, oricum, Carlos nu face altceva decît să ducă la perfecțiune imaginea destul de comună a criminalului tipic. Din fericire, însă, o altă figură, infinit mai interesantă, pe care lumea aproape o uitase, a revenit în actualitate cu același prilej: este vorba de avocatul ce a sărit „spontan” să-i ia criminalului apărarea, este vorba de Maître Jacques Vergès. Aici, lucrurile se schimbă.

De ce rămîne Carlos un criminal eficient, dar neinteresant? Pentru că el reprezintă asasinul comunist în stare pură. Născut în lumea a treia, dar într-o familie bogată, educat la Moscova, finanțat tot de acolo cu milioane de dolari, antrenat la școala arabă a crimei, protejat al guvernelor și al polițiilor secrete din fostele țări socialiste: a trebuit ca toate dejecțiile lumii contemporane să se canalizeze în același șuvoi pentru a lansa pe piață un asemenea produs. Iar acesta „trebuia să poarte un nume”.

Curajul lui Carlos? Nu-i mai mare decît cel al torționarilor români de la Sighet ori Aiud. Ucidea cu sînge rece, de preferință oameni nevinovați, punînd bombe și ascunzîndu-se apoi cît mai departe de locul exploziei; ulterior, sub acoperirea anonimatului, lansa mesaje care să-l glorifice indirect; se refugia apoi într-una din țările „socialiste”, unde ducea o viață de play boy pînă la urmărirea lovitură. A fost arestat la Khartum, capitala Sudanului, țară cu regim islamic fundamentalist, unde cea mai

mare parte a populației moare de foame: aceasta nu-l împiedica pe eroul nostru să locuiască într-o vilă elegantă, să posede un bar garnisit cu cele mai fine băuturi alcoolice și să aibă în pat o frumoasă palestiniancă (fac și femeile din OLP „revoluție” cum pot mai bine).

Cît de pasionantă, în schimb, figura lui Maître Vergès! Ea n-ar fi fost posibilă fără spiritul sinucigaș al lumii occidentale, ce împinge ideea de legalitate pînă la prostia pură. Acest avocat comunist, bun de gură ca nimeni altul, i-a apărut pînă acum pe teroristii maoiști și pe călăul nazist Klaus Barbie cu aceeași convingere. Nu-i de mirare: toți personificau acea societate a crimei instituționalizate pe care Vergès o visează, încă din tinerețe, instalată și în Franța. Acum își apără în Carlos nu doar colegul de idei, ci și complicele; pentru că zecile de lovituri ale clientului său n-ar fi fost posibile fără complicitatea a zeci de Maître Vergès din Franța și de aiurea, fără sprijinul oferit bandiților de acești intelectuali *à la page*, amatori avizați de toate comoditățile societății liberale, dar care fac tot ce pot ca s-o distrugă.

Într-o țară unde justiția n-ar tinde spre propria ei parodie, concluzia ar fi una singură: spînzurarea lui Carlos. Dar nu singur, ci împreună cu Maître Vergès.

Numai că spînzurătoarea lui Maître Vergès ar trebui să fie cu trei palme mai înaltă.

POST-RESTANT

de Constanta
Buzea

spitalului vită marcată cu fierul încins; m-am îmbătat ani de zile cu apă chioară, trezindu-mă eroic și mahmur în fiecare dimineață la 4,45 să văd aceiași oameni îmbrăcați în blană de șoarece; astăzi, în anul de grație..., eu, legumă neumilită de Istoria căreia îi aparțin - o tîrfa de lux făcută cadou de rare ori neamului, cred numai în Cel vîndut o singură dată și în Nordul din pupile. (Stela Iorga, Galați). Titlul, normal că poate părea bizar, pentru că nu toată lumea cunoaște semnificația formulei *mc pătrat*, supra radical din: 1 v pătrat supra c pătrat! Ideea, la fel, rămîne fatalmente bizară dacă aveți în vedere că puțini semenii cunosc în ce constă modalitatea de-a combina legea tahionului cu „drumul” atemporal spațial parcurs de un foetus. Preferînd însă să scrieți cu orice preț ceva original și nicidecum să epigonați, riscul de a nu fi înțeleși este garantat. (George Sebastian, Brașov).

România literară

Editată de către:

- Fundația „România literară”
- director general Nicolae Manolescu;
- Ion Rațiu;
- cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Mihai Grecu, Anca Firescu (secretari de redacție), Ruxandra Dinu, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu, Mircea Dobrovicescu, Constanța Buzea, Anastasia Țic (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația „România literară”, Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Nicoleta Isaida (secretariat), Maria Micu (curier).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu, Mihaela Ivan, Mariana Ioniță.

Corespondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München).

Tehnoredactarea computerizată și tipărirea realizate la „PROGRESUL ROMÂNESC” S.A., CALEA PLEVNEI 114.

„românește”/„moldovenește”

PROBLEMA atât de mult discutată și disputată a distincției dintre limba română și limba moldovenească cu multiplele ei implicații, nu are, cum au dovedit-o savanți români și străini, un temei obiectiv: structura idiomului romanic vorbit la răsărit de Prut, bază a limbii oficiale a Republicii Moldova nu se deosebește decât în detalii de varianta populară românească vorbită între Prut și Carpați, iar aceasta diferă, tot în detalii, de vorbirile populare dintre Dunăre și Carpați sau de peste munți.

În contextul diferențierii lingvistice regionale este firesc ca un român din Iași să spună, raportându-se la un clujean sau bucureștean, că el vorbește mai „moldovenește”. Dar aceeași persoană, vorbind cu aceleași particularități regionale, întrebată de un francez, de pildă, sau de un englez etc., ce limbă vorbește, va răspunde, neîndoindu-se, că „vorbește românește”. La aceeași întrebare răspunsul vorbitorilor dintre Prut și Nistru a fost, frecvent, că ei vorbesc „moldovenește”. Răspuns care a surprins, a consternat, a revoltat și, mai ales, a satisfăcut unele autorități locale, în măsura în care poate fi interpretat și invocat ca presupunând o opoziție față de limba română. Lipsa de justificare obiectivă a acestei interpretări tendențioase este evidentă nu numai pentru specialist, ci și pentru vorbitorul neinstruit, care constată că se înțelege fără efort cu cei care vorbesc „românește”, chiar dacă modul de exprimare nu coincide în toate amănuntele. În fața acestei evidente, cum se explică frecvența răspunsului incriminant?

În situațiile în care avem a face cu un răspuns *ingenuu*, spontan și neimplicând dedesubturi tendențioase, acest răspuns are multiple explicații și implicații psihologice, dar și lingvistice.

Astfel, o explicație pentru răspunsul „vorbesc moldovenește” îl constituie deprinderile lingvistice curente: vorbitorul recurge automat la o modalitate lexicală cu care a fost de multă vreme obișnuit, unica utilizată de oficialități, unica permisă o bună perioadă de timp. E rezultatul unei deprinderi de vorbire la a cărei fixare a contribuit și etapa socialistă, când calitatea de „moldovean”, ca și limba, îi opunea pe cetățenii Republicii Moldova, ca populație, ucrainenilor, rușilor, armenilor, georgienilor și celorlalte popoare înglobate în Uniunea Sovietică.

Un alt temei al acestui mod de a răspunde poate să-l reprezinte denumirea statală: REPUBLICA MOLDOVA, pînă nu demult „Republica Socialistă Moldova”. Or, în mod frecvent, în diverse limbi, se constată corelarea dintre numele statului (al țării) și denumirea limbii de stat: în Italia se vorbește „italienește”, în Franța, francezii folosesc „limba franceză” etc. E drept însă că nu lipsesc nici excepțiile: limba oficială a Marii Britanii este engleza, în Belgia se vorbește franceză și flamandă, canadienii nu vorbesc „canadiana”, ci franceza sau engleza și așa mai departe.

SPONTAN și ingenuu, răspunsul „vorbesc moldovenește”, întemeiat pe uzul curent, nu presupune o reflecție metalingvistică, nici nu implică o raportare analitică discriminatorie.

Opoziția cu limba română se datorează nu vorbitorului neavizat, ci forurilor oficiale, care au încercat decenii de-a rîndul să separe și lingvistic populația de la stînga Prutului de restul poporului român.

În acest scop - politic - s-a recurs la diverse mijloace, între care fixarea, prin repetare insidioasă, a formulei „limbă moldovenească” și interzicerea oficială a celei de „limbă

română”, precum și introducerea scrierii cu chirilice.

Același mobil este avut în vedere de încercarea de teoretizare a „despărțirii limbii moldovenești” de limba română (înțelegându-se „limba statului român”), încercare care recurge la o argumentare pseudo-științifică, în bine cunoscutul „stil” de lemn, cumuliind interpretarea și selecția tendențioasă a faptelor lingvistice, istorice, culturale etc.

O acțiune cu consecințe mai profunde și mai grave, a reprezentat subminarea, din interior, a limbii ca atare, prin agresarea, de-a lungul anilor, a aspectului ei *literar*.

În condițiile societății moderne, asigurarea unei comunicări adecvate presupune o limbă - bogată și diversificată - implicînd două variante principale: limba populară, tradițională, marcată *dialectal*, și limba literară, limbă a culturii, care în ipostaza sa modernă se caracterizează prin caracterul *supradialectal* al normelor sale.

Limba română literară modernă este rezultatul eforturilor conjugate ale cărturarilor din cele trei „țări”, din cele trei provincii în care se vorbea românește: ea s-a constituit, în faza sa finală, printr-un proces inițiat de reprezentanții Școlii Ardelene, dar care a antrenat în sec. al XIX-lea și intelectualitatea din Țara Românească și Moldova (chiar și de dincolo de Prut: la progresul culturii și scrisului românesc au contribuit numeroase personalități basarabene, între care se impune, în primul rînd, B.P. Hasdeu). De la început efortul de a dezvolta o „limbă a culturii”, destinată a servi „tuturor românilor”, s-a întemeiat pe o înțelegere modernă a fenomenului: conștiință de existența deosebirilor regionale din vorbirea populară, cărturarii implicați în acest proces s-au străduit să creeze - alegînd - norme unice pentru toate regiunile în care se vorbea și se scria românește. Modernizarea societății (ca și a limbii) a presupus totodată și un lexic mult mai bogat și mai nuanțat, diversificat pe terminologii. Această necesitate a fost satisfăcută mai ales prin împrumuturi din limbile romanice.

Ca urmare, varianta *literară* a limbii române se caracterizează prin *norme unice*, supradialectale, și printr-un bogat fond lexical neologic, preponderent *romanice*.

GÎNDITĂ de la început ca variantă supradialectală, ca element unificator, limba literară se constituie în mod firesc ca liant la nivel național, contribuie la clarificarea și întărirea conștiinței de apartenență la un anumit popor, la o anumită cultură. De aceea nu este întîmplător faptul că în efortul de deznăționalizare, de desprindere a românilor de dincolo de Prut de restul românității vecine, autoritățile statale au recurs la diverse acțiuni destinate să anihileze varianta literară a limbii române utilizate în acest teritoriu.

O formă de acțiune directă în acest sens a reprezentat impunerea ca limbă oficială a limbii ruse, ceea ce a condus la o situație de *diglosie*, în care funcția socială a limbii române - denumită obligatoriu „moldovenească” - era redusă la cea de mijloc de comunicare familiară, populară, funcția de limbă a culturii fiind preluată de rusă.

În perioadele în care limba română a fost acceptată și ea ca limbă a culturii, ea a fost agresată insidios prin promovarea „aproprierii” de „limba poporului”, a întoarcerii la dialectal, ceea ce s-a realizat în primul rînd prin atacarea fondului neologic romanice, atât de specific limbii române literare moderne. S-a încercat în acest sens, înlocuirea neologismului romanice prin echivalente rusești sau prin

Ovidiu Rîureanu

Ciorile

De la o vreme se întîmplă ceva care mă
înpăimîntă:
cîrdurile de ciori nu se mai așază pe
crengile desfrunzite;
pe mine se așază,
mie îmi întunecă inima,
cu umbra lor neagră,
cu aripile lor negre.

Gorganul

Cocoțată pe gorgan, o pasăre mă cherna
cu aripile,
își agita aripile ca niște mîini care
chemau.
Dar nu îngropasem acolo nimic.
N-am avut ce să-ngrop.

Oglinda

Mă caut și nu mai sînt nicăieri.
Mă regăsesc în oglindă,
dar oglinda a plesnit
și păianjeni uriași înoată în apele ei.

calcuri uzînd de materialul lexical popular. În loc de *uzină*, *amendă*, *grevă*, de pildă, s-au răspîndit *zavod*, *ștraf*, *stacică*, în loc de *rezolvarea problemei* s-a spus *hotărîrea întrebării* (în rusă *reșenie voprosa*) etc. Într-o versiune reformatoare transnistriană, în perioada anilor 30, s-a încercat înlocuirea neologismelor (acceptate de româna literară) - *avion*, *hidrogen*, *termometru*, etc. - prin calcuri rebarbative ca *singuro-sburător*, *apă-născător*, *călduro-măsurător*, unii „reformatori” au folosit *lăbiuți* pentru *ghilimele*, *loghituri* pentru *accente* ș.a. „reforma” compromisă prin exces, s-a împotmolit curînd în ridicol, dar tentative mai subtile i-au preluat locul și rolul.

Istoria Moldovei de dincolo de Prut a cunoscut numeroase asemenea tentative, care au încercat - și, în parte, au reușit - să o îndepărteze de limba română literară, care a continuat să funcționeze și să se dezvolte dincoace de Prut. Se urmărea astfel șubrezierea bazei lingvistice a sentimentului etnic și a conștiinței apartenenței naționale. S-a reușit numai în parte, pentru că după o jumătate de secol de asemenea politică lingvistică, în Moldova de peste Prut, mai sînt mulți aceia - intelectuali, în primul rînd - care utilizează această variantă a limbii române și care, în anii din urmă, au făcut mari progrese în recuperarea a ceea ce se pierduse.

OPTIUNEA recentă a parlamentului Moldovei pentru formula „limbă moldovenească” (formulă atât de intens propagată în lungul deceniilor socialiste) pentru denumirea în constituție a limbii (sau a uneia dintre limbile?) de stat nu afectează fondul problemei: pe ambele maluri ale Prutului se vorbește aceeași limbă - limba română. Și indiferent de denumire, această limbă nu va putea propăși ca instituție națională și ca simbol etnic decât dacă i se redă demnitatea, decât dacă i se permite să existe și să funcționeze și ca *limbă a culturii*. Considerată din perspectiva acestui proces, opțiunea amînită a parlamentului este nu numai neștiințifică, ci și periculoasă: recuperarea și promovarea variantei literare va fi piatra de încercare a adevăratului patriotism moldovenesc.

Valeria Guțu Romalo
România literară 3

Actualitatea culturală

Vocea patriotului național

În nr. 33 al revistei „22”, se întinde, pe două pagini, o minuțioasă anchetă realizată de doamna Rodica Palade, lămuritoare în ceea ce putem numi „cazul Dabija” și, în general, în ceea ce se dovedește a fi strategia oficialităților de a nu lăsa nimic în afara puterii și controlului sever al lor. Stupefiantă sînt însă răspunsurile personale pe care le dă Mircea Micu, în calitate de consilier teritorial șef al Inspectoratului pentru cultură al Municipiului București și SAI la întrebările precise ale Rodicăi Palade. Am putea spune că cele câteva rînduri pot fi oricînd o demonstrație perfectă a lipsei de logică pe care o relevă vocea celui care a semnat demiterea lui Dabija de la directoratul Odeon-ului. Mai întîi să vedem, conform definiției din DEX, ce este *logica*: „știință a demonstrației, al cărei obiect este stabilirea condițiilor corectitudinii gîndirii, a formelor și a legilor generale ale raționării corecte, conforme prin ordinea ideilor cu organizarea logică a realității obiective”. Nimic din toate acestea nu vom găsi, oricînt am vrea și ne-am strădui, în microinterviul lui Mircea Micu. Una este întrebare, și alta răspunde. Lipsa de coerență și contradictoriul afirmațiilor sale provoacă sentimente de la stupeoare și iritare pînă, în final, la ilaritate.

1. „În 4 ani de zile n-a pus nici o piesă la Odeon. A apelat la alți regizori, colaboratori în general...” În primul rînd că cei 4 ani de directorat sînt 3. În al doilea rînd Dabija nu este angajat regizor al teatrului, ci consilier artistic. Dacă ar fi montat, deși nu avea obligația, tot statutul de colaborator l-ar fi avut. Și ce are asta cu „lipsa de aptitudini manageriale”?

Dacă Dabija ar fi montat spectacole la Odeon, ar fi spus cu siguranță dl. Micu astăzi că și-a luat un teatru pentru a-și satisface nevoile regizorale proprii. Dacă n-a montat, de ce a adus colaboratori (printre ei fiind Vlad Mugur, Mihai Măniuțiu, Alexander Hausvater) și n-a apelat doar la regizorii angajați (Tudor Mărăscu, pînă acum un an Dragoș Galgoșu)...

2. Domnul Micu nu a fost numit în funcția de consilier teritorial șef ca să eticheteze spectacolele după gustul propriu. O poate face în intimitate și e bine să lase treaba asta oamenilor de specialitate care, pînă una, alta, se pricep nițeluș mai bine. Nu știu dacă în cronicile pro și contra de la „... au pus cătușă florilor” vom întîlni aprecieri ca „este un spectacol lubric, de mic interes, care a șocat atunci...”

3. „Cunoașteți ceva despre turneul Teatrului Odeon în Anglia cu Richard III? Este întrebare. Urmează un răspuns care ne proiectează în plin absurd: „Bineînțeles. Ce merite are Dabija pentru turneul în Anglia? Ce legătură? Care este legătura logică? A regizat dînsul acel spectacol? Nu. Joacă în acel spectacol? Nu. Părerea strict personală a mea este că, în afară de Richard al III-lea, acolo rolurile se joacă într-o dulce devălmășie de libertinism pe care regizorul l-a imaginat, dar aici meritul lui Dabija e nul. Nu are absolut

nici un merit. Dacă punea el o piesă și avea succes răsunător, spuneam „Jos pălăria!”. Astea sînt „aptitudinile” și rarele calități pe care le are un consilier teritorial șef pus să se ocupe de cultură. N-are nici-o importanță că montarea acestui spectacol ține de un proiect, de o strategie reperitorială, că regizorul Mihai Măniuțiu a fost invitat să lucreze la Odeon de Dabija, că Dabija l-a angajat pe Marcel Iureș etc., etc. Totul se rezumă la faptul că Dabija nici n-a regizat spectacolul, nici n-a jucat în el.

Deci, după părerea domnului Micu, ca un director să fie implicat într-un fel sau altul în succesul teatrului pe care îl conduce, trebuie ori să regizeze un spectacol, ori să joace în el. Așteptăm cit de curînd să-i vedem pe directorii-regizori care nu pun în scenă spectacole, măcar să joace în ele ca să le putem apesia aptitudinile manageriale. Poate va avea grijă domnul Micu să semneze o hîrtie oficială în sensul acesta pentru binele teatrului și al nostru, al tuturor.

4. (...) Odeon n-a venit niciodată să apeleze la Inspectorat. (...) „Eu eram la curent cu scandalul din Odeon. Și adresa pe care am primit-o din partea d-lui Dabija, prin care mi se punea în vedere să-l îndepărtăm pe Florin Zamfirescu, m-a obligat să iau o atitudine. Florin Zamfirescu mi-a spus că el face absolut totul la Odeon – treburi administrative manageriale”. Directorul teatrului nu a ținut legătura cu Inspectoratul și nici nu a cultivat persoana domnului Micu în importanta funcție pe care o are. Totuși, domnul Micu este foarte bine informat despre situația din teatru, dar pe cu totul alte căi decît cele oficiale, deși se spune că nu mai există informatori. Adresa despre care vorbește nu are semnătura olografă a lui Dabija. Și mai apare încă o contradicție: domnul Zamfirescu a afirmat că nu-l cunoaște și că nu a stat de vorbă cu domnul Micu. Cel din urmă susține contrariul. Un labirint de afirmații, din care nu vom ieși curînd, care sporește confuzia declanșată de instrumentele puterii. Mă întreb, dacă domnul Zamfirescu face tot ca director-adjunct al teatrului și domnul Micu știe asta, de ce nu l-a numit pe dînsul în funcția de director? Întortocheate căile Domnului...

Deși invocă „legătura logică”, așa cum am demonstrat pe baza textului domnul Micu nu prea este familiarizat cu sensul cuvîntului „logică” stabilit de DEX și folosit de cei mai mulți. Logica dumnealui și a altora are conotații accesibile doar celor de la Putere, decizi să-și pună oamenii lor peste tot, călcînd în picioare valoarea. La urma urmelor, n-o mai fi și asta „valoarea”? Domnul Micu este fericit și liniștit că adevăraților oameni de cultură li s-a pus încă o dată pumnul în gură; „Acum ambiguitatea s-a terminat. Avem Regulamentul de organizare și de funcționare a inspectoratelor și Hotărîrea de Guvern în care scrie clar că Ministerul Culturii (prin inspectorate) are autoritate asupra instituțiilor de cultură, deci și a teatrelor.” (M. C.)

FOTOTECA „ROMÂNIEI LITERARE”

Camil Petrescu la repetițiile piesei Bălcescu, 1949, de vorbă cu interpretul personajului Volnescu II, Gabriel Dănciulescu. Fotografie de Dan Er. Grigorescu

PRIMUM

Domnule Director,

În numărul 29 din 27 iulie - 2 august al revistei *România literară*, am avut prilejul să citesc cu plăcere și surprindere interviul *Nu există în lume altă țară mai apropiată de Franța, ca România*, acordat de scriitorul francez Michel Tournier, în aprilie a.c., poetului Radu Sergiu Ruba. Plăcerea a fost provocată, desigur, de calitatea interviului. În schimb, surprinderea se datorează faptului că *exact* același interviu, acordat *exact* aceluiași poet, la exact aceeași dată a mai apărut exact cu două săptămîni mai înainte în revista pe care o conduc, pe care, de altfel, o și expediem *României literare* în trei exemplare „de protocol”. Nu mă supără faptul că ați reluat interviul, ci doar că nu ați menționat, cum era și firesc, acest lucru. Prin urmare, vă rog să introduceți în numărul următor al revistei dumneavoastră această simplă precizare.

Cu deosebită stimă și sinceră solidaritate,
LIVIU ANTONESCU
Director literar-artistic al revistei
TIMPUL
28 iulie 1994. Iași

NOTA READCTIEI. Ne-am cere scuze dacă am fi vinovați. Dar noi n-am preluat interviul din revista *Timpul*, ci direct de la Radu Sergiu Ruba, care ni l-a adus din proprie inițiativă, fără să ne spună că intenționează să-l încredințeze și altei publicații. De altfel, era o imposibilitate tehnică să preluăm textul respectiv din *Timpul*, întrucît această revistă ne sosește de obicei cu întârziere, iar noi pregătim fiecare număr al *României literare* cu aproximativ zece zile înainte de apariție.

Anina Rădulescu-Pogoneanu

Anina Rădulescu-Pogoneanu, născută la 4 iulie 1902, la București, a fost fiica lui Ion și a Elenei Rădulescu-Pogoneanu. Tatăl era profesor de filozofie și română, iar mama, absolventă a Școalei Normale din Sèvres, decorată cu Legiunea de Onoare, a fost o strălucită profesoară de franceză și apoi directoare a Școalei Centrale de fete.

După ce a terminat liceul la Școala Centrală, Anina, împreună cu soțul ei, Mircea Vulcănescu, a locuit la Paris între 1925-1928, unde a studiat filozofia. Din 1928 a fost profesoară de filozofie și drept la Școala Centrală.

În anii interbelici, activitățile culturale ale Aninei Rădulescu-Pogoneanu au fost multiple: a predat psihologia la Școala de Asistente Sociale a Fundației Rockefeller din București și a lansat un program de „adopțiune” de către „Școala Centrală de Fete” a cartierului Tei, creînd o grădiniță de copii în acel cartier, iar la rugămintea lui N. Caranfil, o creșă la Societatea de Telefoane, a ținut conferințe la radio, a făcut traduceri, a urmat un curs de vară în 1934, la Nisa, însușindu-și metoda Montessori în educația copiilor preșcolari.

În 1965, pleacă la fiica ei, Vivi Vulcănescu, la Paris, unde își continuă strălucita vocație de dascăl, predînd franceza la Aliance Française, apoi limba și literatura franceză la „Equipes d'Accueil et d'Amitié pour les étudiants étrangers” ale Colegiului Sainte-Marie

din Neuilly. În afară de cursuri, Anina a conferențiat pe teme ca „Approche de Ionesco”, „Ombres et lumières dans l'oeuvre de Soljnitzyne”, „Amédée de Ionesco”, „Icônes”, „Evocation de Ronsard”, la Colegiul amintit sau la Fundația Culturală Regală din Paris. Aici a prezentat diverse versiuni ale *Glosei* lui Eminescu, plecînd de la textele moștenite de la tatăl ei, unul din executorii testamentari ai lui Maiorescu.

Din păcate, din ultimi 29 ani ai vieții petrecute la Paris, 18 au fost în spitale.

Anina Rădulescu-Pogoneanu s-a stins din viață, creștinește, la 10 iulie 1994.

Ea a fost sora a doi distinși diplomați, Victor și Titu Rădulescu-Pogoneanu, iar prin mamă se înrudea cu Eugen Ionescu.

Dr. Cornel Tănăsescu

CALENDAR

- 5.VIII.1867 - s-a născut Iuliu Valaori (m. 1936)
- 5.VIII.1922 - s-a născut Marin Preda (m.1980)
- 5.VIII.1926 - s-a născut Gheorghe Bejancu
- 5.VIII.1929 - s-a născut Hajdu Győző
- 5.VIII.1937 - s-a născut Viorel Căcoveanu
- 6.VIII.1887 - a murit George Crețeanu (n.1829)
- 6.VIII.1912 - s-a născut Ion Marin Iovescu (m.1977)
- 6.VIII.1915 - s-a născut Al.Voitin (m.1986)
- 6.VIII.1935 - a murit George Vâlsan (n.1885)
- 6.VIII.1938 - s-a născut Serafim Duicu
- 6.VIII.1941 - a murit Izabela Sadoveanu

- 7.VIII.1848 - s-a născut Ieronim G.Barițiu (m.1899)
- 7.VIII.1907 - s-a născut Ion Zamfirescu
- 7.VIII.1917 - s-a născut Horia Lovinescu (m.1983)
- 7.VIII.1922 - s-a născut Aurel Mihale
- 7.VIII.1931 - s-a născut Emilia Căldăraru (m.1988)
- 7.VIII.1941 - s-a născut Anatol Ghermanschi
- 8.VIII.1902 - s-a născut Șașa Pană (m.1981)
- 8.VIII.1911 - s-a născut Orest Masichievici (m. 1980)
- 8.VIII.1912 - s-a născut Liviu Bratoloveanu (m.1983)
- 8.VIII.1926 - s-a născut Horia Stancu (m.1983)

CRONICA LITERARĂ

de Ioana
Păvulescu

Semnale de alarmă

S. Damian

SCUFIȚA ROȘIE NU MAI MERGE ÎN PĂDURE

Ilustrație: Ioana
Damian, 1994

S. Damian, *Scufița Roșie nu mai merge în pădure, Controverse în jurul citorva tropisme ale închiderii în cultura contemporană*, Editura Seara, 1994, 204 p., 2400 lei.

„...Căci el știa un lucru pe care această multime în petrecere îl ignora și care poate fi citit în cărți, că baciul ciumei nu moare și nici nu dispare vreodată...” Probabil că nu există mulți cititori care să nu-și amintească această frază din finalul *Ciumei* lui Camus (traducerea Eta și Marin Preda) și nici prea mulți intelectuali care să nu cuprindă cu gândul pericolul pe care „multimea în petrecere” le ignoră. Criticul S. Damian (născut în 1930 la Alba Iulia, din 1976 profesor la Universitatea din Heidelberg) este însă un adevărat doctor Rieux al literaturii, dînd temerilor sale o formă explicită și răspicată.

Recentul său volum cu titlu aparent jucăuș, *Scufița Roșie nu mai merge în pădure*, nu poate fi receptat corect decît din această perspectivă a unui critic care nu uită lecția istoriei și vrea să prevină. Ce își propune așadar S.

Damian? Să descopere orice „bacil” al naționalismului sau al prejudecăților etnice. Le caută în literatura română de după război și în presa actuală din două motive: nu pentru că românii ar fi mai naționaliști ca alții, ci pentru că literatura română este domeniul lui, pe de o parte, iar pe de altă parte pentru că anii de comunism în care Ceaușescu a speculat naționalismul spre propriul folos nu puteau să nu fi lăsat urme. A te complăce într-o liniștită lume de judecăți de-a gata, a nu căuta aceste pericole, oricît de ascunse ar fi (și sînt ascunse chiar în paginile cărților) înseamnă a refuza „să mergi în pădure” și a ignora prezența „lupului”. Aceasta este semnificația titlului și ea nu e deloc jucăușă căci include toată gravitatea basmelor, în care răul există întotdeauna și-i pune în pericol pe cei inocenți, pe cei candidi. Și dacă în basme sfîrșitul este fericit, în istorie nu se poate conta pe happy end.

Scufița Roșie nu mai merge în pădure este o carte scrisă aproape în totalitate după 1989 și publicată, pe capitole, în reviste: *România literară*, 22, *Contrapunct* și, din Germania, *Dialog*. Cartea este însă extrem de omogenă, compactă chiar, datorită problemelor care-l preocupă aproape obsesiv pe autor: cea a eticului, a etnicului și a contextului istoric. Ideea cărții este că, după ce a trecut prin experiența celui de-al doilea război mondial și a lagărelor, problema naționalismului nu mai poate fi privită de pe aceleași poziții de pe care, să spunem, o puteau privi generațiile anterioare. Chiar dacă exemplele lui S. Damian implică uneori discuții delicate, întrucît sînt din categorii culturale diferite, în ansamblu cartea e convingătoare și realitatea istorică (de la războiul cel mare la războiul din Bosnia) o justifică. S-ar fi simțit nevoia unei distincții între național și naționalism, distincție nu pentru toată lumea subînțeleasă. „Închiderea, ruptura (de Europa), replicarea în patriarhală autocontemplare, auto-încîntarea narcisiacă” sînt pericole pentru scriitorul român, precizate de S. Damian într-un scurt *Argument* care deschide discuția. Dezvoltarea teoretică (cu accente sociologice) a acestei idei se face în primele două capitole, *Cercurile* (forme de inerție din viața cetății) și *A doua identitate*, pentru ca aplicația să

fie făcută în restul cărții, pornind de la Călinescu și ajungînd pînă la presa zilelor noastre. *Cercurile* sînt impasurile din care România nu poate deocamdată ieși; primul cerc este cel în care este captivă conducerea actuală a țării și Președintele ei, marcați de un „imobilism de mentalitate” ce ia forme violente (chemarea minerilor) și dubios de lașe (lipsa de transparență în problema teroriștilor etc.). Al doilea cerc „îl formează opoziția care nu a fost în stare să ofere „o alternativă valabilă pentru corpul electoral”. Al treilea cerc „care probabil se va rupe din blestem” (articolul e publicat în octombrie 1990) „îl constituie nucleul de intelectuali reușiți în jurul revistei „22” și care pornește cu handicapul de a nu avea o pregătire politică adecvată. Cît timp nu se spune adevărul, cît timp se permite cea mai josnică propagandă extremistă din reviste ca *România mare*, *Europa*, *Națiunea* etc., cît timp nu se iese din nemulțumirea față de toți ceilalți în afară de sine nu se pot depăși aceste bariere care ne închid și ne izolează de restul Europei. Problema publicisticii și a implicațiilor ei se pune pe larg în *A doua identitate*, în care e semnalat, din nou, pericolul alunecării spre xenofobie și fanatism din știutele publicații. Dar S. Damian sesizează, adulmecă parcă și orice urmă a „tropismelor închiderii” din cultura contemporană.

EXEMPLELE pe care le dă în demonstrația sa ating foarte multe tab-uri care sufocă opinia publică. De pildă, imaginea lui Călinescu: compromisurilor post-belice pe care le-a făcut criticul li se caută o explicație de adîncime, pe canalele subterane care-i leagă operele. Lui Constantin Noica și discipolilor săi, în

CERȘETORUL DE CAFEĂ

de Emil
Brumaru

Lanț de păpădii

1. Nevoia dureroasă de-a fi pur, curat ca geamul înțepat de rază. Și-s zîmbete urfite-n jur! Sufletul, brusc, sîngerează și mă învâluie o nesfîrșită groază. 2. Adolescent fiind credeam că sînt chiar eu! Copil, că-s inger!! Adult, am început în plîngeri să pîlpîi ca o lampă cu fitilul strîmb și rău. Și-acum din nou încerc s-ajung cu degetele fructele răscoapte, să le-mpong. Ca și pe brusturul cel gros și crud. Aripă tăioasă, tari, aud. 3. Un fluture mi s-a trîntit pe frunte șoptindu-mi multe-i mărunte. Pot iarăși fericit să trec printre parfumurile zilei. Da, fără să-mi aplec făptura-n umilintă și-n rușine. Ascultă murmurul cuvintelor; El vine!! 4. Lumină în clipa zbătută. Aer rece. Cîntec de pasăre. Mai știe un arhanghel să scape? Furios să mă apere? 5. Cu o floare pe inimă puternic mă simt după scîndurile gardurilor de argint. Lîngă lucruri, precum un pahar înalt, plin, aburit, trăiesc, iată!, trăiesc!!! 6. *Cine izbește roua trupul apei rănește! Nimeni, de-acolo, nu-și țipă numele?* 7. Am izbutit să mă strecur! Aici este, rotund pierdutul izvor. Beau dintr-însul ne-nduplecat așa cum numai carnea iubitei, cîndva, o sorbeam din fragedul pat...

calitate de membri ai Școlii de la Păltiniș sau ca epistolieri li se reproșează exaltarea fondului autohton, privirea Occidentului numai prin prisma defectelor sale, așadar închiderea și autoadmirația. În *Delirul* lui Preda defectele nu sînt numai estetice, ci și ideologice, negînd evidențele istorice. Reproșuri asemănătoare se aduc romanului *Căderea în lume* de Constantin Toiu sau răspunsurilor date de Paul Georgescu la întrebările lui Florin Mugur în volumul *Vîrstele rațiunii*. Un refuz net (a cărui savoare o dă reținuta indignare intelectuală) îl opune S. Damian ideii lui D. R. Popescu de a-l compara, în romanul *Podul de gheață*, pe ciobanul din *Miorița* cu Oedip și cu Hamlet și de a decreta, evident, superioritatea celui dintîi. În fine, aite exemple polemice sînt luate din articole de presă relativ recente ale unor scriitori și oameni de cultură pe care autorul mărturisește că-i stimează și cu care, în numeroase alte ocazii a fost perfect de acord: Andrei Pleșu, Andrei Cornea, Alexandru George. Dacă mai adăugăm la toți cei înșirați pînă acum și pe Cioran, Eugen Simion și Marin Mincu am cam epuizat lista exemplurilor alese de critic pentru demonstrația sa.

Judecarea fiecărui caz în parte, cu toate nuanțările pe care S. Damian nu uită să le facă, este imposibilă în spațiul cronicii de față și, de altfel, mulți dintre cei implicați în această confruntare civilizată de idei o pot face cel mai bine singuri sau au și făcut-o. Îmi permit să remarc numai că S. Damian nu se lasă (se) dus de verva polemică sau de înfloriturile stilistice fiind preocupat de limpezimea și rigoarea demonstrației. Afirmatiile sale sînt argumentate cel mai ades cu citate și autorul este primul care introduce nuanțe și disocieri. I se poate reproșa tocmai tendința de a fi prea pedant în demonstrație, prea sec uneori pentru a nu risca să fie confuz. Cum remarcă el însuși în pagini de jurnal grupate la sfîrșitul cărții „rațiunea controlează și discernе, și această supraveghere crispează” (p. 186). Încă o observație se cere făcută: S. Damian nu e un demolator, el arată partea atinsă de „boală” pentru a apăra ansamblul. Cînd, de pildă, ridiculizează, pe bună dreptate, paralela lui D. R. Popescu între păstorul moldovean din balada populară și personajele lui Sofocle și Shakespeare are grijă să precizeze că asta nu are nici o legătură cu valoarea literară și culturală a *Mioriței*, rezervele la *Delirul* sînt începute cu un elogi categoric la adresa lui Preda, „cel mai înzestrat prozator român de după război” (81) etc.

Scufița Roșie nu mai merge în pădure este o carte-efect. Și dacă — așa cum bănuiesc — nu tuturor le va plăcea acest efect este pentru că există o cauză mai primejdioasă decît lupul din poveste care poartă vina.

P. S. Greșelile de tipar se întîmplă să aibă o semnificație mai adîncă, asemenea unor lapsusuri ale lumii literelor ce reflectă subconștientul imprimărilor. Aici ele dau parcă un argument în plus temerilor lui S. Damian. Căci pretutindeni în cartea sa „occidentalul” o a fost eliminat de extrem de „esticul” i, deasupra înfîc, de pildă, Holderlin, cu care soarta nu a fost niciodată prea îngăduitoare, a devenit Hilderlin.

La Marin Mincu

N-am încredere într-un autor care nu e și un personaj. Marin Mincu e, indiscutabil, un personaj sau, cum se spune familiar, o figură. Mi-am dat seama de aceasta de la primele noastre întîlniri, petrecute în aerul tonic al vîrstei și al climatului cultural, fals-promițător ca o zi primăvărată în ianuarie, de acum vreun sfert de veac. Junele autor emana o siguranță de sine împinsă pînă la intemperanță și cultiva o imagine de sine ajungînd pînă la rodomontadă,

intr-o încîntătoare manifestare a diferențierii nete. Lumea părea a lui, iar Marin Mincu nu-și ascundea deloc o asemenea prezumție. Spre norocul său, unii confrăți nu-l agreau. Cu o dexteritate de fahir, a avut astfel prilejul de a păși pe covorul de cuie al inamicilor ca și al propriilor asperități interioare și exterioare...

• Spectacolul care putea fi doar al unei excentricități s-a transformat într-un spectacol al unei creații. Critic și teoretician al literaturii, dar și înzestrat poet și prozator, Marin Mincu a depășit hotarul, încă atît de dureros la noi, al suspiciunii reciproce între literatura în act și literatura pusă în conștiință. Nici o incompatibilitate, sub pana sa fertilă, între conceptul de literatură și literatura ca practică. Nici o fărîmătură între ceea

ce poate fi gîndit și ceea ce poate fi trăit, între ceea ce poate fi analizat și ceea ce poate fi săvîrșit. O cuprindere a întregului ființei, o intuiție fără eroare a unității ei, dincolo de fatalele segregatii și partizane metodologice (cărora, în unele momente, autorul în chestiune mi s-a părut a le jertfi excesiv). Criticul Marin Mincu e și un substanțial liric, mereu în ascendență, și totodată autor al unui roman, *Interval*, de care regret că nu m-am putut ocupa, însă pe care nu ezit a-l aprecia ca fiind de excepție.

Dacă hazardul biografic nu l-ar fi legat de Italia, cred că Marin Mincu ar fi trebuit să fie trimis acolo printr-un decret ontologic. La rigoare, ar fi trebuit să fie exportat cu de-a sila. Într-atît este de izbitoare factura de meridional a personalității sale: un soi de napolitan de Slatina, de sicilian de Constanța, de italian de București. Efervescent, extravertit, volubil, ager, jubilent, panicat, alarmist, confesiv, gesticulant, teatral, neastîmpărat, pompos, nestatornic, mehenghi, secretoman, umoral, activ, amical, știe a se aduna într-o clipă în gestul vehement, tăios ca o sabie. Cu dreptate, un exeget fi releva psihologia de duelgiu. Latinul pitoresc e și un latin al clarificării nu o dată încăpățînat, ațîțate, duse pînă la și dincolo de ultimele consecințe. Poezia existențială generoasă de care e plin se arată capabilă și chiar atrasă de clipele aprige, justițiare, ale polemicii și corecțiunii în genere, adică indiferent de manieră (maniere). După consumarea lor, totul reîntră în normal. Marin Mincu redevine senin precum un cer după furtună. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, sufletul său mediteranean își reia visarea senzuală și autoritară, la tîrmul Pontului Euxin...

La împlinirea a cinci decenii de viață, îl felicit pe colegul Marin Mincu, cu sentimentul că tinerețea sa, inepuizabilă, abia a început.

Gheorghe Grigurcu

Cioran în timp

CA TOȚI marii stilști și Cioran este foarte greu de tradus, în română ca și în orice altă limbă. După *Tratat de descompunere*, Irina Mavrodin realizează acum o excelentă versiune românească a volumului *La chute dans le temps*, apărut în 1964 la Paris. După 30 de ani, așadar, *La chute dans le temps* devine *Căderea în timp*, datorită existenței unei serii „Cioran” la Editura Humanitas și a unui traducător care se numără printre cei mai buni cunosători ai culturii franceze.

„Inaptitudinea la fericire” a omului, iată unul din leit-motivele cioraniene pe care-i întâlnim încă din eseu care deschide cartea: *Copacul vieții*. Portretul

a stricat adevărata eternitate, omul a căzut în timp, unde a izbutit, dacă nu să prospere, cei puțin să trăiască: sigur e că s-a obișnuit cu noua lui condiție. Procesul acestei căderi și al acestei deprinderi se numește Istorie. Dar iată că-l amenință altă cădere, a cărei amploare e greu de apreciat. De data asta el nu va mai cădea din eternitate, ci din timp; și a cădea din timp înseamnă a cădea din Istorie, înseamnă, devenirea fiind suspendată, împotmolirea în inerta și posaca monotonie, în absolutul stagnării, acolo unde verbul însuși se împotmolește, neputându-se înălța pînă la blasfemie sau pînă la implorare” (170). Poate de aceea această carte adună în ea timpuri și înfruntă timpul. Chiar dacă se poate citi de oriunde, pe fraze, pe paragrafe sau pe pagini, *Căderea în timp* este ordonată pe modelul istoriei omenirii: inocența primordială, cunoașterea binelui și a răului, civilizarea treptată și pînă la urmă „căderea din timp” ... (Ioana Părvulescu)

Marea călătorie

A ÎNCERCA să înțelegi exilul sub dublul său aspect – voluntar sau involuntar – este un lucru dificil, mai ales pentru un om care nu a pășit în Occident decât în 1990. Aici, cred că se află meritul realizatoarei de emisiuni culturale la Televiziunea Română, Mihaela Cristea.

Aflată în postura autoarei unei cărți al cărei summum îl constituie un număr impresionant de interviuri cu 46 de personalități marcante ale exilului românesc, Mihaela Cristea a trecut prin filtrul gândirii personale un lucru fundamental, fără de care *Experiența inițiativă a exilului* n-ar fi reușit să fie o carte-mărturie a exilului românesc din această jumătate de secol, și anume: mai importantă decât acuzațiile ce se pot aduce celor care au ales calea exilului, trebuie

să fie înțelegerea raportului dintre om și realitatea ce l-a împins pe acest drum. A pleca din patrie pentru a te realiza dincolo nu însemna un cap de acuzare, pentru că plecarea din limba română nu s-a produs nici măcar o singură dată. Distincția făcută de Nichita Stănescu între cele două patrii: „cea de pământ și de piatră” și limba română s-a petrecut în mod conștient în fiecare din cei intervievați, fie că este vorba de Dumitru Țepeneag, Nicolae Breban, Ionel Jianu, Bujor Nedelcovici sau Petru Dumitriu, Petrică Ionescu, Paul Barbăneagră. Marea călătorie s-a întâmplat pentru a muri aici în țara de origine cu scopul de a se putea naște dincolo. Și pentru că soarta s-a jucat tocmai cu acele caractere puternice și extraordinare, acum cultura română se poate mândri că deține statutul de universalitate. Provoacă destul de multă determinare și unicitatea românilor, pentru că nici o altă Diasporă „nu a trimis pe cerul umanității, în numai 50 de ani ai secătuțului nostru veac, o galaxie așa de strălucitoare și compactă, de la Brâncuși al gloriei la asfințit la Sergiu Celibidache”.

Structurată cronologic *Experiența inițiativă a exilului* se descompune pe măsura lecturii fiecărui interviu și a pătrunderii în sufletul celui interviuat pentru a însuma la sfârșitul cărții parcurgerea tuturor treptelor necesare unei experiențe inițiatice. Marea călătorie nu numai spre orizontul unei alte țări, ci și spre sine. Drumul spre izbăvirea de exilul interior conduce nu doar spre experiența exilului, ci și spre caracterul inițiativ al „întâmplării” de a te mai putea naște o dată. Iar cei care nu au avut șansa sau nenorocul, o pot trăi imaginar prin ochii celor care au parcurs deja drumul spre exil. (Miruna Nicolae)

Mihaela Cristea, *Experiența inițiativă a exilului*, Editura Roza Vânturilor, București, 1994. Cu un cuvânt înainte de Octavian Paler, 7500 lei.

Actualitatea editorială

Un nume – o carte

ÎN TIMP ce revistele literare sînt luate cu asalt de „zeciștii” din ultima generație, care își dispută orgolios locuri în istoria literaturii române, în timp ce oameni de înaltă ținută intelectuală privesc prea îngăduitori la hîrjoana dintre generații și, cîteodată, acordă chiar credit exploziei de texte teribiliste și titluri ce vor să șocheze, fără a reuși însă decît să pămuiască bunul simț, în acest timp, de undeva, din zona Mehedințului, vine un scriitor care, în mod justificat, are dreptul la o recunoaștere unanimă. Mihai Antonescu nu este totuși un nume necunoscut, el nu vine ca un debutant ce bate sfîos la ușile redacțiilor. Nichita Stănescu însuși îi remarcă debutul, ca poet, acum paisprezece ani; *Editura Ion Creangă* îi publica în urmă cu cinci ani un roman ce trebuia să fie primul volum al unei trilogii, iar în suplimentul cultural al ziarului *Azi* îi apăreau, în urmă cu un an, mai multe proze scurte. Dar Mihai Antonescu trebuia să vină și cu altceva. Și a venit, cu o carte ce nu trebuie omisă: *Filozoful din Arind*.

Mihai Antonescu pune în cuvîntul scris acea blîndețe pe care o au numai cei ce vor să dăruiască tuturor binele, fără a cere și răsplătă. Mihai Antonescu se identifică în totalitate cu *Socrate*, eroul cărții sale, cu *Socrate*, copilul găsit de o bătrînă sub un brad, cu *Socrate*, cel ce crește în lumea Arindului precum într-un Macondo al lui Marquez. Dar *Socrate* nu este un Buendía, el nu-și prelungește existența pînă la apariția unui Mesia, el este, în felul lui, Mesia. Născut pentru a nu fi înțeles, născut pentru a se dăruia oamenilor, *Socrate* trece prin toate durerile umilinței, pentru a se regăsi în singurătate și înțelepciune. Numit în derîdere *Socrate*, deoarece nu scotea un cuvînt, el iubește oamenii. Le dă apă, le dăruiește mult rîvnitul aur, le muncește pe gratis, nu vrea decît să-i vadă fericiți. Dar degeaba. A greșit filozoful? Nu a cunoscut el păcătoșenia omenescă, nu a știut el ce înseamnă răutatea și egoismul oamenilor? Arind, satul lui *Socrate*, este locul ales de Dumnezeu pentru a-i încerca pe oameni, este satul celor ce nu au știut de recunoștință pentru binefăcătorul lor. Aici locuiesc Ilie Războinicu și Pîrvu, aici locuiește Toader Pălancă, cel în stare să fure stîlpul de la poarta casei lui *Socrate*, în care un Dumnezeu cioplit și cu obrazul crăpat de ger se uită cu nespusă bună-tate, Toader Pălancă, gata

să-l facă țandări pe Dumnezeu pentru a aprinde focul în casă... L-ai omorît pe Dumnezeu, îi strigă, îngrozită, nevasta. Taci, fă, nu mai cobi! O să-l fac la loc la primăvară, o liniștește el.

Aceasta-i lumea din Arind, în stare să se sfîșie pentru bulgării de aur. Nimic din blestemul lui Dumnezeu, nimic din toate încercările prin care trece satul nu-i împiedică pe arin-

MIHAI ANTONESCU

FILOZOFUL
DIN
ARIND

EDITURA PANDORA

Mihai Antonescu, *Filozoful din Arind*, Editura Pandora, București 1994, 70 p., 900 lei.

deni să rămînă așa cum sînt: răi, egoiști și, mai ales, lipsiți de credință în Dumnezeu. Nu vād nici un avertisment în toate nenorocirile care se abat asupra satului, nimic nu reprezintă pentru arindenii semnul divin. Tot scormonind după aur, dărimă și casa lui *Socrate*, cel care le dăruise, de fapt, aurul. Ei nu vād în *Socrate*, binefăcătorul lor, decît pe cel vinovat de toate nenorocirile. Nu au cum să știe cît i-a iubit *Socrate*, chiar dacă a fost nevoit să plece dintre ei.

Din cînd în cînd, arindenii s-au mai uitat spre stîncă poleită în roșu întornat, de unde un *Socrate* ce părea cioplit în lumină albă, singur și îndurerat, privea spre lumea celor ce nu l-au înțeles și nu au putut să-l iubească... Același *Socrate* care, peste ani, îngropa în colbul drumului bănuții pe care oamenii, luîndu-l drept un cerșetor, îi aruncau din obișnuință, același *Socrate* care pleca să urce muntele, în timp ce copiii aruncau cu pietre după el și îl strigau: „Socrate nebunuuu! Traaage cu tuunuu!”

Arindul lui Mihai Antonescu este lumea noastră, măruntă, egoistă, rea, ce nu poate înțelege că un Dumnezeu cioplit poate avea lacrimi printre crăpăturile lemnului de frasin. Nimic din durerea filozofului alungat din lumea oamenilor cu pietre și huiduieli nu trebuie să ne rămînă străin. Dacă acel Arind trezește în cititor o cît de mică urmă de remușcare pentru gîndul sau fapta trecutului, atunci înseamnă că mai există credință în Dumnezeu. (Emil Mladin)

omului civilizat, în latura sa înspăimîntătoare, deformatoare, tiranică, scepticul și barbarul și lupta dintre „popoarele care discută și popoarele care tac” în ciclurile istorice, problema unui demon sceptic, dorința de glorie înrădăcinată în om, boala care-l distruge pe individ de semenii săi, moartea ca spaimă, primejdiile înțelepciunii devin, toate, teme de meditație în acest volum. Din ele sau alături de ele se dezvoltă tema temporală care încheie, ca întotdeauna la Cioran, toate ieșirile: „După ce

Avem nevoie de poezie?

„pasărea care nu are
umbră mă latră
mă lasă dezvelit de cer
aici
și
acolo
acum
cînd singur sunt precum
o icoană trîntită de
praguri

PARE incredibil, dar aceste versuri aparțin unui debutant. Despre Daniel Iacob Vorona se vorbește, se scrie mai de demult, dar debutul se realizează cu întirzierea cuvenită în vremuri ce parcă nu mai au nevoie de poezie. Daniel Iacob Vorona aduce în versurile sale o lume diferită de tot ceea ce se scrie acum, versuri care scrutează abisul din noi, din existența noastră, fie ea veselă sau tristă. Poezia sa are un spectru larg de nuanțe, de la ironia sfichiuitoare, cu ușor iz de teribilism, pînă la meditația gravă asupra condiției noastre în fața lui Dumnezeu. Daniel Iacob Vorona trece de la versuri precum: cu două biserici în buzunare cu europa în spinare număr muștele/alerg pe frînghie stau la coadă la țigări și cumpăr pîine, la profunzimea imaginii poetice din :regină virgină nebună lumina/ziua nunții are un început iartă-mă-

Daniel Iacob Vorona

Noi și bunul Dumnezeu

Daniel Iacob Vorona - **noi și bunul Dumnezeu**, Editura CORIDA, note în prefață de Fănuș Neagu și Marcel Ion Fandarac, București, 1994, 62 p., 150 lei.

/sunt/din/cuvînt/și am cearcăne cu care setea se agață de mine/dar eu fără sărbători în secolul acesta nu rămîn.

Nu mai un poet stăpîn pe mijloacele de exprimare lirică poate reuși performanța de a relua teme bîntuite de imagini ce par desprinse din pînzele lui Bosch, fără a cădea în capcana metaforizării excesive. Tonalitatea culorii poemelor lui Daniel Iacob Vorona, chiar dacă este dată de un gri ce te duce cu gîndul la Bacovia, are acea deschidere care-i conferă nota de originalitate. Poetul își construiește o lume a ima-

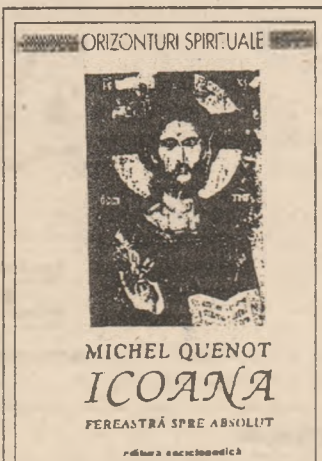
ginilor proprii, chiar dacă versuri precum *cercuri verzi și negre sfere s-au scufundat în sus/e miercuri/și plouă/și plouă/de trei zile doamne/s-a umflat pămîntul ca un bivoli seamănă a ceva de mult cunoscut*. Daniel Iacob Vorona prinde în finalurile poemelor sale acea observație deosebită, care-l face într-adevăr original. Raportarea la Dumnezeu nu poate fi copiată. Daniel Iacob Vorona își dimensionează singular raportul lui cu Dumnezeu. Lăsînd la o parte *pasărea care latră și ochiul zidit în cer*, l-am găsit pe adevăratul Daniel Iacob Vorona. În :aud o toamnă metalică vād un chimval răsunător/vorbec de parcă aş avea în loc de suflet un șarpe/întuneric și frig în camera de culoarea lui Dumnezeu.

Poet ce în mod sigur va fi revendicat de generația de azi, Daniel Iacob Vorona va trebui să-și confirme debutul prin volumele viitoare. Avem nevoie de poezie, de poezi?

În mod cert, da! (Emil Mladin)

Împotriva noului iconoclasm

„ICOANA este la modă”. Așa își începe Michel Quenot cartea sa care, de la primul pînă la ultimul cuvînt, se vrea o pledoarie, în răspărul modei, pentru reaşezarea icoanei în cadrul liturgic, sfințitor al Bisericii. Icoana nu poate fi redusă la un simplu obiect de „contemplație estetică”. Peste noapte, artiști ratați se trezesc iconari, căci o seamă de colecționari plictisiți de cubisme răsuflă, au început să tînjească după „Rublivi”. Biserica ar trebui să se pronunțe aici cu fermitate canonică! Dacă în secolul al VIII-lea, iconoclasmul anula valoarea icoanei întrucît – susțineau adepții lui – fața incognoscibilă a divinității nu putea fi reprezentată pe un obiect finit, iconoclasmul secolului XX e pe dos – valoarea icoanei se anulează tocmai prin saturația de false reprezentări ale sacralului. Cînd totul este sacru, nimic nu mai este sacru! „Cum să nu ne neliniștim – scrie Quenot – cînd aflăm că, ici-colo, cursuri organizate propun neofitilor realizarea unei icoane într-un foarte scurt interval de timp? Și cîți nu se mulțumesc cu o învățătură rudimentară pentru a zbura cu propriile lor aripi, în timp ce o ucenicie autentică cere o muncă susținută de-a lungul mai multor ani înainte ca cineva să îndrăznească a pretinde titlul de iconograf?” Cartea aceasta ar putea fi un purgatoriu pentru „iconografii” noștri bezmetici care, culmea absurdului!, sînt adesea mediatizați chiar prin emisiunile de spiritualitate

Michel Quenot, **icoana, fereastră spre absolut**, traducere, prefață și note de Pr. dr. Vasile Raducă, Editura Enciclopedică, București, 1993, 120 p. 2500 lei.

creștin-ortodoxă. Mîzgălele unor copii aflați sub „îndrumarea” total aberantă a unor profesori fără pic de viață duhovnicească, ba mai rău, fără pic de știință în ceea ce privește meșteșugul pictării unei icoane, devin „semne clare intru izbăvirea neamului”. Nu de fraze are nevoie credința și nici de fandoseli pioase! Icoana e una și un tablou cu sfinți e alta. Cine simte nevoia să picteze o icoană, devine mai întîi el însuși icoană. Cartea lui Quenot constituie un ghid concis, alert, în care se găsește esențialul despre acest subiect: evoluție, tehnica realizării concrete a unei icoane, teologia icoanei, interpretarea citorva icoane-prototip. Cele 62 de reproduceri clarifică și mai bine textul. Ca o mostră, cităm rugăciunea rostită de călugărul-iconograf înainte de a-și începe lucrarea: „Tu, Doamne Dumnezeule, Stăpîne a toate, luminează și îndreptează sufletul, inima și mintea robului Tău; călăuzește-mi mîinle ca să pot înfățișa cum se cuvine și în mod desăvîrșit chipul Tău, al Sfinței Tale Maici și pe cele ale tuturor sfinților pentru slava, bucuria și înfrumusețarea Sfinței Tale Biserici!” (Cristian Bădilă)

Cavalcada întîmplărilor

MONSIEUR sau Prințul Întunericului deschide un nou ciclu, în opera lui Lawrence Durrell, intitulat de astă dată *Cvintetul din Avignon*, deși finalul volu-

mului are o armonie și o logică în sine atît de spectaculos calculată încît ideea că romanul se va continua – într-un fel sau altul, firește, nu neapărat în formula clasică a „urmării” – e aproape dezamăgitoare. În *Prințul Întunericului* există o adevărată cavalcadă de întîmplări politisto-mistice, un labirint de situații, unele normale, clasicele împrejurrări de viață prin care trece orice personaj de roman, altele stranii, miraculoase, inițieri în secte egiptene, experiențe fabuloase în fața unui șarpe hipnotizator, în temple unde se practică vechi credințe ezoterice și se concep obsedante relații între oameni. Teoretic, din această nebulă de real și fantastic trebuie reconstituită soarta unui grup de prieteni, dintre care unul, cel mai important într-un anume fel, moare la un moment dat într-un chip destul de dubios. Romanul ezită în permanență între o structură detectivistică de suprafață (moartea ca sinucidere, accident sau ritual al unei secte cu practici ciudate?) și un memento al vieții celor șase prieteni, fiecare din ei fiind o ființă stranie, cu biografie complet ieșită din tiparele comunului; aparent, rolul lor ar fi acela de a reconstitui imaginea celui absent (moartea marcînd practic deschiderea cărții) și în același timp de a configura un spațiu existențial în limitele căruia cele întîmplări să capete un sens, să-și găsească o explicație. Și pînă la urmă s-ar părea că într-adevăr există o justificare a morții celui numit Piers, la ea ajungîndu-se printr-un ocol în universul insolit al Egiptului, în temple și deșerturi fascinante, la un oarecare Akkad, inițiatorul într-o sectă guvernată de spiritul demonic al Prințului Întunericului. Nu comentez latura aceasta a cărții, de altfel foarte pregnantă dacă ținem cont și de genealogia lui Piers, care e descendentul ultimului Cavaler Templier, nu întîmplător însuși trădătorul acestora. Nu o comentez pentru că dincolo de teorii despre moarte, înviere, credință, pe care le conține, ea mi se pare cea mai puțin interesantă de fapt; este nivelul cel mai greoi al întregului roman, flamboiant, cu metaforizări excesive, cu speculații uneori de un gust în-

doelnic. Spunînd aceasta nici nu putem ști sigur dacă facem un reproș cărții lui Durrell, pentru că adevărata ei miză, așa cum se dezvăluie spre final, se dovedește a fi cu totul alta decît doctrina Prințului Întunericului sau misterioasa moarte a lui Piers: cartea lui Lawrence Durrell este construită pe principiul păpușii rusești, în sensul că ficțiunea se divide la nesfîrșit, pînă cînd nu mai știi care sînt personajele, care e autorul și implicit care sînt limitele dintre ficțiune și realitate. Spre final înțelegem că personajele de pînă atunci nu erau decît închipuirile unui personaj-scriitor, cartea era un amestec de fragmente de manuscris, chiar dacă și acum mai există legături amănunțite între personaje și personaje-autori (folosesc pluralul pentru că există de-

Lawrence Durrell, **Cvintetul din Avignon. Monsiur sau Prințul Întunericului**, traducere de Veronica Focșeneanu, Editura Univers, București 1994, 296 p., 1750 lei.

fapt doi scriitori, pe lîngă Durrell însuși firește). Cheia acestei păpuși care se poate desface la nesfîrșit rămîne însă obsesia morții, corelată cu o alta mai interesant susținută, cea a sexualității. Lesbieni și homosexuali, personajele lui Durrell trăiesc într-un haos al sexualității chinuitoare, morbide, de care se ascund cu discreția celor conștienți de propriile lor obsesii. Inepuizabil în amănunțirea sa alcătuire, romanul lui Durrell este excelent tradus de Veronica Focșeneanu, ceea ce îi păstrează intactă valoarea într-un tot remarcabilă. (Andreea Declu)

Cărți primite la redacție

- Felix Anton Rizea - **DOMINO**. Proză subintitulată: „43 de propoziții din Etica lui Spinoza demonstrație cu scene din viața și dragostea unui vagabond”. (Editura 24 ore, Iași, 186 p., 2000 lei).
- Nicolae Bălașa - **BLESTEME**. Roman. (Editura Spirit Românesc, Craiova, 236 p., 2000 lei).
- Alexandru Uiuu - **FELIA AMARĂ**. Proze. (Biblioteca Euphorion, Sibiu, 142 p., 700 lei).
- Vetuța Pop - **POEME**. Ediția a II-a revăzută

- și completată. (Editura Cartea Aromână, 1993, Syracuse, NY, 88 p., f.p.)
- Melania Cuc - **DINCOLO DE JERTFĂ ȘI IUBIRE**. Versuri. (Editura Macarie, Târgoviște, 40 p., 600 lei).
- Diana Filip - **LÎNGĂ STAREA DE A FI**. Versuri. Debut. (Editura Macarie, Târgoviște, 88 p., 1000 lei).
- Bianca Marcovici - **DINCOACE DE PARADIS**. Versuri. (Editura Menora, tiraj de autor).

Anca PEDVIS

Confesiune

Păzește-mă, Doamne.
Și iartă-mă:
Nici n-apuc să-mi aud
Dinții scrișnind,
Că ziua a și trecut,
Aducînd o alarmă nedeslușită
În zborul de păsări
Și o paloare de moarte
Pe fața pietrelor,
Zăcînd nemișcate
În lumina de seară.
N-am să dezic
Umbra așternută
Peste peretele de gînd
Al frunții
Și n-am să mint
Asupra trecerii vremii:
Apropiindu-mă
De Marea Cascadă a Timpului,
Vuietul singelui
Se aude din ce în ce mai tare.
Ne vom prăbuși
În mileniul următor,
Stringînd la piept
Urna plină cu cenușă
A acestui secol.

Mai ești acolo, Doamne?...
Fecioara Maria
Cîntă despletită
În culorile cerului.
Un avion îi străpunge aorta
Fără durere.

Aici

Marile furtuni ale inimii au trecut,
Lăsîndu-mă, mai mult sau mai puțin întreagă.
Aș putea să fac o reverență,
Mulțumind pentru tot, și să ies:
Oceanul m-ar lua într-o clipă și duce
Unde ochiul nimănui n-a ajuns vreodată...

Universul se desface
În falii abrupte
Și stelele se prăbușesc
În ele însele ca-ntr-un abis:
Totul e încheiat de mult.
Îndeplinit.
De ce-aș mai sta?...

Creatorul mă vrea aici,
În chip de martor.

Declarație în fața oceanului

Nu, nu sînt dură.
Și nu sînt aspră.
Doar corpul mi se calcifiază:
Fantastică pădure de corali,
Unduind sub tăcuta

Mare a Singelui.
Totul a fost făcut
Să se năruie,
Să înghețe,
Să se risipească,
Contaminînd particule.
Infinitul: surpîndu-se în sine
Și răsărînd din sine, cu nesfîrșite
Închideri și deschideri de corolă
În jurul unui miez de nemișcare...

Cînd toți ne vom fi risipit,
N-am să mai recunosc pe nimeni.
Și nimeni nu mă va recunoaște.

Presimțirea iernii

Vino cu mine
În imensa pustietate
A acestei toamne.
Lîngă apă nu e nimeni
Și nimeni n-a fost vreodată:
Ochii galbeni ai frunzelor
N-au cum să ne recunoască.
Nu te teme: Cerul nu e decît
O piramidă colosală,
Răsturnată,
Cu virful înfipt
În nisipurile mișcătoare
Ale ochiului,
Iar păsările, cînd pleacă,
Își iau moartea cu ele -
O dîră de cenușă,
Îngroșîndu-le singele treptat,
Pînă la piatră...

Vino să strivim sub tălpi
Aerul ațut de respirat
Al acestei planete,
Să adîlcimăm mirosul de marmură
Al subpiorii lui Dumnezeu,
Și să fim supți
De mările lui
Năpădite de sălcii.
Ne vom petrece timpul rămas aici,
Lîngă apă, martori
Ai curgerii vremii
Și ai părului meu lung și alb
Învelindu-ne treptat,
Ca o înzăpezită,
Sălbatică vegetație...

Prăvărie în sus

S-a întîmplat să fiu
Unul din nenumăratele trupuri,
Insuficient acoperite de-un nume,
Ce se zgîlesc, tremurînd de frig,
La acoperișul fără cusur al lumii.

Gîndesc sau sînt gîndită -
Încă nu știu prea bine -
Dar din craterul adînc al inimii
Îmi fișnesc

Trombe de lumină
La care pot vedea, îmbinările
Din alcătuirea bolții cerești, cusăturile,
Imperceptibile plesnituri,
Pe unde unii au zărit/ Trecînd
Umbra de aur/ A lui Dumnezeu,
Iar alții - o gură neagră/ De tunel părăsit...

Noaptea plecării

Îmi încinerasem amintirile
Una cîte una. Arseseră ușor,
Păstraseră intactă forma timpului
La care le trăisem.
Moarte, încă palpitau:
Fluturi uriași, de cenușă fierbinte.
Soba îi năruî suspinînd.
Vinișoare subțiri plesniră
Pe obrazul ei alb, de faianță;
Parchetul gemu,
Închizîndu-se ca un fermoar
Peste pașii tinereții mele;
Respirînd naftalină,
Sertarele leșinară
Înăuntrul mobilelor.
Era foarte fîrziu și foarte noapte.

Părul începu să-mi încărunească grăbit,
Pregătîndu-mă pentru călătoria
În care nimeni nu trebuia să mă recunoască.

Despărțire

Îmi luasem cu mine
O valiză cu rochii
Goale pe dinăuntru.
Niciuna
Nu fusese purtată destul
Ca să-mi recunoască trupul
Mai tîrziu
O dîră de frig,
Din noaptea de Ianuarie,
Se strecură printre ele
Și multă vreme, îmbrăcîndu-mă,
Aveam să-i simt degetul de ghiață,
De-alungul spinării,
Despărțîndu-mă pe mine de mine.

Scrisoare din exil

lui Geo Dumitrescu

Vei ști, că de-am căzut în genunchi,
Pămîntul s-a deschis dedesubt.
De-am dat să mă ridic, ținîndu-mă de aer,
Aerul s-a strîmbat și s-a rupt...

Țîrîndu-mă, am devenit expertă
În Micul Detaliu Neîntîmplat,
Scriînd o Istorie a Omenirii,
Cu desăvîrșire de neacceptat;

Și încă nu-mi știi Marea Enciclopedie
A Spațiului Dintre Cuvînte,
Unde-am creat gigantice poeme
Schimbate-n oseminte.

O închin tuturor celor/ Ce n-au scris
În viața lor un cuvînt,
Tuturor celor ce-au fost
Fără să știe că sînt...

Altfel, ar fi minunat să ne mai vedem
Înainte de ce-o fi să mai fie...
De nu, am pașaport pentru eternitate,
Dar n-am fotografie...

Se mai întîmplă - chiar destul de des - să mi se ofere „spre consultare” manuscrise de poezie, și în America și în România.

Se mai întîmplă - dar mult mai rar - să fiu tulburată de un text în care nu bate nici vîntul pustiiilor al prozaismului „obiectiv și detașat”, nici rafala de suprafață a șocului lexical, nici adierea lîncedă a confesiei mărunte - un text, deci, pe care (cunoașteți sentimentul) ai fi vrut să-l scrii chiar tu, într-atît de autentic, și expresiv, și convingător este!

Această „întîmplare” a avut loc cînd Anca Pedvis mi-a prezentat paginile ei.

Parcurgeți-i scrisul și veți fi cucerit de franchețea și originalitatea „formulei ei de adresare”, atît de departe de formulă și de formalitate, atît de aproape de viul inepuizabil al poeziei.

Nina Cassian

Cartea de referință a lui Hillgruber

ANDREAS HILLGRUBER
Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu

RELATIILE
 GERMANO-ROMÂNE
 1938 - 1944

Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române 1938-1944*. Ediție și studiu bibliografic de Stelian Neagoe. Editura Humanitas, 1994.

CARTEA lui Andreas Hillgruber, apărută în 1954, se ocupă de relațiile germano-române între anii 1938-1944. Deși apărută încă în 1954 și nebeneficiind, deci, de sursele documentare ivite de atunci încolo, (numeroase și foarte importante), această carte continuă să fie una de referință în domeniu, mereu citită și citată. Acest statut „privilegiat” trebuie, negreșit, căutat în obiectivitatea scrupuloasă a metodei utilizate și, indiscutabil, în valoarea surselor de informare. Pentru că autorul, atunci tânăr doctorand, pe lângă sursele arhivistice, a apelat la măturile, obținute pe calea convorbirilor-interviu, cu persoane foarte însemnate pentru tema cercetată: fostul ambasador al Germaniei la București (până în ianuarie 1941), Fabricius, dr. Neubacher, însărcinatul cu compartimentul economic al ambasadei germane, și Henrik Klugkist, ocupându-se, la București, cu aceleași responsabilități, generali și mareșali ca Holder, Zeitzler, Friessner, generalul Ion Gheorghe, ambasadorul României la Berlin. Sigur, aceste măturii sînt lovite de subiectivitate. Dar confruntate între ele, acestea cu altele, apărute în volume și, toate, verificate cu materialul arhivistic, au izbutit să confere acestei cărți valoarea unui instrument de lucru. Și e foarte bine că, în sfîrșit, (după ce a fost copios „folosită” fără a fi citată) apare, la Editura Humanitas, (unde, de fapt, în altă parte?) în limba română, ca o ediție îngrijită de cine n-ai crede - sînt și surprize plăcute! - chiar de dl. Stelian Neagoe. Cartea are, de fapt, două titluri. Cel dintîi, șocant pentru cititor, e *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu* (altfel spus, cei trei conducători ai celor două țări în perioada studiată). Și, cel de-al doilea, *Relațiile germano-române 1938-1944*. Pentru reeditarea cărții, cel

de-al doilea titlu e cel corect.

Înainte de a intra în analiza propriu-zisă a exegezei sale, autorul se ocupă de tendința Germaniei hitleriste de a-și crea capete de pod politice în România. A fost o perioadă, pînă la instalarea lui Ribbentrop la Ministerul de Externe (1938), cînd relațiile cu străinătatea erau decise de Oficiul de politică externă al N.S.D.A.P., în fruntea căruia se afla chiar Alfred Rosenberg. Acesta, împreună cu adjunctul său, puneau mare preț pe Octavian Goga. Acesta, în viziunea lui Rosenberg, trebuia să creeze o organizație politică filogermană. Goga a fost, în consecință, finanțat și s-au depus stăruințe pentru fuziunea partidului lui Goga cu cel al lui Cuza, înfăptuit în 1935. A sperat că va crea și o fuziune sau măcar o colaborare între acest nou partid (Crainic a pretins că fuziunea a fost exclusiv opera sa) și Garda de Fier. N-a izbutit, constatînd chiar creșterea dihoniei dintre cele două grupări. Ba, după instalarea, în decembrie 1937, a guvernului Goga-Cuza, poetul devenit prim-ministru, într-o scrisoare către Hitler, din 1 ianuarie 1938, îi cerea să nu mai sprijine Garda de Fier, subvenționată de unele cercuri naziste și de către legația germană la București. După instaurarea dictaturii regale (februarie 1938), Carol al II-lea a încercat să penduleze între Germania, cu forța ei amenințător crescută, și aliații noștri tradiționali, Anglia și Franța. Era o politică delicată, mereu pe muchie de cuțit, în favoarea căreia s-au angajat, alături de rege, importante personalități politice (l-aș aminti pe Grigore Gafencu). De altfel, pentru păstrarea relațiilor cu Franța și Anglia s-au pronunțat, consecvent, conducătorii celor două mari partide politice (P.N.Ț., P.N.L.), acum interzise. Asupra României se exercitau presiunile revizioniste ale Rusiei Sovietice, Ungariei și Bulgariei. Pînă în vara lui 1940, la orizont se anunța, agresiv, pericolul revizionismului ungar. În mod constant, Hitler continua să anunțe România, în toate convorbirile oficiale, că Germania nu și-a schimbat atitudinea negativă față de pretențiile revizioniste maghiare. Hillgruber nu aduce, aici, fapte noi ci le enumeră pe cele îndeobște cunoscute. Carol spera că facilitînd Germaniei bune relații economice cu România, aceasta va tolera alinierea noastră externă de partea Franței și a Angliei. După acordul de la München, regele (de altfel, ca și Maniu și Const. C. Brătianu) intră în alertă. În noiembrie 1938 a avut loc vestita vizită oficială a regelui la Londra, Paris și Berlin. Mare lucru n-a putut obține, în condițiile date, la Londra și Paris. Dar nici la Berlin convorbirile n-au fost prea favorabile. Doar că Hitler a promis, din nou, neutralitatea în problema transilvană, exprimîndu-și interesul economic față de România. La 23 martie

1939 România semnează un foarte avantajos (pentru Germania) acord economic, trecîndu-se peste supărarea lui Hitler față de asasinarea lui C.Z. Codreanu. Dar în aprilie 1939 România primește garanții din partea Franței și a Angliei. Aceasta, desigur, l-a iritat pe Hitler. Au urmat, în 1940, cesiunile teritoriale către U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria. Politica de echilibru a lui Carol al II-lea a eșuat. Important ar fi, aici, de semnalat precizările lui Hillgruber în legătură cu dictatul de la Viena. Se verifică ipoteza lui Raoul Bossy că Germania a acceptat ideea arbitrajului și cedarea către Ungaria a unei mari părți din Transilvania românească pentru că a funcționat o înțelegere șantajistă între U.R.S.S. și Ungaria. Hitler avea nevoie de liniște în acea zonă a Europei și, în consecință, a impus României acel extraordinar rapt teritorial.

DUPĂ ABDICAREA lui Carol al II-lea, în împrejurările cunoscute, a urmat, în noiembrie 1940, vizita oficială a lui Ion Antonescu la Berlin. E hazardată, și infirmată de sinteza convorbirii dintre Hitler și Antonescu, opinia lui Hillgruber că, aici, Führerul i-ar fi promis generalului reviziunea, în viitor, a arbitrajului de la Viena. Versiunea lui Hillgruber se bazează - cum menționează - pe mărturisirea lui Fabricius. Stenograma-sinteză a lui Schmidt, traducătorul oficial al lui Hitler, infirmă declarația lui Fabricius. Antonescu a hrănit însă tot timpul iluzia că fiind zelos și devansînd în sacrificii Ungaria, după victoria în război, arbitrajul de la Viena va fi revizuit. Hillgruber cred că exagerează și cînd menționează că aderarea României, cu prilejul acestei prime întîrvederi la Axă ar fi fost o formalitate de la sine înțeleasă. În fapt, Hitler și Ribbentrop au rămas plăcut impresionați. Ei nu pretindeau, din partea României, decît petrol și grîne. Nu se așteptau la aderarea formală la Axă și chiar la promisiuni de coparticipare activă în apropiatul război. De altminteri, Hillgruber se și contrazice. Undeva, la pag. 168, observă că speranța lui Hitler, în decembrie 1940, că România va participa la război împotriva U.R.S.S. se datora „convorbirii purtate cu Antonescu la 22 noiembrie”. Să adaug că Finlanda, pe care Hitler conta, a refuzat să participe la război. E adevărat, României i se promitea redobîndirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Din păcate, cum se știe, Antonescu nu s-a oprit din ostilități, la Nistru, ci le-a continuat alături de Germania, adînc în teritoriul sovietic. Maniu și Const. Brătianu l-au avertizat că greșește grav. Antonescu avea ca motivație că va recîștiga Transilvania, secundîndu-l aproape pe Hitler în războiul său. A făcut-o, din păcate, și după dezastrul de la Stalingrad, cu prețul

unor imense sacrificii de sînge ale armatelor române (300.000, după cifrele lui Hillgruber, în morți și răniți).

Spațiu confortabil acordă Hillgruber, în cartea sa, strădaniei Antoneștilor, ca și a Opoziției, de a duce tratative cu aliații după Stalingrad, pentru ieșirea României din război. Sînt dezvăluite diferitele canale - știute - în aceste tratative pentru obținerea unui armistițiu. Reiese încă o dată eroarea și a Antoneștilor și a Opoziției. Opoziția cerea, prin canalul Cairo, și la 22 august 1944, de la anglo-americani, trupe de desant. Iar Antoneștii s-au lăsat înșelați de promisiunea sovieticilor făcută la Stockholm, unde tratau prin ambasadorul Nanu, cu ambasadoarea sovietică, dna. Kollontai. Degeaba credea Opoziția, în 1944, că va obține un armistițiu cu anglo-americanii. Existau deja stipulațiile conferinței de la Teheran (28 noiembrie - 2 decembrie 1943), apoi reluate, prin care România era cedată zonei de influență sovietică. Și nici condițiile formulate de Antonescu rușilor, la Stockholm (de care, unii, fac, acum, atîta inutil caz) nu aveau mai mulți sorți de izbîndă. Orice ar fi acceptat în vorbe sovieticii (Antonescu spera că va fi lăsat la cîrma țării!), oricum n-ar fi respectat. Singura soluție era acceptarea capitulării necondiționate și trecerea armatei de partea puterilor aliate. Ceea ce Antonescu tot întîrzia să facă, silindu-l pe Regele Mihai să-l demită, să-l aresteze și să anunțe oficial ieșirea României din război. Hillgruber are, încă o dată, opinii favorabile despre Antonescu (inclusiv în acest episod final al tratativelor). N-are dreptate. Vorba lui Vlad Georgescu, Antonescu nu seamănă deloc cu Mannerheim al Finlandei, ci cu nefericitul președinte Hacha al Cehoslovaciei muribunde.

UTILE OBSERVAȚII întîlnim în anexa I a lucrării, cea consacrată problemei evreiești în cadrul relațiilor dintre Germania și România. Revelatoare e informația despre masacrarea, din ordinul lui Antonescu, a evreilor din Basarabia și Bucovina de Nord (100.000 după statistica Filderman-Manuilă, 125.000 după date mai recente). Hillgruber notează că „unele măsuri luate de guvernul român au fost atît de puțin gîndite” încît și-au atras observația critică a ministrului german la București (p. 280).

De astă-dată dl. Stelian Neagoe a făcut un lucru de ispravă. Traducerea e bună, introducerea, în general, așijderea. Păcat că nu și-a propus să și amendeze unele opinii ale autorului formulate încă în 1954. Era mult necesar.

Revizuirea poeziei (III)

Gheorghe Grigurcu

DAR, cel puțin în legătură cu regimul trecut, putem lua în considerare și o rezistență mai puțin inocentă. Outsiderii au fost mai fermi decât oficialii în refuzul lor de a colabora cu sistemul comunist. Cu prea puține excepții, circumscrise și acestea, îndeobște, unor momente de-o relevanță redusă, au respins pactul cu diavolul. Conștiința lor estetică superioară s-a conjugat cu o conduită superioară. Nici un nomenclaturist nu s-a lansat din rîndul lor. Ar fi fost de neconceput ca dintre ei să răsară vreo figură venală, desfigurată de patima slujirii răului, precum cea a bardului de la Bărca. Cei mai mulți au stat „sub vremi”, cu o dignitate și cu o capacitate de rezistență pilduitoare. Activiștii cu sarcini ideologice aveau, prin urmare, toate motivele a-i ocoli, a-i suspecta, a-i șicana. Ar fi fost total neconvenabil să încerce a recruta, din această categorie, un „poet național”, în temeiul unui mit bivalent, avînd adică două ieșiri, una spre putere, alta spre public, asemenea unei vizuini de vulpe. E nimerit, pentru a ne da seama de aceasta, a pune în paralel două destine, al lui Leonid Dimov și al lui Nichita Stănescu. Convinși fiind că primul stă și va sta, ca artist, categoric deasupra celui de-al doilea, așa cum stau și Doinaș, Gellu Naum, Mircea Ivănescu și alții, am în vedere existența plină de așteptări neîmplinite, privațiuni și vexațiuni, măcinată de sărăcie, de izolare, de greutatea de publicare a autorului oniric, ca și pe cea alimentată de autorități, pompată cu bani, distincții, festivități, călătorii în străinătate, a cîntărețului Necu-vintelor. Boemă și de-o parte și de alta, însă una tristă, în bună măsură impusă și strivită de neajunsuri prozaice, cealaltă euforică, a unui „pupu-dulce” neîntrerupt, cu toate lampadarele succesului aprinse, nu fără contribuția unui regizor invizibil. De-o parte marginalizarea ce căuta a îngenuchea un indezirabil, de alta banchetul oficializării viclume. Pe cînd lui Nichita i se organiza o aniversare sumptuoasă, cu aducerea pe stadion a zece mii de tineri care-l aclamau, autorului *Cărții de vise* i se puneau piedici meschine în apariția cărților. Explicația? Eterna incompatibilitate dintre intransigență și compromis, chiar dacă e un compromis discret, abil, jalonînd momentele strict trebuitoare pentru ca mașinăria „să meargă”. Din păcate, datele asupra serviciilor făcute de seraficul Nichita puterii sporesc. Mă tem că o cercetare exhaustivă va scoate la iveală mult mai multe decât cele pe care, deocamdată, le putem spica din cronicile radiofonice ale Monicăi Lovinescu, din jurnalele lui Mircea Zăciu și D. Tepeș, din mărturiile lui Paul Goma. Ele nu sînt, așa cum ar putea pretinde vreun pudibond (însenat), fără relație cu opera. Dimpotrivă, constituie una din explicațiile neîmplinirii acesteia, a derutei în care a ajuns poetul supralicit în chip neverosimil și, concomitent, „ajutat” a-și adormi scrupulele, ca și Labiș, în condițiile știute. Simptomatic, numărul celor jertfiți, din rîndul scriitorilor, printr-un drog la îndemînă, a devenit, sub regimul totalitar, legiune. În locul paradisiului promis de învățătura totală, marxist-leninistă, creatorii erau cu sollicitudine invitați într-un paradis artificial, în care iluzia demoniacă a libertății se dovedea egală cu pierzania...

Desigur, există și optzeciști, urmați de alții, încă mai tineri, ce-și zic, nu știu cu cîtă justificare, nouăzeciști. Am scris despre ei, între cei dinți, cu o simpatie izvorîită nu doar din interesul pentru producția lor, ce se silea a ieși din tipare, ci și din aprecierea poziției lor, coerente, de neconsimțire la limbajul propagandistic comunist. Mărturisesc că,

în asemenea condiții, am simțit nevoia a-l „apăra”, referindu-mă, exclusiv, la ceea ce mi s-a părut consistent și promițător în scrisul lor, trecînd sub tăcere ceea ce li s-ar fi putut reproșa. Am fost cucerit de energia polimorfă a manifestării lor „piezișe”. E un fenomen poetic opulent, cu o înfățișare încă nu îndeajuns decantată, precum o colonie de polipi. S-ar putea vorbi, cred, de o reacție specifică de împotrivire la presiunea totalitară, care se manifestă, în exterior, prin multe semnături, extrem de multe, așa cum o specie amenințată se străduiește a supraviețui printr-o reproducere rapidă. În interior, putem vorbi, în același înțeles, de o rebeliune împotriva personalității, de o de-personalizare ce are ca țintă aceeași adăpostire în fața primejdiei. Întorcînd spatele romantismului, promotor, după cum se cunoaște, al eului, poezii se anonimizează, fug nu numai de identitatea lor, dar și de reprezentările și problematica acesteia, se tocesc în peisaj. Imaginile lor preferate au un subliniat caracter obiectiv. Ei reconstituie „orașul furnicar”, ritualurile vieții cotidiene, tehnica tentaculară, rezervînd pentru ființa lor reci fișe comportamentale. Nexusurile sentimentale, înfîșurările conștiinței, degingolada ori plingerile afectului nu-i preocupă. Evacuînd eul de tradiția sensibilității și a sentimentului, ei își corelează poezia cu aceleași instrumente ale de-subiectivizării, ale „colectivizării” „sui generis”. Acesta pare tilcul mai adînc al intertextualității, adică al folosirii unei claviaturi date, devenite bun cultural, neutru. Între subiectivitate și obiectivitate, elementele sînt interșanjabile, întru minimalizarea celei dintîi. Mircea Cărtărescu va rămîne, probabil, ca un mim neîntrecut al scriitorilor, un soi de Ion Budai-Deleanu modern, adică un alexandrin care, în bulimie sa formală, simulează acrobatică pînă și postura de precursor. În rest, am mai multă încredere în formula abreviată, densă, suprapreheată, decât în pletozismul reportericesc, în aglomerarea de amănunte cinice, riscînd a capota în platitudinea din care s-au desprins. Știința de a decupa nu trebuie să se piardă. M-au bucurat așchiile de metal elegiac ale lui Bogdan Ghiu, ca și, mai înainte, șerpilor-spanuri scoși din pagină de Ion Bogdan Lefter. În ultima vreme citesc cu deosebită plăcere versurile fulgurante ale lui Ion Stratan. Dar optzeciștii nu pot fi, desigur, supuși revizuirii! Așteptăm abia desfășurarea lor plenară, „creșterea” lor sub zodia lirei, împiedicată de o sumă de împrejurări vitrege, care-i face să fie, literar vorbind, cu cîțiva ani mai tineri decât vîrsta lor biologică. Orice antipoezie lor (scut împotriva realității ostile și al versificației triumfaliste) e un fapt, se pare, cu voia lor, generalizator și nivelator, e normală accentuarea unor personalități, desfacerea citorva figuri, nu multe, din nebuloasa proteguitoare.

În finalul considerațiilor noastre, adresăm un gînd de integrare poeziei din diaspora, care ne-a rămas pînă acum pe nepermis de mari porțiuni, străină. O bănuim, o visăm, cel mult o aspirăm fragmentar, cum miresmele unei grădini printr-o fereastră deschisă capricios, și atît. De la seniorii precum Horia Stamatu, Ștefan Băciu, Vintilă Horia, Alexandru Lungu pînă la șizeciștii pe care i-am mai apucat în țară și de la aceștia la condeie dintre cele mai june, de-o florală prospețime, sîntem convinși că ne poate rezerva mari și agreabile surprize. Eleganta revistă de poezie *Argo*, ce apare la Bonn, anticipează unele din ele. Revizuirile noastre așteaptă creația poetică surghiunită pentru a o cuprinde, cît mai comprehensiv, în acolada lor colegială. Căci e o colegialitate nu numai lirică, ci și una existențială, legînd un

exil din afara granițelor patriei de unul dinăuntru lor, cel pe care-l suportă autorul acestor rînduri. În egală măsură, se impune a cunoaște mai îndeaproape și a înscrie în cartea poeziei românești partea cea mai valoroasă a creației fraților de dincolo de Prut, încă atît de urgisiți.

P. S. Recitînd textul de mai sus, îmi dau seama că au rămas pe dinafară nume de poeți demne de interes, ca și chestiuni asupra cărora aș fi dorit a mă pronunța. Deși nu și-a propus a fi un catalog, ci o participare la o dezbateri, mă simt dator a reveni cu cîteva adaosuri. Se întîmplă să ne „scape” unele nume literare, din pricina unei (prea grăbite) istoricizări. Conștiința critică tinde a opera cu clasificări, surclasînd individualul, uneori chiar din primul moment, cînd are prilejul a-l înscrie „convenabil” într-o căsuță. Acesta e ca și „uitat” într-o rubrică, înainte de a fi tratat precum un organism viu, de-a fi analizat cu voluptatea ce o poate procura imprevizibilul. Iată, bunăoară, Cercul de la Sibiu. Singurul poet luat în seamă în cuprinsul său în calitate de fenomen prezent e Ștefan Aug. Doinaș (un fel de vicerege al poeziei noastre actuale, regele-împărat, fiind, în vederile contemporanilor, Nichita Stănescu). Dar mai sînt și alți cerchiști de-o vitalitate lirică ce nu poate fi neglijată: Radu Stanca (extazul melodios al acestuia stă într-o atrăgătoare cumpănă cu o teatralitate nu doar baladescă, ci și mai incitant-frivolă, baroc-lejeră, de operetă vieneză), Eta Boeriu (suprinzător masculin în viziunea sa de un patetism geologic, reflectînd o grandoare viscerală a cosmosului), Ioanichie Olteanu (baladist ironic și dezolat, neadunat pînă acum în volum), I. Negoitescu (poet care îmbină cu dexteritate poza ermetică și violența de culoare a fauvistilor și care n-ar trebui să îndure minimalizarea apriorică, atît de productivă încă la noi, decurgînd din postura sa de critic). Cum am putea face abstracție de asemenea autori fără a sărăci sensibil tabloul general?

O altă speță o constituie „provinciarii”, care, neavînd geniul sarcastic și pustiitor al lui Bacovia (o evaziune în sublim), își trăiesc cu resemnare mediul ingrat ca pe un adăpost, se retrag într-însul ca melcul în cochilie ori cîrțițele în găurile de ele săpate. Nu mai puțin, aceștia sînt cîteodată lirici de o substanță fină și vibratilă ce încîntă. Un istoric literar de probitate se va simți obligat a-i convoca și a le da un loc care - fără (sau cu) supărare - ar putea fi mai de vază decât al cîte unui alintat din „centru”. A trece adică peste comoditatea de-a lucra doar cu scriitorii la îndemînă, plașai în „generații”, „școli” și alte grupări omologate (în care se practică nu o dată asistența mutuală și rabatul generos la valoare, adică ceea ce s-ar putea numi trocul estetic). Nu-i putem uita, în această ordine, pe amarul ironic moldav Ovidiu Genaru și nici pe elegiacul aspru, cu miez contemplativ, al Apusenilor, Ilie Măduța. Și, în ruptul capului, pe acel bard și cărturar, sub egida mizantropiei erudite și al unei sensibilități deschise direct asupra biografiei sale de marginalizat și peregrin, care a fost G. Georgescu. Deși provincia nu e doar, cum s-ar putea crede, prin rotirea cuvîntului, pentru a-i auzi lăuntricul son etimologic, un mediu al învinșilor. Ca printr-o magie, împrejurările cele mai neprielnice se prefac, uneori, în noroc. Înalte vocații au tîșnit din acest mediu pe firmamentul național, fără a aștepta gesturile reparatorii tardive. Un Emil Brumaru, un Șerban Foartă și, acum în urmă, Marta Petreu, au dovedit că,

așa cum nu așteaptă numărul anilor, valoarea nu așteaptă nici schimbarea distanței ce o desparte de metropolă.

Și încă un impediment: mersul involutiv al producției unor poeți. Realizați la început de drum cu un maximum de concentrare și originalitate, aceștia devin, treptat, pentru gustul real, figuri ale depărtării. Pentru a-i privi avantajos, se cere un binoclu. Cazurile notorii sînt Maria Banuș, Nina Cassian, la care poate fi adăugat, deși a fost mai puțin afectat de proletcultism, Geo Dumitrescu (un antemergător al „demitizării”, al scriiturii debutonate și jemanfiste, grație mai cu seamă tinerescului său volum Libertatea de-a trage cu pușca). Ceea ce au scris ulterior asemenea autori poartă, în general, amprenta unei „adaptări” la un discurs mai puțin personal, mai șovăitor, cînd nu de-a dreptul capitular, prin susținerea unor teze extraliterare. Din pricini varii, între care nu trebuie omisă „politețea” față de anume „poziții” deținute de poeți în chestiune, producția lor în desfășurare declinantă a fost nu o dată plusată în mod nemotivat de către exegeți. Întrucît judecata estetică se bazează pe calitate iar nu pe cantitate, cred că se cade o mai fermă axare a lor pe producțiile de început. Să învingem prejudecata „progresistă” și să relevăm poezia în punctele ei cele mai convenabile.

Situația involuției se intersectează cu cea pe care am putea-o denumi a „reconstituirii de conștiință”. În circumstanțele „liberalizării” inaugurate în jurul anului 1965, unii din poeți devotați proletcultului, chiar de la vîrfurile piramidei, au căutat a reveni la uneltele firești. În principiu, fenomenul a fost salutar, implicînd dezicerea de o versificație găunoasă, sub semnul oportunismului maxim. Numai că, în practică s-a ajuns, nu o dată, la rezultate relative. Precum reconstituirea unui vas vechi, din cioburi, într-un muzeu, reconstituirea unei conștiințe estetice, avariate grav de către servilismul față de regimul totalitar, lasă loc unor spații arificalie, unor „umpluturi”. Neîndoies, Maria Banuș sau Radu Boureanu, de pildă, chiar în ipostaza lor de reabilitare, au cedat mult locului comun. În schimb, noua fază a fost benefică pentru un A. E. Baconsky, care, așa cum am arătat în numărul trecut, și-a întemeiat, în cadrul ei, o altă identitate dintre cele mai seducătoare. La fel, Eugen Jebeleanu a izbutit a atinge o maturitate autentică a lirismului său sever și cogitabund, cu toate că mi se pare inoportună o tendință de apologie a sa, din partea unor critici care au văzut în acest poet onorabil „un prag de referință fundamental” al literaturii române, proslăvind-l și astfel: „Vrem să știm ce gîndește, pentru a măsura rezistența propriei noastre gîndiri. Iar „gîndirea” sa e de la sine „poezie”. Supralicitări vădite care, în ultimă instanță, produc rău celui vizat. În schimb, un Dan Deșliu (cu merite mai mari, în direcția opoziției, decât autorul lui Hanibal, care n-a depășit o anume ambiguitate confortabilă) n-a mai izbutit a înscrie, în pofida căinței și a bunelor sale intenții democratice, o creație memorabilă. (Gh. Gr.).

Recunoașteri în perimetrul diasporei

C U MULT înaintea exilului politic declanșat odată cu instaurarea totalitarismului comunist, a existat o masivă emigrație de români, mai ales transilvăneni și bănățeni, plecați să-și caute norocul în lume și, cu deosebire, peste Ocean. Fenomenul era în floare la finele secolului trecut. Dintre cei plecați, unii reveneau, când ajungeau să chivernisească ceva bani sau, dimpotrivă, după ce constatau că toate eforturile de a economisi sînt iluzorii; destui însă, rămîneau locului, întemeiau acolo familii și lăsau urmașilor să viseze la o patrie a strămoșilor aproape mitică, de domeniul închipuirii. În aceste condiții, singura punte afectivă, unica legătură constantă chiar între cei risipiți pe meleaguri străine, putea s-o asigure doar presa, publicații, ziare, calendare și almanahuri anume inițiate pentru frecventatorii limbii române, spre a-i ajuta să n-o uite și, mai ales, să nu se înstrăineze definitiv de sentimentul raportării la o comunitate specifică, la rădăcini apte să ofere certitudini, garanții de demnitate.

Cîteva dintre aceste tipărituri au parvenit în țară iar colecțiile lor se păstrează în fondurile marilor biblioteci publice, în primul rînd Biblioteca Academiei Române. Însă au parvenit la întîmplare, disparate, fără continuitate, pe sârte. Tot la întîmplare și adesea doar sub formă enumerativă, ca simple titluri, au fost semnalate prin articole comemorative ori vagi prezentări de sinteză. Era de mult așteptat un efort de a urmări la fața locului și a reconstitui, pe cît posibil integral, șirul nesfîșitelor strădanii de a da cuvîntului românesc întrupare tipărită în colțuri cît de îndepărtate ale mapamondului. Și-a asumat asemenea sarcină, cercetătorul clujean Aurel Sasu, din clipa cînd s-a văzut, la începutul anilor '80 beneficiar de invidiat al unei burse americane de documentare. Bursă înseamnă mijloace financiare, dar ele nu ajung. Mai trebuie rîvnă, pricepere și perseverență investigativă, un aprig spirit de a desluși pînă la capăt lucrurile, ceea ce presupune strategie elaborată din aproape în aproape, deplasări după surse de informație, o muncă fără preget, departe de masa comodă de lucru în bibliotecă, cu sacrificii de timp și energie, împinse uneori pînă la aventură. Aurel Sasu povestește singur cîte inimaginabile hărțuiri i-au fost date în repetatele drumuri de-a lungul și de-a latul Statelor Unite și în Canada, pe urmele centrelor de tradițională concentrare românească, din California în Ohio și din Florida în Michigan, de la Cleveland la Toronto, de la Detroit la Montreal. Rezultatele periplului său, cîteodată dramatic, depășesc așteptările. Bogatul material strîns a impus o restituire adecvată, sistematizarea pe categorii organice, deci în volume distincte. Avem, deocamdată, două volume - altele două se află pe șantier.

Începutul îl face amplul tablou rezervat presei. Fiecărei apariții îi este dedicată o fișă analitică, în care se precizează durata existenței publicației respective, caracterul ei, responsabilități și, pentru cazurile mai relevante, se dau extrase din articole programatice.

Fișele se succed în ordine alfabetică, pe principiul dicționarului iar, în anexă, se adaugă un tabel cronologic al tuturor titlurilor incluse în cercetare, de la 1900 pînă în 1989. Rare sunt fișele alcătuite după un izvor secund, adică fără a fi fost posibilă consultarea efectivă a ziarului sau revistei, despre care s-au cules, indirect, știri minime. Rigoarea informației furnizate face din lucrarea lui Aurel Sasu un sigur instrument de lucru, bancă indispensabilă de date pentru oricine va aborda, de aici înainte, tema extrem de ramificată a diasporei românești. Este vizibilă imediat nevoia imperioasă a celor din diasporă de a-și dovedi o identitate inalterabilă, de unde și zecile de titluri oarecum ostentative în sine: *Românul, România, Românul liber, Progresul român, Tribuna română, Cronica românească, Acțiunea românească, Comuniunea românească, Glasul românesc, Ecouri românești, Cuvîntul românesc, Graiul românesc, Ethos românesc, Uniunea românilor*, cînd nu se cheamă imperativ: *Deșteaptă-te, române!* Bineînțeles, s-au perindat în timp *Fiii Daciei, Transilvania, Miorița, Dunăreana, Tricolorul, Legea strămoșească*. N-au lipsit, evident, *Priveghile, Exilul solidar*. Totuși, ironie a istoriei, longevitatea absolută revine unui ziar ce s-a chemat *America*, apărut la 1 septembrie 1906 și prelungit, cu mici sincope, pînă spre zilele noastre, la adăpost bisericesc. În jurul bisericii s-au cristalizat cele mai adesea inițiativele publicistice. De aici, o predominantă tentă duhovnicească, un apăsător accent de călăuză morală și... chiar moralizatoare, cum rezultă din specificări înscrise la vedere, în frontispiciu: „foaie de zidire sufletească”, „foaie pentru înălțarea inimii și luminarea minții”. Și sub acest raport unele foi vorbeau din capul locului prin însuși felul de a-și zice: *Propovăduitorul, Farul, Troița, Credința, Sentinela, Solia, Steaua noastră, Luminătorul, Apostolul*. Acesta din urmă apărea un an după revoltele țărănești din 1907 și ceva din patetismul împrejurărilor răzbătea la mii de kilometri, în „întîile vorbe” adresate cititorilor: „Greu blestem ne-a mai ajuns și pe noi ceștia cari am părăsit vatra părintească mîncînd pîinea cu amar a străinătății. Pe vremea iobăgiei nu era slobod să se miște omul din vatra satului; stăteau pandurii îndărătul părinților noștri cu biciul în mînă să nu scăpăm din jug. Iar acum, cînd stăpînirea ni ia și cenușa din vatră și cere dare și pe aerul ce-l înghițim și pe apa care-o bem, ne dă drumul să ieșim pînă la marginile pămîntului, numai să cîștigăm bani, să plătim dările și să plătim slujbași puși pe toate cărările și pe la toate drumurile ba chiar și acolo unde are să stea bunul Dumnezeu, încît pare să nu mai găsim loc unde să ne plîngem durerile, să ni se îndulcească zilele”.

Exodul, așadar, era urmarea disperării cumulate, fără a reprezenta limanul sigur al fericirii rîvnite. Dacă nevoia de bani se mai soluționa cîteodată, rămînea o drojdie amară pe fundul sufletului, măcinat de grija casei abandonate, a celor dragi și mediului familiar, de nefîlcuit. Asemenea insolubile frămîntări își află expresia în texte

compuse pe tiparul versificărilor folclorice, risipite din belșug în cuprinsul tipăriturilor investigate. Aurel Sasu le-a extras selectiv și le grupează în al doilea volum al lucrării sale, sub emblema: *Nostalgia românească*. Ar fi putut să spună, neaș, „Dor”, însă a vrut probabil să evite orice sugestie de proveniență pășunistă. Improvizărilor azei nu prea le ardea de distincții artistice, grăbiți să-și verse focul, fără alt meșteșug decît cel practicat din moși-strămoși și păstrat în memorie, din auzite. Deci stilul lor, lipsit de inovații originale, se justifică doar prin sinceritate: „Cine mă scoate din sat/N-aibe locul alinat/Nici un lemn uscat de cruce/Nici la groapă cine-l duce/Nici lemne de copîrșeu/Nici nu-l ierte Dumnezeu,/Căci așa m-am străinat./Deși satul n-am uitat”. Pornirea către blestem, cătrăneala, este temperată de privirea mai circumstanțială a situației, îmblînzită fictiv cu ajutorul toleranței cîștigate prin credință, pînă acolo încît încrîncenarea devine savuroasă, convertită în scriitor humor: „Frunzuliță de porumb/Naiba l-a pus pe Columb/Să plece-n călătorie./Spre America pustie./Căci de n-o descopere./Zău, doar lumea nu pierdea./Ci trăiam de azi pe mîine./Nu umblam prin țări străine”. Totuși, de pe unde se aciuiseră - fie, mai departe, ciobani în creieri de munți, fie prin mine adînci ori lucrători ai fabricilor nesătioase de brațe de muncă - pribegii îi avertizau pe cei rămași în urmă că nu-i cîștigă de puțin roză existența în diasporă: „Fă-mă, Doamne, pui de cuc/Pîn-la mîndra să mă duc./Să-i spun să știe și ea/Traiul din America./Căci cei ce rămîn acasă/Cred că cresc dolari pe masă./Nu știe cum i găsim/Și cu ce chin i plătim”. Izbucnirile de mînie frizează grotescul din vecinătatea absurdului: „Mînce-l focu de dolar/Că-l cîștigi cu mult amar”.

S-AR PUTEA întreprinde adîncite studii de psihologie socială pe asemenea texte. Autenticitatea lor este incitantă. În același timp, păstrează o senzație ușor fanată, de viziune modestă, grevată de mentalități regionalist-autohtoniste. Probabil că, în volumele următoare pe care le anunță Aurel Sasu, imaginea se va corecta. Fiindcă, totuși, diaspora și-a produs exponenți reprezentativi, de intelectualitate notorie, de felul unui Leon Feraru și, îndeosebi, Peter Neagoe. Nici publicațiile nu arătau toate imbecisite de praful provincialismului. Pe multe, mai încoace, le grevau, perfid, gîlceville provocate între ligi, asociații și diverse confrerii, intruziunile elementelor dubioase, cînd nu erau direct infiltrați agenți ai organelor informative din țară. Sistemul adoptat pentru înregistrarea presei duce la o păgubi-toare nivelare, care dezavantajează, de pildă, o revistă de talia *Agorei*. Mai sunt și scăpări din vedere, cum ar fi liliputana oază de poezie *Micron*, scoasă, cu eforturi eroice, de regretatul Ștefan Munteanu, în California, dar cu mostre de simțire românească din lumea largă, inclusiv din țară.

Geo Șerban

„Avatar”

Evoluția semantică a substantivului *avatar* e pînă la un punct normală și acceptabilă: înregistrată, chiar, de dicționarele curente. De la sensul etimologic din sanscrită - de „coborîre pe pămînt” a unui zeu încarnat, de „(re) încarnare” - pînă la „metamorfoză, transformare” și chiar la „schimbare nefericită”, alunecarea semantică e ușor de urmărit: în ultimul caz, componenta esențială - transformarea - e pusă în umbră de conotația negativă a cuvîntului. În DEX, sensul secundar e explicat ca „transformare neprevăzută (și chinuitoare) care intervine în evoluția unei ființe sau a unui lucru”. Treptele evoluției semantice sînt în română similare celor din franceză (limbă în care un cronicar bănuia că s-ar fi produs la un moment dat o contaminare între *avatar* și *aventure*), ceea ce pare să indice că româna a preluat lărgirea de sens din franceză; e totuși perfect posibilă și o dezvoltare independentă. În română, de altfel, a variat și încadrarea morfologică a cuvîntului, în special în privința desinenței de plural: dacă forma *avataruri* („Avatarii faraonului Tlă”) e izolată și învechită, *avataruri* (indicat de DEX) și *avatare* (recomandat de DOOM) sînt în concurență. Mai interesant e faptul că uzul actual, mai ales tendința prețiozității jurnalistice, merg mai departe în lărgirea sensurilor lui *avatar*, pînă la pulverizarea conținutului său specific. *Avatar(uri)* e unul din cuvintele la modă ale stilului publicistic, desemnînd, destul de imprecis de obicei la plural, neplăceri, necazuri, încurcături. Sînt situații în care o vagă apropiere semantică și fonetică pare a echivala *avataruri* și *tevaturi*. Un titlu ca „Avatarurile lui Buda” (*România liberă*, nr.1317, 1994, 16) recurge la jocul de cuvinte facil (pista falsă oferită de un nume propriu), actualizînd atît sensul etimologic cît și pe acela extins prin abuz al cuvîntului: *avatarurile* sînt, în text, necazurile domnului Constantin Buda, care încearcă de doi ani să mute o canalizare a vecinilor de pe terenul său. O folosire asemănătoare, în care ideea de transformare a dispărut cu totul, înlocuită de echivalența foarte largă cu seria „aler-gături”, „neplăceri” etc. apare într-un reportaj despre doi țărani care încearcă să-și recupereze pămîntul: „avatarurile la care au fost supuși cei doi le-au vămuț greu forțele și speranța” (Id., nr. 982, 1993, 10). În fine, cel mai absurd exemplu îmi pare cel oferit de un enunț în care *avatar* nu mai e nici măcar pus în legătură cu traversarea de către o persoană a unei perioade mai agitate - apărînd pur și simplu ca un substitut elegant pentru „necaz”: „cel mai mare avatar creat de prezența gîndacilor în casele noastre este reprezentat de bolile pe care aceștia le pot transmite” (*Evenimentul zilei*, ediția de prînz, 1994, 3).

În luptă cu expresia

SE SPUNE mai întâi că semicentenarul morții lui Rebreanu trebuia întâmpinat, editorial, cum se cuvine. La Editura Minerva, unde încă sunt director, se află predat, de câteva luni bune, volumul 16 din seria de *Opere* Rebreanu, conținând publicistica scriitorului. În intenția editurii și a editorului (dl. Niculae Gheran) era să publice acest volum până la 1 septembrie. Nu s-a putut din lipsa fondurilor. (Acest volum are nevoie, la actualele costuri, de o subvenție de aproape 14.000.000 lei). De abia acum câteva zile Comisia pentru acordarea comenzilor de stat care funcționează pe lângă Ministerul Culturii sau pe lângă molohul denumit „Cultura Națională” a aprobat Editurii Minerva o listă de titluri (18 la număr) printre care figurează și amintitul volum din seria *Opere* Rebreanu. Va apărea, probabil, peste cinci-șase luni. Oricum, semicentenarul rămâne neomagiat editorial. Ceea ce nu e numai un păcat, ci de-a dreptul o ofensă.

În 1984, când a apărut *Jurnalul* lui Rebreanu, am scris entuziast. Colegi de stimă mi-au reproșat căldura acelei receptări, considerând că acel jurnal e un eșec de proporții. Sigur, editorul a greșit catastrofal amestecând în volumul al doilea, paginile jurnalului propriu-zis cu cel de la via, conferind ansamblului nu știu ce aer de domesticitate placidă. Dar sunt în jurnal și pagini de o mare forță a mărturisirii. Și acestea interesează înainte de toate. De aceea, tocmai, continui să-mi păstrez punctul de vedere, deși mi s-a povestit că, la citirea unei pagini din jurnal, acolo unde prozatorul o elogia pe Puia Rebreanu pentru succesul recoltat cu o teză (de licență) Eugen Ionescu a izbucnit într-un hohot de râs pentru că el, la stăruința tatălui, a redactat acea teză. Astfel de naive consemnări (cum să le numesc altfel?) am găsit destule și în alte jurnale. Și, e bine să menționez, jurnalul lui Rebreanu

dovedește că soția lui, Fanny, apoi și fiica sa adoptivă, Puia, l-au subjugat efectiv, primejduindu-i aproape luciditatea. Și pentru că tot am făcut o mărturisire, să mai fac și alta. Redacției Editurii Minerva care a publicat jurnalul i s-a interzis să vadă manuscrisul pentru a verifica, cum cer uzanțele, calitatea transcrierii. Intrigată de acest refuz categoric, tot insistând a aflat că cele două moștenitoare Rebreanu (Fanny și Puia) probabil ca recunoștință pentru dragostea aproape vrăjită ce le-a purtat-o marele prozator și-au îngăduit să epureze din jurnal pasajele sau cuvintele ce nu le conveneau. Am găsit linii înnegrite, pentru a nu fi lizibile, și în jurnalul lui Maiorescu. Dar acele intervenții fuseseră ale autorului și datorită suntem a-i respecta voința. Livia Maiorescu, deși a păstrat jurnalul tatălui ei timp de peste două decenii, nu și-a îngăduit nici o intervenție, chiar atunci când unele însemnări îi erau nefavorabile. D-nele Rebreanu și-au îngăduit această operație de periery a textului, care nu mai poate fi nicicând reparată.

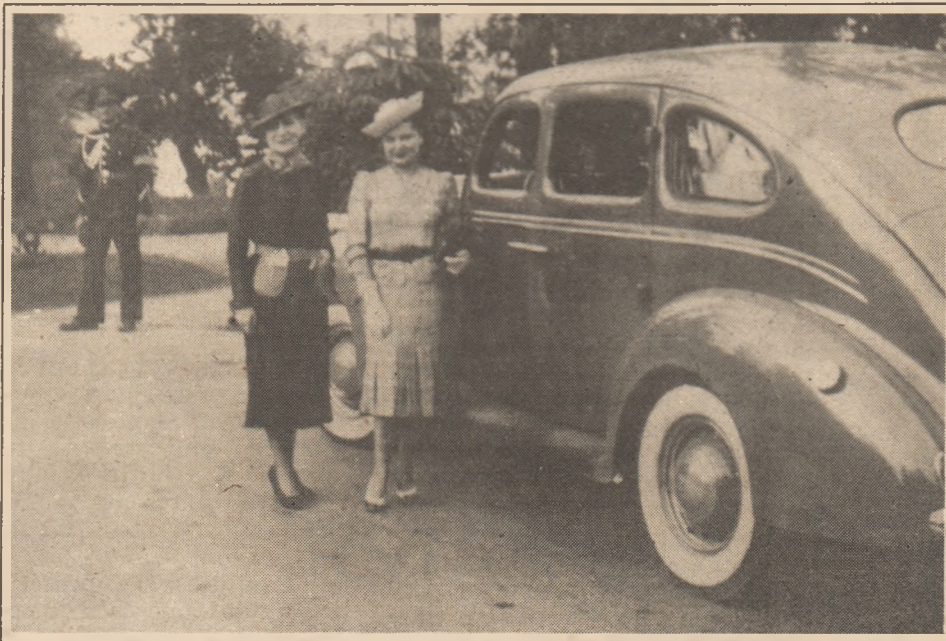
Dar dincolo de aceste carențe, jurnalul lui Rebreanu e un document tulburător despre truda sa nocturnă pentru elaborarea operei. E adevărat, jurnalul începe cu însemnarea din 24 iunie 1927, adică atunci când capodoperele sale (*Ion*, *Pădurea spânzuraților*, cele câteva nuvele exemplare) fuseseră scrise. Dar mărturisirea dezvăluie calitatea și cantitatea imensă a muncii de laborator. Noapte de noapte, cu spirtiera și ibricul de cafea la îndemână, stătea, încăpățânat și tenace ca o stâncă, la masa de lucru în fața foii albe a caietului, fără a izbuti, uneori, să scrie decât câteva pagini, câteva rânduri sau nimic. Iată însemnări din 1931-1932,

când scria *Răscoala*. La 30 august 1931: „La 5 dim. sfârșesc. O noapte bună, deși n-am făcut decât două pagini și ceva. Dar a fost cu bună dispoziție, cu antren, cu inimă. Sper că diseară voi avea complet capitolul întâi”. La 9 mai 1932: „Am transcris azi-noapte, de la 10 seara până la 4 dimineța, vreo șapte pagini din primul capitol. Merge foarte greu. M-am oprit la patru, deși hotărâsem să stau până la șase. Mă simțeam așa de obosit că a trebuit să mă trântesc pe pat. M-a cuprins teamă și îndoială, amândouă duble. Uneori am impresia că nu mai pot scrie, că nu-mi vine nimica. Mă umple de groază. Poate că m-am istovit complet? Poate din pricina surmenajului sau a eredității, celula cenușie nu mai rezistă? Și, totuși, nu-mi lipsește fantezia creatoare sau creația interioară. Ceea ce mă chinuiește este expresia. Am în inimă senzația necesară vie și n-o pot îmbrăca în cuvintele adecvate. Mă frământ permanent pentru o frază sau un simplu cuvânt. Desigur că acest dar de ușurință nu l-am avut niciodată. Veșnic m-am luptat cu expresia, dar parcă acum mai aprig... Mi-e frică tare să nu fi îmbătrânit, să-mi fi pierdut puterea creatoare. Ar însemna să-mi fi pierdut rostul în lume”. A reluat întreaga carte în august 1932 și, muncind din greu, a și publicat-o în același an. Dar teama că i s-a istovit forța creatoare i-a rămas, chinuindu-l. Merită menționată mărturisirea din 22 decembrie 1932, când avea semnalul din ambele volume ale romanului. „A fost o efortare grea și foarte îndelungată. Dacă numai anul acesta, de la sfârșitul [lui] aprilie până azi, cu absolut neînsemnate intermitențe, am stat nopțile întregi la masa de scris, uneori câte 12-14 ore în șir... M-am și simțit la urmă epuizat, parcă aș fi tras la jug, cu o somnolență aproape dureroasă”. Peste patru ani au urmat chinurile scrierii romanului *Gorila*. Lucrul mergea, ca de obicei, anevoie. La 1 ianuarie 1937 nota: „Aseară am stat până la 4 1/2. Am scris o pagină și ceva, dar nu e ce trebuie”. La 26 ianuarie 1937: „Am stat și aseară până pe la 3, dar n-a fost chip nici măcar să meditez serios pentru carte”. La 3 februarie: „De la 7 1/2 la 4 1/4

dimineța am stat în zadar. Început cu relativ elan, am scris o pagină și m-am oprit cuprins de îndoieli. Nu-mi place deloc începutul și fără început nu pot merge departe, fiindcă-mi lipsește liniar ritmul. Am ajuns la adevărată disperare. Parcă niciodată n-am așa de obosit în invenție”. Editura jurnalului precizează că pentru scrierea romanului au fost cheltuite peste cincizeci de nopți, din mai până în iulie 1937. Această creație impresionează profund și măsura imensului travaliu depus de scriitor, cu o tenacitate care înser negreșit, vocație. Nu prezintă imitanta că *Gorila*, apărută în 1938, mi se pare - un roman plat. Efortul încorporat în operă e imens și fiecare dată trecea prin acele disperări, depășite prin această încăpățânată pironire la masa de lucru.

Apoi mai are trecere prejudecăta că Rebreanu a fost un scriitor neînvățat, cam refuzat de idee. Prejudecăte fără temei. Dovezi concludente aduce tot jurnalul și, mai ales, cronicile sale dramatice, publicate în două masive tomuri (13 și 14 din ediția). Aici prozatorul dovedește cunoștințe temeinice despre dramaturgia românească și universul lecturi bine asimilate, capacitate de asociere și disociere, formulări judecătorești profunde despre piese de teatru, mereu încadrate în ansamblul unei opere, a unui curent sau a unei literaturi. „Teluricul” cu forță epică demonstrează a fi fost și un om cultivat, chiar dacă (e obligatoriu?) citea filosofie. Se orienta, fără o cultură, în câteva literaturi lumii, citind curent în franceză germană.

Există, în biografia mare prozator, cel puțin două momente dificultate. Primul, cel din 1908, încurcăturile bănești la regimentul honvezi din Gyula, datorită căreia, trecut, în 1910, munții, venind la regat, s-a mai lămurit. Există însă un altul, din vremea celui de-al doilea război mondial, când a fost directorul oficiului guvernamental antonim, *Viața* și trimis în călătorii oficiale (inclusiv în Germania) de marii zilei. E drept că la *Viața* a

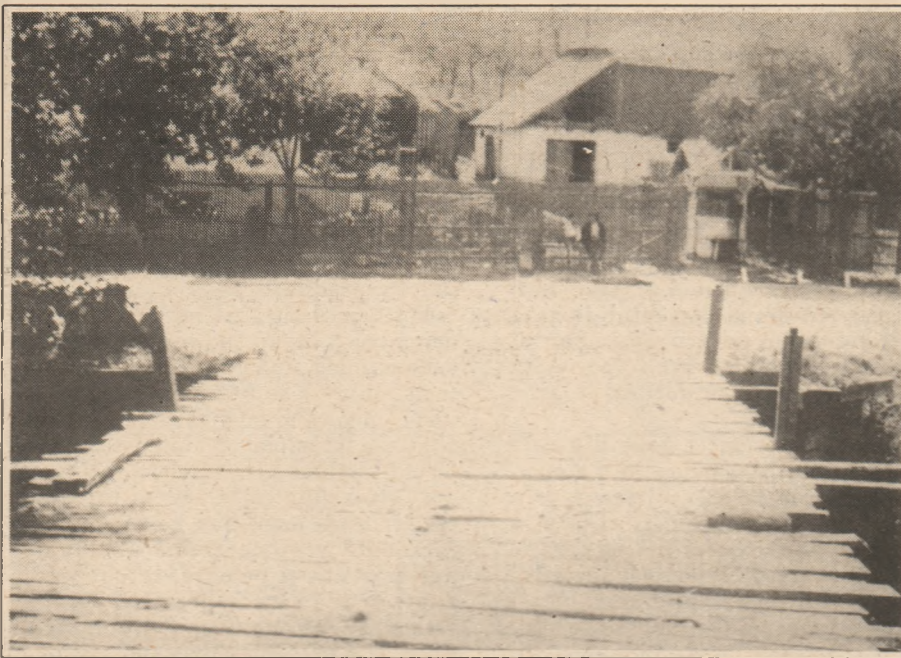
Fanny Rebreanu și Puia Florica Rebreanu alături de mașina familiei

Paris, l'Avenue de l'Opera

Lumea văzută de Liviu Rebreanu

Valea Mare. Podețul – în reparație – în drum spre vie

PUȚINĂ lume știe că Liviu Rebreanu a avut un aparat de fotografiat și că l-a folosit de multe ori, cu o pasiune sobră, în orice caz nu cu acel entuziasm al pionieratului de care ar fi fost însuflețit aproape oricare

din Europa de Vest. Cât privește locurile de unde au fost luate instantaneele ele pot fi relativ ușor recunoscute.

În mod evident, Liviu Rebreanu nu a intenționat să confere fotografiilor o valoare documentară (altfel, le-ar fi adnotat munișos, în stilul pe care i-l cunoaștem din *Jurnal*). Mai probabil este că a făcut, cu ajutorul aparatului de fotografiat, un exercițiu de ordonare și obiectivare a impresiilor.

Printre fotografii nu există prim-planuri. Ne amintim că și în proza sa scriitorul păstrează o anumită distanță față de lumea reprezentată, însă ca fotograf el este și mai distant, uneori de-a dreptul convențional (nu întâmplător unele fotografii seamănă cu „ilustratele” de care se servesc turiștii pentru a trimite „salutări” celor de acasă). Gradul mai mare de convenționalism se datorează, fără îndoială, aparatului, care cenzurează tehnic orice intenție artistică. Și se datorează, poate, și amatorismului fotografului, care nu stăpânește atât de bine „mijlocul de expresie” folosit încât să-l facă să dispară și să creeze iluzia unei comunicări neintermediate cu privitorii fotografiilor.

Personalitatea scriitorului o recunoștem, înainte de toate, în importanța acordată *ansamblului*. Suntem departe de fragmentarismul prin care se va caracteriza viziunea artistică dominantă din perioada postbelică. Ca și în proză, Liviu Rebreanu consideră existența nu idilică, dar, oricum, organizată și analizabilă. Într-un instantaneu luat într-o gară din Londra, el înregistrează și trenul pregătit de plecare, și grupul de călători care își iau rămas bun de la cunoscuți, și clădirea gării. În mod similar, atunci când fotografiază vestita poartă Brandenburg din Berlin, are grijă să cuprindă în cadru nu numai monumentul arhitectonic în sine, ci șantierul din fața sa, trecătorii, mașinile.

Pe vaporul luat din Hamburg, spre Londra.

alt scriitor. Fotografiile făcute de autorul romanului *Ion* s-au păstrat în arhiva familiei, nedatate și nelocalizate, decât cu unele excepții. Se poate presupune însă că ele au fost făcute, cel puțin cele „internationale”, în a doua jumătate a deceniului trei, când scriitorul a întreprins mai multe călătorii în țări

Berlin, Poarta Brandenburg

Fotografiile sunt posibile începuturi de roman. Ele echivalează cu acea parte introductivă în care romancierul face o descriere de ansamblu a unui mediu, pentru ca abia apoi să aducă în prim-plan câte un personaj și să-i urmărească destinul.

Scriitorul se arată atras și de pitorescul unor scene. Aflat pe puntea vaporului care urmează să-l transporte de la Hamburg la Londra el fotografiază șirul de șezlonguri; parcă îl vedem zâmbind misterios în fața acestei scenografii a siestei. Iar la cules de struguri immortalizează pe peliculă un grup de săteni amuzați ei înșiși de perspectiva de a deveni eroii unei fotografii. Locuitori ai unui paradis vegetal, ei privesc spre obiectivul aparatului de fotografiat ca spre cutia neagră a unui scamator, cu o curiozitate indecisă și cu veselie preventivă.

Gară londoneză

Poate cea mai tulburătoare fotografie este însă aceea a podețului din drum spre vie, de la Valea Mare (unde se afla, după cum se știe, și vestita gospodărie a lui Liviu Rebreanu). Casa care se vede în perspectivă ocupă mai puțin loc în economia imaginii decât podețul, lat, intens luminat de soare, o cale simplă, sărăcăcioasă, dar plină de făgăduinți, spre... Nu se știe spre ce.

Oare ce a fost în mintea lui Liviu Rebreanu când a fotografiat acest

La cules de struguri în Valea Mare

loc? Ce anume l-a făcut să-i dea importanță? Nu putem răspunde. Dar în timp ce ne punem întrebările, îl simțim parcă alături pe scriitor. Fotografia evocă, într-un mod acut, nu un anumit peisaj, ci *privirea* lui Liviu Rebreanu.

Alex. Ștefănescu

P.S. Fotografiile reproduse în această pagină (până acum inedite) ne-au fost puse la dispoziție, cu amabilitate, de colegii noștri de la Muzeul Literaturii Române, cărora le exprimăm și pe această cale recunoștința noastră. Ele vor apărea în curând, alături de numeroase altele din arhiva familiei Rebreanu, în revista *Manuscriptum*.

Z. Ornea

ADAM ȘI

5

CINE trăiește Absolutul nu se întreabă dacă ceea ce a trăit a fost cu adevărat Absolutul. Cum își pune această întrebare, certitudinea dispăre. E motivul pentru care Absolutul se refuză descrierii într-un roman, dornic să istorisească ce se întâmplă cu eroii săi în asemenea împrejurări.

Există însă un roman al lui Liviu Rebreanu unde Absolutul devine, într-un chip oarecum emoționant, temă a cărții și unde Rebreanu își ia libertatea să facă ce vrea cu El. E romanul *Adam și Eva*, despre care a declarat în repetate rânduri că-i este cartea cea mai dragă.

Absolutul, ieșind la iveală dincolo de cadrul istoric, contopind cele trecute cu cele prezente, răpindu-le tragicul printr-o certitudine biruitoare, este aici dragostea între bărbat și femeie. Aceasta constituie un caz singular în opera lui Rebreanu, unde dragostea are aproape pretutindeni o intervenție violentă, dramatică sau tragică, fiindcă, potrivit cu manifestarea ei reală în viață, rămâne, așa cum o vede Rebreanu, nesfârșită. În *Adam și Eva*, iubirea se prezintă perechilor reciproc destinate liberă de povara condițiilor materiale care stăpânesc celelalte opere ale romancierului. Chiar dacă, în cele șapte povestiri care alcătuiesc romanul *Adam și Eva*, dragostea nu ajunge la împlinire, de vreme ce moartea îi desparte pe iubiți, ea nu e totuși nicăieri unilaterală, nu o tulbură nici instinctul posesiv nici pornirile dominante ale bărbatului, nici gelozia, nici îndoiala în existența sentimentului de afecțiune al celuilalt, lucruri care fac dragostea terestră și tragică.

Rebreanu însuși s-a simțit împins să caute o explicație ivirii unei asemenea forme extraordinare de iubire, să-i ofere un soi de motivare autentică, prin experiențe proprii care - considera el - ar fi stat la originea cărții și ni le împărtășește ca atare, istorisindu-ne nașterea ei.

Primele întâmplări amoroase cu caracter absolut au fost iubirile școlare ale junelui de paisprezece ani, întâi pentru o actriță unguroaică, aprindere care sfârșește, cum era de așteptat, printr-o cruntă dezamăgire, când băiatul dă la adora sa peste un ofițer; apoi, dragostea pentru o tânără sâsoaică, pe adresa căreia liceanul expediază poezii de dragoste, până când tatăl fetei, hornarul din Bistrița, le descoperă și pune capăt acestei legături epistolare. Adolescentul se îmbolnăvește și, într-un coșmar al febrei, trăiește pentru întâia oară spaima morții, atunci când, în vis, părintele iubitei dă drumul asupra lui unei haite de câini sălbatici: „Viziunea aceasta, de mult uitată, mi-a apărut în suflet atunci când m-am apucat să scriu o poveste de reîncarnare. Romanul *Adam și Eva* de-aici a pornit, deși apoi a urmat alte căi. Viziunea a servit doar la închipuirea teoriei ce mi-a trebuit pentru motivarea celor șapte vieți și a încarnărilor celor două suflete, care în planul divin constituie unul singur, alimentat de o iubire eternă...” (*Opere*, 6, Buc., 1974, p. 333).

Rebreanu relatează în aceeași conexiune și întâmplarea cu acel *déjà vu* din Strada Lăpușneanu, la Iași, în septembrie 1918, când a întâlnit-o pe femeia cu ochi verzi și ea l-a „recunoscut”, ca și el pe dânsa,

fără să fi ajuns să schimbe între ei vreun cuvânt (ibid. p. 331). Din clipa acelei întâlniri, materia romanului *Adam și Eva* a pornit să trăiască în conștiința lui Rebreanu.

Se pot considera, așadar, evenimentele amoroase din viața unui adolescent drept elementul de bază necondițional pentru un roman al iubirii absolute, iar experiența paramnezei ca pe declanșatoarea acestui roman.

Cadrul istoric a șase din cele șapte povestiri conduce la o distanțare și aceasta se realizează prin convingerea mereu prezentă a cititorului că povestirile pe care le citește sunt istorii ale unor succesive reîncarnări și că vor sfârși „bine”, oricât de înspăimântător ar fi felul morții perechilor de îndrăgostiți, aspirația către absolut supraviețuind tuturor încercărilor.

VARIAȚIUNILE în repetatele descrieri de trecere din viață în moarte și apoi de pe celălalt tărâm îndărăt, în viață, arată fără multe cuvinte că această migrație se situează dincolo de exprimabil și poate fi doar sugerată prin reprezentări abstracte. [...]

Și limbajul distanțează ceea ce se întâmplă, mai ales în prima reîncarnare, care se petrece în India. Aici intervin formulări care aduc aminte de acel „a fost odată” din basme. Documentarea istorică reușește să fie în prima povestire, ca și în celelalte, din Egipt, Babilon, din Roma în epoca răstignirii lui Isus, din Germania, la începutul mileniului doi sau din Franța, în timpul Revoluției, corespunzătoare. Sentimentul mitic a fost însă trezit și el stăruie chiar după ce limba nu mai prezintă „mărci” ale stilului basmelor.

Ultima dintre istorisirile reîncarnărilor, *Ileana* - în roman, cea dintâi -, iese, în sensul propriu al cuvântului, din cadrul cărții, întrucât abia îl constituie. Astfel începutul și sfârșitul coincid. Ceea ce pare o succesiune este în realitate un cerc închis.

La început, romanul nu lasă impresia a avea vreo trimitere mitică. Pe Toma Novac, rănit de moarte în urma atentatului a cărui victimă a fost, febra ultimelor ceasuri de viață îi învie în minte viziuni ale trecutului său cel mai îndepărtat. Chiar și în aceste viziuni de coșmar, Toma Novac rămâne sceptic față de convingerile recentului său prieten mai vârstnic, ale cărui spuse, totuși, l-au

tulburat adânc. În acesta, Novac întâlnește antipodul lui, el, un om de știință lucid, Aleman un mistic, o figură tenebroasă, ieșită parcă din imaginația unui E.T.A. Hoffmann. Și, în ciuda naturii lor opuse, cele două personaje se simt atrase reciproc unul către celălalt. Recunosc deopotrivă că au impresia a se fi cunoscut deja, undeva: „D-ta ai călătorit mult - zise bătrânul deodată vesel, ca și când ar fi găsit ce căuta. Nu ți s-a întâmplat să ai impresia că ai mai umblat prin unele ținuturi, deși știai bine că le vedeai întâia oară în viața asta? Sau n-ai întâlnit niciodată vreo persoană absolut necunoscută și pe care, totuși, să simți precis că o cunoști? - Da... Exact! răspunse Toma înviorat. Chiar și d-ta... Din clipa când te-am văzut la Brebenaru, mă bate mereu gândul că te-am mai întâlnit, și mă întreb: unde? - Aceeași siguranță o am și eu, zâmbi Aleman. Parcă am fi fost buni prieteni, cândva, demult, poate în altă viață” (ibid. p.15).

Că în Toma Novac se ascunde în mare măsură autorul însuși, ne putem da seama aruncând o privire asupra paginilor care prefigurează încă din 1919 romanul și erau scrise la persoana întâi, ca, de altfel, și schițele din anii tineri (ibid., p. 375-384). Ultima redactare, din 1925, trebuia să obiectiveze materia cărții. Un suflet depersonalizat ni se înfățișează contrazicând materia migrației sufletelor. Ulterior, folosirea persoanei a treia e, firește, discutabilă, dar ea ține de statutul naratorului și nu se cuvine să aibă, cu privire la reîncarnare, conștiința izbitoră pe care i-ar da-o faptul acesta, dacă ar vorbi la persoana întâi.

Dar subiectivitatea autorului transpare și în forma ei obiectivată prin Toma Novac. Moartea acestuia, ultima la rând, ar trebui, conform teoriei lui Aleman, să ducă la fericirea veșnică, eliberată de dorinți, în dumnezeire și existență pur spirituală. Citim însă după moartea lui Novac: „Golul infinit îl înconjură, monoton. Împrejur, în nesfârșit pălpăiau raze albe, palide din altă lume, ca niște ispite născătoare de amintiri ale unei alte existențe, divine. Sufletul înțelegea și se îndoia între regrete și speranțe. Singurătatea îl îmbrățișa și îmbrățișarea ei îl tortura” (ibid., p. 23).

Se poate presupune că Liviu Rebreanu, pe atunci la patruzeci de ani, vedea înaintea sa încă atâta

viață și activitate creatoare, încât nu și putea reprezenta, în ceea ce-l privea, nici măcar teoretic sfârșitul absolut, fie și în fericire eternă, ca și în cazul al protagonistului său, Toma Novac. Seriozitatea și jocul cu tăinele existenței trădează deopotrivă apropierea, după cum și distanțarea scriitorului de motivul său literar.

A patra povestire, din Evul mediu german, cu călugărul Adeodatus, fiu de țaran, „Hans din Odenwald”, și intitulată *Maria*, ceea ce trimite la Sfânta Fecioară, nu îndeplinește realmente condițiile cadrului celorlalte istorisiri și ale romanului în genere. Fiindcă Maria nu este nicidecum perechea sufletească a călugărului, ci e o icoană prefăcută de dânsul în întruparea poftei carnale, care-l chinuie pe monahul extaziat și bolnav. Adeodatus moare sărutând icoana rece. Dar nu numai această încheiere a povestirii contrazice așteptările cititorului. Viața acestui Adeodatus pătrunde pe un tărâm necunoscut, dacă îl comparăm cu cel pe care se mișcă veritabilele povești de dragoste ale lui Rebreanu. Pașii acestui fecior de țaran și călugăr nu apar nicăieri predestinați în chip mitic. Povestea e de fapt o nuvelă cu semnificații aparte. În locul unde semnele racordului la o poveste de dragoste predestinată, atunci când tânărul călugăr întâlnește iarăși ochii cenușii de căprioară ai partenerei sale de joacă din copilărie, Margareta, principiul care acționează cu forța invincibilă a unei iubiri condiționate pe plan metafizic se modifică și Adeodatus se refugiază în substitutul trist al unei idolatrii, frânt de interdicția monahală a poftei trupesti. Ca și cum această excepție de la povestirile reîncarnărilor succesive ar voi să demonstreze că doctrina păgână a unității întregii vieți în eterna reîntoarcere ar fi incompatibilă cu creștinismul.

DACĂ a patra povestire nu se potrivește deloc cu cadrul teoretic al romanului, Rebreanu a pregătit-o totuși prin cuvintele lui Tudor Aleman, când acesta, lămurind cum anume funcționează stabilirea perechilor și atracția inșilor unul către celălalt, de-a lungul timpului, spune în treacăt: „Poate că în timpul unei reîncarnări celălalt suflet a rămas în vreo sferă îndepărtată; atunci omul simte cumplit zădărnicia vieții pământești și a întregului său zbucium, încercând să se apropie de Dumnezeu prin singurătate și meditație” (ibid., p. 18). E, de fapt, o trimitere la zădărnicia iubirii călugărului Adeodatus.

Dacă Tudor Aleman înțelege să prevină aici o posibilă obiecție la potrivirea teoriei sale cu faptele, în altă parte se vede silit să lichezeze destul de scurt o posibilă întrebare: „Câte vieți terestre alcătuiesc o viață adevărată?... Șapte!... De ce tocmai șapte? O Doamne, Dumnezeule, de ce șapte? Dar pentru că șapte e numărul sfânt! A fost sfânt totdeauna, în toate sufletele!” (ibid., p. 18). E de băgat în seamă și un pic de ironie la adresa teoriei înjghebate cu ajutorul teozofiei, filozofiei indiene și jocurilor intelectuale din Simpozionul lui Platon.

Toate aceste „adevăruri” nu posedă credibilitate, decât propovăduitorul lor, Tudor Aleman, care nu trebuie luat cu totul în serios. Nu se

Castelul Peleș - fotografie de Liviu Rebreanu

Vizionarismul azi

poate însă neglija că personajul acesta și teoriile sale umplu în întregime delirul febrei lui Novac. Lipsa de coincidență a punctelor de vedere nu exclude atracția reciprocă pe care o resimt cele două personaje. Cât timp Toma trăiește încă, nu încetează să trăiască și scepticismul său, de aceea moartea lui e de fapt începutul confirmării „adevărurilor” pe care i le împărtășise Tudor Aleman, și pe ele se clădesc povestirile. Dar o întrebare rămâne deschisă în conștiința eroului: „Acum e clipa verificării supreme?”, se gândi Toma. Acum ar fi să-mi trăiesc într-o fulgerare toate cele șapte vieți. Și totuși nu se... Gândul se opri la mijloc, neterminat” (ibid. p. 23).

Locul aparte al romanului *Adam și Eva* în opera lui Rebreanu rezidă în singularitatea subiectului și a felului în care este tratat. [...]

Dacă ai în vedere tipologia personajelor principale din *Ion* și *Pădurea spînzuraților*, *Adam și Eva* își apare ca o carte atipică pentru el.

MĂRTURISIREA scriitorului că ea îi este cea mai dragă, permite să se vadă retrospectiv că Rebreanu fusese departe de a resimți ca pe un triumf succesul acestor două romane anterioare. Să ne aducem aminte că l-au costat o osteneală chinuitoare, așa cum a recunoscut-o adesea, și că munca depusă la elaborarea lor fusese însoțită de marele risc să se piardă în necunoscut. Curajul pe care l-a avut nu trebuie scăpat din vedere, când admirăm rezultatul.

Așa ceva nu se întâmplă cu noul roman. Datorită avansului câștigat prin circumscrierea necunoscutului în cadrul pe care l-a fixat din capul locului, Rebreanu a putut să guste pas cu pas satisfacțiile travaliului minuțios asupra detaliului istoric, să se bucure de reușita reconstituirii exacte și de invenția logico-simetrică a narațiunii. Fiecare pas în muncă a venit să răspundă așteptărilor sale creatoare. (Să menționăm încă o dată excepția pe care o constituie a patra povestire și cum reușește ea să imprime impulsuri noi întregului.) La toate acestea s-a ajuns grație cadrului prealabil. Care, ce-i drept, este doar o ipoteză, adică o incertitudine de la pornire. E un semn preventor într-o construcție matematică, o construcție care nu îngăduie să se tragă nici o concluzie, dar care lasă cale liberă tocmai pentru o descriere ipotetică a Absolutului. Cadrul este punctul central în procesul întregii plăsmuiri artistice. Toma Novac, sub chipul căruia Rebreanu se ascunde și se lasă totodată recunoscut, spune despre această teorie a Absolutului că-l interesează mai puțin ca omul care o susține atât de încăpățânat. Narațiunile din interiorul cadrului, depănându-se una după alta în clipa morții eroului, sunt povești despre realitatea sufletului. Dragostea, ca forță intelectuală, nezdorită și de nezdoribit, supraviețuiește oricărei relativități.

Acest roman, dacă-l comparăm cu celelalte romane ale lui Rebreanu, conține o mângâiere. Pesimismul care se degajă acolo din observația neflorită a realității, e aici anulat, de vreme ce Absolutul, fie chiar și numai ca ipoteză posibilă, se lasă evocat. Și că de aceea *Adam și Eva* i-a fost lui Rebreanu romanul cel mai drag, e și astăzi de înțeles și îmbucurător.

Prof. Daniel Rhein, Germania
(traducere de
Ovid. S. Crohmălniceanu)

1. Am citit undeva că azi locul poeziei începe să fie luat de oamenii de știință. Aceștia ar fi cei care își permit să imagineze vizionarismul contemporan, prin accesul pe care îl au la ultimele descoperiri din fizica sub-atomică și biogenetică: logică dinamică a contradictoriului, spațiul cu n-dimensiuni și curb, timpii reversibili și contractibili, bootstrap-ul, starea antinomică a materiei etc. sunt pentru savanți realități curente, pe temeiul cărora ei pot depăși realitatea imediată, vizibilă, pentru a concepe realități potențiale, posibile, probabile chiar, înăuntru sau în paralel cu lumea noastră îngustă și mică.

În timpul asta, ce fac poeții? Cu ce se ocupă? Ce găsim în poezia noastră de toate zilele și de toate revistele? Multă calofilie și lene. Bărbați scormonind obosiți printr-un logos bătrîn și caduc; femei tinguind pretențios micul lor sentiment, reziduu al unui psihic depășit și epuizat. O complacere galeșă în descriptivismul mărunț al unei realități pragmatice irespirabile. Ori, dimpotrivă, o fantazare arbitrară printre găselnițe lingvistice și veșminte stilistice demodate, ori o învîrtire vanitoasă prin cerul vicios al intertextualității la modă.

Ce fel de cuvinte găsim în poeme și poezii? Cuvinte multe, cohorte de cuvinte civilizate de uzură pînă la vid, obosite de evoluție. O logică binară și liniară ca o riglă de calcul, de care ne e frică să ne despărțim. O limbă de plastic roz și lucios, care fie că ricanează kitsch și isteț la meschinăria cotidiană (în care ne complacem de altfel cu voluptate), fie că se subțiază snob pînă ce-și închipuie că e mai mult decît limbă - o materie imponderabilă, înălțată pînă la amintirea rarefiată a unei realități părăsite, uitată în urmă, a unei „umbre” de realitate.

Ce mai găsim umblind prin corpurile poemelor? Un sufletel anacronic, care ne mai hăituiește cu adultere, crime, violuri, cu spleen și plictisuri provinciale. Un sufletel care nu-și mai cunoaște subsolurile, pe care de altfel le disprețuiește, pentru că zac acolo de-a valma animale și zei; dar nici nu-și recunoaște etajele superioare, pe care din indolență sau teamă preferă să le ignore. De materia cerebrală, ce să mai vorbim? O zecime din ce umple țeastă ne controlează și ne ghidează ca un computer pus pe automat. Iar restul stă și așteaptă pasiv și comod, obsedat de setea lui de confort și securitate. Înconjurat de tot felul de jucării ale civilizației, se distrează oferindu-și luxul de a consuma lacom bunuri găsite prin tot felul de cotioane ale pămîntului ori ale istoriei, dîndu-se cu subprodusele „procesate” ale unei moșteniri fabuloase pe care, ca orice fiu de bani gata, le risipește nepăsător. Refuzînd să privească adînc înapoi ori înainte, locuitorul cutiei noastre craniane zace lasciv în propriul lui prezent, ca în singurul infinit suportabil, așteptînd flasc să se întîmple ceva de la sine (sau de la Sine), ca o omidă în crisalida ei sigură de mătase, deloc curioasă în ce se va metamorfoza - fiindcă oricum, se va preschimba în ceva, nu?

2. Unicul lucru pe care poezia mai merită să-l exprime acum este dorința unei alte stări a lumii, a unei „alte” lumi, în chiar vîntrele lumii acesteia.

Simplul fapt că poezia de azi nu-și

mai ia ca temă problema ontologică a existenței, ci se mulțumește cu teme mărunte și contingente, e un semn grav de decădere. Dacă nici poeții nu mai simt această nevoie - a construi scenarii de coerență imaginară asupra sensului acestei curgeri vertiginoase a realității -, înseamnă că rădăcina făpturii noastre e grav atinsă.

Dar poate că tocmai intrăm de cităva vreme într-un eon în care tocmai „rădăcinile” sunt tăiate, fundamentele par suspendate, un timp al unei umanități „post-istorice”, „post-metafizice”, cum s-a spus, care trebuie să se suporte, să se imagineze pe sine în aceste noi, stranii condiții. În acest ceas al evoluției sale, spiritul modern - pîrînd să fi lăsat în spate nu doar religiosul ci și metafizicul - trebuie să-și găsească o cale nouă/specifică de a se armoniza cu sine însuși.

Există o insidioasă presiune psihică, epistemologică, imaginară tot mai insistentă, orientată către generarea unui alt fel de „logos”, a unui alt fel de coerență. Există o nevoie imperioasă de a secreta un sens nou, o ordine mai cuprinzătoare pentru această ultimă versiune a existenței, enorm de accelerată și de încărcată de elemente contradictorii pe care trebuie să le împace.

Există, cred eu, și o presiune a imaginarului artistic de azi către un sens ontologic și spiritual nou al realului, pe măsura noului prezentiment resimțit și în alte compartimente ale conștiinței contemporane.

Căci ne trebuie acum un alt fel de inteligentă, mai elastică, mai vastă, în care să putem funcționa fără „origini” dar și fără false „finalități”; în care să putem găsi numitorul comun și vital între multe și diferite tradiții esențiale, morale, spirituale; în care să ne putem păstra o neobosită permisivitate mentală, care să refuze obișnuințele, superstițiile noastre omești și „locale”; în care să putem accepta o permanentă stare de „deschidere”, de reformulare, de „restructurare” a propriei noastre formule, care s-o facă mai încăpătoare, mai adaptată unei realități în continuă expansiune și neașezare. Ne trebuie o inteligentă care să accepte non-aprioricul, contradictoriul, antinomicul ca pe date constructive ale infinitelor posibilități ale lumii. Ne trebuie o inteligentă predispusă către integralitate și holologic, trezită la adierea în lume a urgenței unei altfel de „totalități”.

Ea era cîndva apanajul poezilor, sau al filozofilor-poeți, era apanajul organului lor transcendent numit imaginație. Dar poeții tind să devină astăzi o categorie caducă, dacă nu se sincronizează cu acest puls, acest simț pro-holologic al timpului, evident în gîndirea savanților. Poeții se încăpățînează să rămînă, cu inconstiență ori cu disperare, în esteticul mărunț și fără suflu, în estetism pur ori sentimental.

Poeții ar trebui iarăși să se întrebe, în grădinița lor de joacă și de protecție, ce e comun între trandafiri și nebuloase astrale, între hipopotami și complexe psihice, ce gîndește crabul sihastru în apartamentul lui cochec de chitină și ce se preschimba în oribil reziduu sub cochilia uriașă și albă a parlamentului, ce se servește în farfuriile zburătoare, ce ne înrudește cu cosmicul ș.a.m.d. De fapt, poeții ar trebui să pună în joc un nou înțeles

al ficțiunii, o ficțiune mai cuprinzătoare.

3. În epocile de tranziție (ori de decădere) cum e a noastră, dimensiunea ficțională a spiritului e probabil vitală. Ficționalul se comportă ca un „dizolvant” universal între două epoci spirituale diferite; în același timp, și prin aceeași calitate „încăpătoare” a ridicării în ficțiune, el funcționează și ca un coagulant, ca un liant universal între lumi imaginare diferite. Vechiul imaginar își dizolvă ultimele resturi, mituri, prejudecăți obosite și uzate în apele tari, „digestive”, ale Ficțiunii. Tot aici pot lua naștere, mai întîi ca simple, nevinovate ficțiuni - astfel devenind treptat acceptate, învederindu-și treptat utilitatea, necesitatea imperioasă -, imaginile, miturile și valorile unui nou, tînr imaginar. Astăzi închipuim, experimentăm, probăm în ficțiune ceea ce mîine va fi dimensiune obiectivată și realitate a spiritului nostru și a lumii - un bun acceptat. Și, vorba lui Jung, cînd trebuie să cedăm un „eu” limitat dar cunoscut, pentru un „sine” lărgit dar necunoscut, putem trăi senzația înspăimîntătoare a sfîrșitului de lume - deși orice bine, cînd îmbătrînește, devine un rău. Lumile, realitățile palpabile în ficțional pot părea de aceea aleatorii și monstruoase, chiar apocaliptice, dar ele sunt de fapt imagini/semne/simboli pentru adevăruri psihice și spirituale, puse la încercare, pe cale de survenire.

Acest ficțional nu refuză nimic din ce e omenesc și real. Dimpotrivă, el asumă aceste nivele de realitate pe un plan egal cu cel al miturilor și istoriei noastre. Pentru el, toate formulele de existență umană, toate cărțile, toate sistemele mentale, Biblia și Evoluția speciilor, Bardo Todol și Gnoza de la Princeton, Coranul și psihanaliza, budismul zen și New Age ș.a.m.d. pot și trebuie să fie considerate, acum, ficțiune. Ele conțin toate părți de adevăr revelat sau dedus, transformate de timp și uzaj în „circuite integrate” ale mentalului nostru, care trebuie să funcționeze împreună, dacă vrem ca această „comedie” a noastră să continue.

Ce o să rezulte din această „punere împreună”, încă nu putem ști. S-ar putea ca festinul mental din cocktailul de tradiții și civilizații să continue indefinit. S-ar putea ca fiecare „cip” în parte să se consume rapid și computerul planetar să se gripeze în așteptarea unui „virus” necunoscut și eliberator. S-ar putea ca abia atunci să aibă loc o trezire, o purificare prin imaginar a organului nostru spiritual, adormit sub prea multe aluviuni/oferte/informații/tenații, deschizîndu-l către „vibrația” lui specifică, numită cu un cuvînt azi rușinos, apetit transcendent. Imaginația poetică cuprinzătoare de care avem nevoie astăzi ar trebui deci să îngăduie spiritului nostru, la acest ceas tîrziu și ficțional al evoluției sale, un acces potențial - adică ficțional - la transcendență.

În acest sens, tot universul livresc, la fel cu întreg universul real (și cel potențial), constituie un Simbol puternic și pulsabil, care trebuie trăit și descifrat, ca o carte cu care te identifice pînă devii Carte sau Univers.

1988. 1994
Magda Cărneci

ANTRACT⁽¹⁾

PERIOADA de vară, de vacanță poate fi considerată, folosind un termen teatral, un antract, o pauză așadar între două stagii. Acest moment oarecum de respiro oferă posibilitatea cronicarului dramatic să privească „sintetic” în urmă, trăgând linie și adunând. Este ceea ce vă propun să urmăriți începând cu aceste prime două episoade ale unui serial întins în revista noastră de-a lungul a câtorva numere și a cărui protagonistă este stagiunea teatrală 1993-1994, cu tot ceea ce înseamnă ea. Am apelat la importanțele voci ale criticii teatrale pentru a putea valorifica puncte de vedere pertinente, asta pe de o parte, și pentru a avea o imagine complexă, complementară a stagiunii, pe de altă parte. Altfel spus, stagiunea 1993-1994 sub lupa criticilor de specialitate, într-un serial intitulat **ANTRACT**.

Alb ca Zăpada și piticii lui

CE GÎNDURI îți poate prileji o stagiune teatrală încheiată? Finalul de stagiune stimulează îndeobște pofta de a face clasamente, de a „trasa harta teatrală a țării”, de a spune ce a fost bine și ceea ce a fost rău. Rareori, însă, stimulează gândirea teatrală propriu-zisă. Într-o emisiune TVR recentă, Cristian Țopescu a pus invitaților săi o întrebare privind serviciul de ambasador pe care sportul (fotbalul) nostru îl face țării în străinătate. Același lucru s-a afirmat, însă, adesea și despre teatru. Veți zice: chestie de imagine. Tot despre imagine era vorba și la fierăria lui Iocan (la Marin Preda), dar și în basmul Albă ca Zăpada. Nu se întreba aici mama vitregă, privind în „oglină-oglinjoară”, „cine-i cea mai frumoasă?” Și oglinda spunea adevărul. Și Albă ca Zăpada, după ce-a fost încercată groaznic, pînă la urmă a scăpat și s-a însoțit cu Prințul. E drept, însă, că piticii au ajutat-o mult. Lăsînd basmul la o parte, dar nu foarte departe, discuțiile privind imaginea României în afara României n-au ocolit sectoarele noastre de activitate. Stagiunea teatrală 1993-1994 a traversat mai multe momente dificile, dincolo de realitatea valorică a spectacolelor oferite. Dacă teatrul e oglinda vremii, vremea noastră s-a văzut destul de puțin. Este surprinzător să constatăi că scena românească prezintă în foarte mică măsură puncte de vedere asupra contemporaneității bazate pe texte dramatice originale.

Presiunea și pericolul mamei vitrege din basm se manifestă și în teatru. Cum guvernării de azi scot foarte repede oglinjoara și pun întrebarea-stas, nu e de mirare că și cultura este afectată: recente acte normative privind administrarea și gestionarea culturii naționale, care produc, de fapt, centralizarea agresivă și deshid posibilitatea cenzurii, par să răspundă, din nou, acțiunii din basm cînd mașteră ordonă „vînătorului” s-o ducă pe Albă ca Zăpada într-o pădure și să-i scoată ficatul și inima! Evident, piticii, dar nu cei buni, nu vor întîrzi să se pună pe lucru.

Jocul cu oglinjoara n-are alt scop, desigur, decît să construiască o nouă imagine prin teatru, una care să dea deplină satisfacție celor care vor să-și vadă neapărat chipul în chipul cultural al țării. Am zis chipul și nu chipiul, deși... Că prin această procedură autonomia teatrelor este din start redusă, pare să nu îngrijoreze multă lume. Că, iarăși, dincolo de vorbe de rigoare, expresivitatea și creativitatea teatrală vor avea de suferit, nu este un subiect abordat serios de vreme ce condițiile în care absolvă promoțiile de actori și regizori seamănă, adesea, a mucenicie. Oglinjoara guvernantului ne arată, în schimb, plutoanele de olimpici cucerind mapamondul. Piticii lucrează pentru ca Alb ca Zăpada să-și arate chipul dalb.

Lumea teatrală de la noi a fost agitată, ca și în alte stagii, atît de probleme ale teatrului dar și de chestiuni extra-artistice. Critica teatrală pare să fi acordat puțină importanță contextului produs, de pildă, de apariția unui spectacol precum *Satyricon* de la

Naționalul din Tîrgu-Mureș. Spectacolul, o operă scenică de referință pentru teatrul nostru, a fost produs în condițiile în care instituția teatrală respectivă trecea printr-un moment dificil: atacurile împotriva direcției teatrului, sprijinite și de organe administrative și de control, atacuri pornite din interiorul teatrului. Situația teatrului, ca și a celor două teatre din Cluj, Naționalul și Teatrul Maghiar de Stat, a dus, în cîțiva ani de zile, la conturarea unei probleme supusă presiunii jocului politic. E vorba de avatarurile relațiilor româno-maghiare. Or, s-a observat foarte puțin că teatrul joacă un rol deloc de neglijat în această problemă. Înainte de 1989 teatrul de expresie maghiară a fost foarte puțin cunoscut. Începuse însă, un proces de schimbare a mentalității publicului maghiar din Cluj, operă, în bună măsură, și a regizorului Tompa Gabor. Dar spectacolele sale aveau să fie supuse unei presiuni din partea radicalilor maghiari (din oraș dar și din alte părți). Din acest punct de vedere, situația direcțiunii Naționalului tîrgmureșan, confuză și azi, poate spune multe despre faptul că - așa cum s-a întîmplat și la Naționalul bucu-reștean -, fotoliul de director nu mai este văzut de administrație ca un simplu fotoliu managerial, ci, evident, ca unul influențat de jocul politic. Recent, numirea dlui Ioan Ieremia ca director al Naționalului timișorean - personaj cel puțin controversat și înainte de 1989, ajuns o scurtă perioadă director al Centrului cultural român de la Budapesta (!) - exemplifică problema de mai sus.

Sigur, veți spune, critica nu trebuie să analizeze aceste lucruri. S-ar pune imediat eticheta: „asta e politică”. După mine, e vorba doar de a-ți exprima un punct de vedere. Simpla cronică de spectacol este întotdeauna mai săracă în absența unei analize de context. Promovarea, de fapt, a „apolitismului” în lumea teatrală ascunde jalnic o carență civică majoră: teama de a exprima o atitudine bazată pe cunoaștere profundă. Și pentru că sintem aici, la critică, să mai spun că stagiunea trecută a consemnat și clarificarea unei probleme care a stîrnit mari patimi: Comitetul Executiv al AICT (Asociația Internațională a Criticilor de Teatru) a recunoscut oficial existența a două Secțiuni române afiliate la AICT - una existînd la UNITER, cealaltă la „Teatrul XXI”. Cum la ora aceasta opțiunile multor cronicari și critici, în funcție de publicațiile sau posturile de radio și tv unde se exercită, sînt destul de clare, nu rămîne decît să sperăm că exercițiul critic va deveni mai competent și profesional.

Stagiunea teatrală a adus și un... final fals. După închiderea ei s-au produs două evenimente care reflectă dubla natură a agitațiilor de care vorbeam, artistică și extra-artistică. În ordine, e vorba de demiterea abuzivă a dlui Alexandru Dabija din postul de director al Teatrului Odeon și, respectiv, de revenirea în țară, pentru realizarea unui workshop la Arad, a dlui Andrei Șerban. Cele două evenimente și modul consemnării lor în mass-media demonstrează clar că argintul de la „oglină-oglinjoară” a început să cadă: Alb ca Zăpada și piticii lui devin penibili în ofensiva îndreptată împotriva culturii naționale.

Marian Popescu

Pescărușul

Aastă-seară, Lola Blau

Ceea ce nu se uită

NU DORESC neapărat o discuție exhaustivă. Sînt spectacole pe care nu le-am văzut, teatre la care, din păcate, n-am ajuns. Dar cîteva probleme nu pot rămîne în afara analizei. Sigur, cel mai important lucru sînt spectacolele, produsul finit, de forță, concret. Dar mișcarea teatrală din 1993-1994 înseamnă și o privire critică asupra situației teatrelor din București și din țară, și problema strategiei repertoriale, și criza legislativă și administrativă, și cauzele restaurației din cultură și efectele ei abuzive, și marii dispăruți, și organizarea de festivaluri, participarea la ele, la gale, la turnee, și, în final, tranziția de la o stagiune la alta. Acestea sînt subiectele pe care intenționez să le abordez, grupate, desigur, în jurul unei problematice care să le apropie cel mai bine.

Ceea ce nu se uită sînt în primul rînd spectacolele. Unele pentru că au fost excepționale, altele, dimpotrivă. Montări valoroase, pline de originalitate, sînt *Pescărușul* Cătălinei Buzoianu de la „Teatrul Mic”, *Aastă seară Lola Blau* regizat de Alexandru Dabija la „Teatrul Evreiesc de Stat”, *Satyricon* și *Tom Paine* montate de Victor Ioan Frunză la Tîrgu-Mureș, *Poveste de iarnă* pusă în scenă de Alexandru Darie la „Teatrul Bulandra”, *Săptămîna luminată* a lui Mihai Măniuțiu de la Cluj, *La țigănci* în regia lui Alexander Hausvater la „Teatrul Odeon”. Două mari absențe regizorale sînt Tompa Gabor, care a pus totuși în scenă *Tartuffe* la „ATF”-ul din Tîrgu-Mureș, secția maghiară, și Silviu Purcărete. Cîte din spectacolele acestei stagiuni sînt de anvergură *Richardului*, a *Phaedrei*, a *Ghetoului*, a celor două *Decameroane*, a *Cîntăreței chele* din stagiunile trecute? Mai puțin decît ne-am fi dorit, putînd vorbi, de aceea, despre o ușor sesizabilă curbă descendentă,

Satyricon

poate normală dacă ne gîndim la sistemul anormal în care trăim. Cultura este un foarte sensibil puls al societății, deși ea este prima care ne dă forța psihică și morală să rezistăm și aproape singura care ne reprezintă profund pe plan internațional. Revenind, aș spune că stagiunea este foarte interesantă, aproape spectaculoasă, la capitolul scenografie, unde cîteva nume nu comportă discuții: Adriana Grand - într-o formă plină de vigoare și dinamism, cu un stil inconfundabil, dar și Lia Manțoc și Helmuth Stürmer, Lia Perjovschi, Doina Levița, Irina Solomon și Dragoș Buhagiar, Maria Miu, tușe distincte cu un rol major în impunerea spectacolelor la care au lucrat.

Remarcabile în această stagiune, spre deosebire de precedentă, să zicem, au fost mult mai puțini actori și actrițe. Roluri excepționale au făcut Maia Morgenstern, Oana Pellea, Valeria Seciu. La partea masculină aș vorbi mai degrabă despre o mare descoperire - Cristian Iacob, și despre o revelație - Mihai Constantin. Aș adăuga succesul la public al lui Horațiu Mălăele, al lui Marian Rălea și al lui Adrian Pintea. Le-am descoperit altfel pe Irina Movilă, pe Cerasela Stan, pe Emilia Popescu, pe Carmen Galin. M-au impresionat: Victor Rebengiuc, Adriana Trandafir, Nicu Mihoc, Melania Ursu, Ioana Citta Baci.

Am înțeles ce contrapunct important este muzica originală într-un spectacol. M-au convins Iosif Herteza, Adrian Enescu și Dorina Crișan-Rusu.

Stagiunea aceasta a îmbinat spectacole profunde, ample sau de cameră, cu spectacole de succes imediat (*Puricele în ureche* de la „Nottara”), cu experimente, unele cam haotice, cum ar fi *Călătorie spre Ierusalim* de la „Theatrum Mundi”, altele cu mesaj direct - *La Pușala* de la „Odeon”. Ce n-am înțeles? Cum se poate naște un spectacol fără a avea drepturile de autor și cum poate funcționa el, în pierdere financiară pentru teatru, rămînd la faza de repetiție generală. Mă refer, desigur, la *Numele trandafirului* montat de Gonța la „Teatrul Național din București”. De asemenea, sînt spectacole la care se mai putea lucra: *Demonul meschin* în regia lui Adrian Giurgea la „Odeon” și *Peer Gynt* al lui Ștefan Iordănescu la „Teatrul Mic”.

După stagii cu numeroase spectacole-eveniment, poate este normal să vină și una cu mai puține vîrfuri, în care se caută noi soluții regizorale, scenografice, interpretative, în care lucrurile au nevoie de o nouă ordine interioară și nu numai. Cam asta ar fi pe scurt, din punct de vedere spectacologic, stagiunea care s-a încheiat.

Marina Constantinescu

Un Daumier român al secolului douăzeci

„Trebuie să mergeți să descoperiți acest om extraordinar...”

Patrick Quinton,
Paris, 1982

IDEEA de a-l considera pe Ștefan Popa Popa's un Daumier român al secolului douăzeci nu este a mea, Alex.

dar nu și în România. În orice țară din Occident, Ștefan Popa este primit ca un prinț. Miniștri, parlamentari, ziariști îl întâmpină încă de la aeroport și își dispută favoarea de a sta de vorbă cu el. În România, însă, el trece aproape neobservat. Iar la aeroport trebuie să aștepte cu orele la coadă - ceea ce înseamnă zeci de desene nefăcute...

în toată splendoarea extraordinarului său talent. A devenit o vedetă (recunoscută, bineînțeles, numai în lumea civilizată). A obținut 58 de premii internaționale, a avut numeroase expoziții personale (cele mai multe în Franța), a participat cu lucrări la saloane internaționale (din Franța, Japonia, Canada, Olanda, Belgia etc.). În 1991 a încheiat un contract cu Cartoonists & Writers Syndicate din SUA, care îi cumpără și îi distribuie sistematic desenele satirice, pentru a fi publicate în cele mai prestigioase ziare și reviste ale lumii.

În unele privințe, Ștefan Popa seamănă cu Nichita Stănescu: este, de exemplu, un improvizator genial. Ședințele sale de lucru se transformă într-un fel de spectacole de prestidigitatie, făcând asistența (de care îi place să se simtă înconjurat) să izbucnească în ovatii. În 1992 a cucerit, de altfel, un loc în Guinness Book, realizând în prezența unui juriu specializat, la Saint Esteve, în Franța, într-un interval de 9 zile și 10 nopți, 1527 de portrete, în șapte tehnici diferite, alături de cei mai rapizi graficieni ai lumii: Jerry Robinson (creatorul lui Batman și Superman), Plantu, La Palma, Tignus, Heninger, Bado, Mensing, Mutzenik, Socolowski, Fron, Emerson.

Ar fi însă o greșală să luăm în considerare doar acest record de viteză, aparținând parca unui superman al desenului. Poate și mai impresionantă este forța - o forță plină de grație - prin care se caracterizează arta sa. Ștefan Popa nu-i desenează pe semenii săi, ci îi ia prizonieri, îi fixează pentru totdeauna în albul hârtiei, așa cum i s-au înfățișat la un moment dat. Câtă vreme se află în mișcare, ei se pot prefăce, își pot retușa imaginea publică, se pot dezice de ce-au afirmat cu o clipă înainte. Imobilizați însă de artist, acești incorrigibili simulanți își divulgă fizionomia morală.

Ștefan Popa Popa's -
portret de Paul Palan

De o remarcabilă expresivitate sunt și ficțiunile. Struțul care vorbește de la tribună unei mulțimi de struți, omul care vâslește pe uscat încercând să urnească o barcă plină de apă etc. etc. constituie imagini greu de uitat, obsedante chiar, ca scenele descrise de Kafka. Ștefan Popa dispune de o forță uriașă, care nu este însă oarbă. El spune lumii ceva inteligent, ceva demn de interes, ceva care poate să contribuie la schimbarea vieții în

Ștefănescu, care aș putea fi suspectat de susținerea exaltată a unui compatriot, ci aparține unui sever și reputat specialist francez, Guy Laurent. Într-un articol publicat în *La France* din 5 septembrie 1985, Guy Laurent aduce și argumente în favoarea tezei sale: „Il (Ștefan Popa) en a la vigueur du trait, la rigueur de l'analyse psychologique et la causticité accusatrice.”

Aprecierile de acest fel nu mai provoacă însă mari emoții unui artist laudat în toată lumea, de monștri sacri ai artei și ai criticii de artă (inclusiv pe Pablo Picasso). În toată lumea

Ștefan Popa s-a născut la 11 iunie 1955, la Caransebeș. În 1980 a absolvit Institutul Politehnic din Timișoara și Academia de Arte Poitiers din Franța (secția arte vizuale și scenografice). În prezent este patronul tipografiei POPA'S ART din Timișoara și președinte al Asociației Organizațiilor Caricaturistilor din Lume.

Într-o perioadă de aproximativ cincisprezece ani, dintre care zece petrecuți în binecunoscuta rețea de restricții paralizante ale dictaturii comuniste, el a realizat ceva ce părea nerealizabil, și anume, și-a desfășurat

bine. Și o face surâzător, risipitor, fără să înregistreze cu meschinărie cine anume îl ascultă, și cine nu. Este probabil însă că surditatea celor din propria sa țară nu-l lasă indiferent. Chiar dacă se prefăce că nu-i pasă și continuă să deseneze, surâzător, risipitor...

Alex. Ștefănescu

TELEVIZIUNE

de Cristian
Teodorescu

Pupăza din Senat

UNA dintre cele mai savuroase emisiuni t.v. pe care le-am văzut în ultima vreme a fost interviul de la Tele 7 abc cu senatorul Gh. Dumitrașcu. După umila mea părere, insul n-are discernământ. Și să mă ierte Senatul, în măsura în care merită, dar dacă dl. Dumitrașcu n-a fost în stare să iasă basma curată pus la colț de cițiva tineri, partidul care-l girează pe dl. Dumitrașcu se face de baftă. Dl. Dumitrașcu n-are umor. Dar n-are nici măcar talentul de a refuza interviuri care nu-i fac bine. Dl. Dumitrașcu a dat o probă că e în stare să se preteze la orice, cu condiția să se vadă ulterior dat pe un post t.v. Nu cred că un om politic trebuie să fie îmbufnat când se întâlnește cu presa, dar mi-e frică de oamenii politici care nu-și dau seama de ceea ce reprezintă, pretindu-se unui circ penibil. Altfel, teribilul Ghiță Dumitrașcu, om care ar fi în stare să mănince opoziția pe pîine și care ar trage în România o dictatură numai așa, ca să astîmpere nițel opoziția, el se lasă vîrît ca om politic în felurite situații pe care, în mod normal, ar fi trebuit să le respingă.

Dl. Dumitrașcu nu mi se pare o persoană cu simțul spectacolului, ci un om fript după publicitate, care nu se uită la calitatea acestei publicități. Pe mine m-a stupefiat faptul că un reprezentant al cîtorva zeci de mii de oameni se lasă scărpinat de o fată necunoscută, doar fiindcă fata cu pricina i s-a recomandat ca ziaristă t.v. Dacă i-aș fi dat votul dlui Dumitrașcu, cred că mi-aș fi tăiat mîna cu care l-am făcut și eu senator.

Nu mă îndoiesc, însă, că cei care au mers pe mîna lui Ghiță Dumitrașcu, la alegeri, îl aclamă acum pentru iscusința cu care a ieșit din clinici, făcînd circ ca om politic. Dacă dl. D. ar fi rămas moțuz, ca acel Brătianu al cartofilor și al lozului în plic, aș fi acceptat circul la care el s-a pretat. El avea dreptul să se reprezinte, așa cum îl tăia mîntea. Dar ca senator, el n-avea dreptul să se preteze la un asemenea joc. Ghiță Dumitrașcu, particularul, se poate da în stambă cît poștește, dar Gh. D., senatorul, n-are aceleași libertăți.

Orice s-ar spune despre instituțiile noastre politice de la această oră, ele sînt un pas înainte față de simțitul politic de pe vremea lui

Ceașescu. Cred, de asemenea, că un om politic trebuie să aibă curajul să spună cine e și ca persoană particulară. Dar în clipa cînd eu, delegat al cîtorva zeci de mii de oameni, accept să devin obiect de circ, eu nu-mi mai merit mandatul.

Un om politic autentic își dă seama că ajunge obiect de bătaie de joc, fără să fie scărpinat în cap de reporterite frumoase. Dl. Dumitrașcu mi-a întărit bănuiala în ceea ce-l privește, că e mai curînd un clown decît un om politic. În locul domniei-sale, i-aș fi trimis la plimbare pe reporterii de la Tele 7 abc. Asta, după ce le-aș fi explicat că e lucruri care se poate și lucruri care nu.

Temerea lui Gh.D. a fost ca nu care cumva să treacă de prost. Așa că i-a lăsat pe reporterii de la Tele 7 abc să facă tot ce le-a trecut prin cap cu el. De ce spun că dl. Dumitrașcu nu face de om politic în Parlament? Păi, întii de toate, pentru că personajul e de jalnică labilitate. El face circ din pricină că nu e în stare să-și dea seama că nu-și mai aparține. El are impresia că a ajuns în Senat pentru că are mari merite, nu pentru că a făcut parte dintr-o listă. Fundamental, Ghiță Dumitrașcu nu există. El e o probă că partidul în care s-a vîrît are susținători la Constanța.

N-aș putea spune că regret că dlui Dumitrașcu îi lipsește discernământul. Dar, pe de altă parte, mi-e jenă că un senator se comportă față de presă ca ultimul ins mort după publicitate. Că în acest senat există și Vadim Tudor și Adrian Păunescu, asta ar trebui, teoretic, să-l facă pe dl. Dumitrașcu să fie sobru. El însă nu e în stare să-și contemple rostul public, ci doar situația. Există, după mine, în acest senator al urnelor cu cenușă, o mirare care-l face să se întrebe cum a ajuns ce e. Dumnezeu să mă ierte, dar dacă această mirare e sinceră, înțeleg de ce dl. Dumitrașcu face cu atîta remarcabil talent pe prostul. Adică, eu îl bănuiesc de o chestie, în vreme ce domnia-sa trăiește din belșug satisfacția simplității sale. Eu nu-mi permit să zic despre un senator că e scăzut la mîntea, chiar dacă e vorba de dl. Dumitrașcu, dar mă tem că dl. Dumitrașcu e un soi de cal troian băgat în Senat ca să-l spurce.

SIMULACRELE
NORMALITĂȚII

de Eugen
Negrici

Categorii de cititori Speciile climatului aspru (II)

AM în minte mărturia unui „politic” din lotul eliberat în 1964, care ne spunea că, pe timpul încarcerării la „izolați”, ajunsese să aștepte, cu un amestec straniu de pasiune și de fidelitate încrîncenată, în dreptul unei crăpături minuscule din scîndura groasă de la fereastră, noapte de noapte, ca pe un miracol și un semn al mîntuirii, ivirea firavă a unei stele pîlpîitoare.

Apelez la această relatare ca la o pildă, fiindcă pînă și cei ce s-au format în vremea lui Dej au început să uite circumstanțele nașterii, spre sfîrșitul domniei acestuia, a unui cult al cărții de literatură, cu efecte importante asupra funcționării ulterioare a întregului angrenaj literar.

În esență, anamneza stării care a generat magia cărții și consolidarea, mai apoi, a unui cult al ei, este rezumată în mărturia fostului deținut. Datele ei clinice sînt cam aceleași pentru cel puțin două generații de cititori. Erau valabile pentru cititorii generației educate pe întuneric, care sesizau că, undeva, în urmă și undeva, afară, în afara lagărului, există și altceva decît literatura aceea plină numai de eroi nefrîcați și de uneltitori mîrșavi, cu atît mai mult cu cît înșiși clasicii români, cîți le erau accesibili, atunci, prin editare, le vorbeau altfel.

Dar se potriveau și supraviețuitorilor intelectualității decimate în primii 15 ani de comunism, acelor cititori care nu aveau cum să nu fi învățat să prețuiască, ca pe orice sursă de lumină, deschiderea - chiar vicleană - operată de Putere, din rațiuni de putere, la începutul anilor '60.

Oricît de modestă, această deschidere - materializată în traduceri din scriitorii occidentali cu un prestigiu consolidat, în reeditarea, încă selectivă, a unor scriitori români cu „probleme” și în tipărirea, în regim de maximă vigilență, a textelor unor scriitori rămași în viață, și a unor debutanți - ni s-a părut atunci uimitoare.

Ne-am trezit, deodată, inundați de literatură, prinși într-un vîrtej amețitor de mituri, abia-nțelesuri, vedenii, noime, sensuri sublime, umbre și imagini, aruncați în brațele desfătătoare ale fanteziei, după ce străbătusem deșertul, ce nu credeam să aibă capăt, al Obcomului clandestin în acțiune, al Flăcăului de pe tanc și al lui Lazăr de la Rusca.

S-a activat, iar, în ce-i privește pe cei mai în vîrstă, s-a reactivat brusc pasiunea lecturii, întreținută acum de tentația motivată a venerării. Astfel, a prins să ia contur o categorie aparte de cititori, grație diferenței colosale între genul de literatură ajuns atunci la ei și ceea ce lăsaseră în urmă, toate acele produse rudimentare, sălcii, complet previzibile prin primitivitatea mesajului și maniheismul viziunii. De altfel, nu după mult timp, s-au simțit înclinați să admire - o admirație care semăna din ce în ce mai clar cu o adorare - mai ales ceea ce deosebea literatura, jinduită cîndva, de textele propagandei.

Pentru că a așteptat atîta - și nu în zadar -, cititorul din acea specie de vremuri grele s-a format în spiritul așteptării minunii. El pornea la faptă cu senzația înălțătoare a participării la un ritual mareț prin care se aleg, alchimic, sentimentele pure, emoțiile tari, sensurile adînci.

Dominanta acestui tip de lectură era zelul speculativ. Pasiunea interpretării fusese stîrnită de o anumită particularitate estetică a cărților traduse sau retipărite, aprobarea apariției lor fiind condiționată, cum se știe, de universalitatea, de locul în galeria capodoperelor, de clasicitatea lor, întemeiate pe bogăția și noblețea semnificațiilor. După un deceniu și ceva de linearitate narativă, de conflicte, pe cît de schematice, pe atît de banale, și așezate pe trasee fixe, cu sens unic, cititorul percepea chemarea misterioasă a labirintului, avînsînd vrăjit spre necunoscut. Merita să te avînti pe coridoarele lui în clar-obscur, spre un alt tărîm mustind de înțelesuri vagi pe care îl adulmecai de la primele rînduri ale acelor proze demne de gloria lor.

După un deceniu și ceva de versificări obositoare, nesfîrșit de lungi și odios de clare, ale acelorași narațiuni, de compoziții innografe închinare eroilor ce te binecuvîntau, dintre rame, la defilări, el deprindea voluptatea căutării sensurilor multiple, farmecul ambiguității din teritoriul restrîns dar plin de desigururi de conotații, cu care lua, acum, cunoștință. Totul îndemna la interpretare, totul te împingea să scotocești, cu luare-amine, după sensuri și, cu din ce în ce mai mult curaj, să atribui înțelesuri izvorite din lumea ideilor tale, cu convingerea că au fost smulse textelor.

RADIO

de Antoaneta
Tănăsescu

ENUMERAM săptămîna trecută cîteva dintre meritele redacției simfonice a Radioului. Adaug azi: tenacitatea și viteza de reacție. Ambele s-au dovedit extrem de eficiente, mai ales în primele luni ale lui '90, cînd coordonatorii departamentului au dezlănțuit o adevărată ofensivă întru cîștigarea de spații de emisie și bine plasate și numeroase și răspîndite pe dimensiunea întregului orar al zilei, e drept, cu prioritate la *România-Cultural*, dar nu numai aici. Așa se face că, de dimineața pînă noaptea tîrziu, atît în zilele de lucru cît, mai ales, în cele ale sfîrșitului de săptămîină, simfonicul

radiofonic în special, muzicalul radiofonic în general, ocupă un loc la care toate celelalte redacții culturale luate împreună pot privi cu invidie și nostalgie. Odată cîștigată această bătălie, pasul următor nu putea fi decît propunerea de înființare a unui post de radio specializat în acest domeniu. Nu m-a mirat deloc că ea a fost recent avansată de Iosif Sava, unul dintre cei mai cunoscuți comentatori muzicali, într-una dintre ultimele *Serate* pe care le conduce pe canalul II al Televiziunii Române. M-a mirat doar aplombul cu care Iosif Sava părea a-și revendica paternitatea ideii, mai cu seamă în condițiile în care distinsul critic își

recunoaște (și dovedește că este așa) plăcerea, curiozitatea, pasiunea chiar de a înregistra toate semnele și semnalele actualității culturale. Iosif Sava constată (și mînia sa, bine temperată retoric, atinge, totuși, înalte cote) că România nu are, asemenea tuturor celorlalte țări civilizate, un post de radio cu program dominant simfonic. E gata să facă orice (să facă totul!) pentru a îndrepta o astfel de nedreptate și asigură atît pe telespectatori cît și pe invitații din studio (redactori și colaboratori ai revistei 22) de temeinicior argumentelor sale. Numai că mulți dintre telespectatori și toți invitații nu aveau nevoie să

fie convinși. Erau gata convinși dinainte. Mai mult, în cîteva numere ale sale a sancționat ca pe o gravă eroare hotărîrea CNA de a nu acorda licență de emisie Fundației Humanitas, care înaintase un dosar susținînd crearea unui post de radio eminentamente cultural, în care, firesc, componenta simfonică să fie bine reprezentată. Ar fi extraordinar ca vulcanica persuasiune a lui Iosif Sava să provoace revenirea asupra unei decizii administrative greșite și proiectul Humanitas să primească, după atîta vreme, drept de existență. Cîștigul ar fi, în primul rînd, al culturii române.

Literatură de evaziune sexuală pentru doamne

DIVERSITATEA post-revoluționară a scos pe tarabele vinzătorilor de cărți numeroase colecții de romane de dragoste. Printre culorile tari și calde (vezi colecția „Pasiune roșie”) de coperti cu poze sau desene reprezentând noțiunea autohtonă de „sexy”, se disting de departe „el” și „ea” îmbrățișați, în ținută semi-sumară și întotdeauna privindu-se în ochi. Ea e blondă sau roșcată, părul în valuri fiindu-i epitet peren; el, de obicei brunet și cu bicepi vizibili. Copertile în cauză aparțin romanelor prolificiei Sandra Brown, scriitoare americană de succes care se declară, pe spatele uneia din propriile creații (*Copilul născut joi*), „o veșnică romantică”, cu preferințe pentru „lună, luminări, o briză ușoară, (...) flori, vin, parfüm, mătase, (...) vorbele șoptite în întineric și felul cum cade lumina soarelui pe piele și păr, (...) semi-neuri, (...)”.

Prin această grijă înșiruire autoarea își semnează singură condamnarea la kitsch, descrierea ei conștinând cu cea pe care A. Moles o oferă în cartea sa *Psihologia kitschului*, în privința literaturii kitsch. De asemenea, posibilitatea de a reduce romanele autoarei la o schemă fixă, calată pe așteptările consumatorului, face din ele ceea ce Moles numește „o artă literară a stereotipului”.

Să analizăm mecanismul de funcționare (unic pentru toate multele romane) al acestei neo-literaturi de evaziune, mult simplificată față de sora ei siropoasă din secolul al XIX-lea, mult mai pragmatică și mai utilitară, pe care am putea-o interminabil numi „ghid de cucerire a femeilor de către bărbați în minimum de timp posibil”. Bărbatul reprezintă, aici, omul de acțiune, suprasexualizat, care iese la atac conștient de masculinitatea sa, agresiv. Ancorat în profesii cvasi-artistice (scriitor de bestseller-uri, operator T.V., negustor de timbre) sau întreprinzător energetic, acest împlinit simbol al masculinității ajunsă la apogeu este cel investit de autoare cu rolul activ de subiect. Eroinei îi este distribuită partitura pasivă, de obiect asupra căruia se răsfrișe acțiunea subiectului masculin: aflată la vârsta pe care Sandra Brown o consideră a deplinei feminități (spre 30 de ani), ea este de obicei singură, virgină sau după o primă căsătorie nefericită și angajată într-o muncă de răspundere cu conotații caritabile (de preferință asistent social) sau estetic-pragmatic (achiziționar de modă într-un magazin „fin”). În relația dintre cei doi, interesant este că nu farmecele femeii, așa cum ne-au obișnuit mai vechile scrieri de inimă albastră, sînt cele care îl abat pe bărbat de la activități vitale pentru omenire, ci exact reversul. Femeia apare ca un robot singuratic, iar bărbatul drept curtezană perfidă care nu acceptă refuzul. De altfel, descrierile vaporoză de eroine din romanele de amor ale altor vremi sînt acum întrecute de cele ale forței masculine: „Pantalonii bej îi evidențiau șoldurile și coapsele ca o a doua piele, iar precizia croielii îi făcea să cadă drept pe pantofii lustruiți. Sacoul bleumarin se întindea pe mușchii puternici ai umerilor (...)” Această este impresia pe care eroina din *Copilul născut joi* și-o face despre partenerul ei, cînd îl vede pentru prima dată în haine de seară. Căci hainele, de la sacou la lenjeria intimă, sînt totdeauna „organice” incluse în descrierile coplesitoare ale personajelor; adecvarea lor la diverse ocazii este o strategie de

ofensivă erotică pe care autoarea nu are cum să o excludă din ghidul ei. Deși atracția dintre cei doi eroi este, la prima vedere, amănunțit de rapidă, fără șanse de scăpare și pur sexuală, neîncluzînd suspine sau reverii după neștiute lumi imaginare, formalismul și pragmatismul își găsesc foarte bine locul în romanele Sandrei Brown. Înaintea unei întâlniri amoroase, autoarea nu uită niciodată să ne amintească, prin intermediul eroinei, ritualul pregătirii, chiar pe grabă, a unui asemenea eveniment: „Ducîndu-se în camera ei, își refăcu în grabă machiajul (...) Își puse o jachetă de culoarea ceții care învăluia golful dinspre ocean la ora amurgului, își luă poșeta și se uită să vadă dacă avea lista de cumpărături” (*Dragoste și datorie*). De la vestimentație, decorul de carton se extinde și asupra spațiului ales pentru împlinirea reciprocă: acesta oscilează între un interior paradisiac, caracterizat de epitetul „magnific”, „modern”, „specific”, „confortabil” și un exterior sălbatic, cu pădure și lac precum cel din *Pinza de păianjen*.

Adecvării cadrului îi urmează cea a limbajului: acesta este unul de aluzii sexuale vulgare, bărbatul fiind principalul emițător de „violuri” verbale. Pînă și prietena eroinei din *După 10 ani* - un rar personaj secundar, numărul protagoniștilor reducîndu-se, în general, la doi, fără ramificații inutile, completați eventual de un al treilea amenințător din umbră - o întreabă pe aceasta despre relația ei cu eroul în felul următor: „Ce fac libidourile? Al tău și al lui Logan?”. Tot limbajul este cel care reglează proporția între agresivitate și tandrețe masculină; senzațiile, în general termice, pe care bărbatul i le provoacă femeii, variază între diverse grade de incandescență: de la „gura lui caldă, fermă și totuși moale, care se plimba peste a ei sorbind cu blîndețe”, eroina din *După 10 ani* trece la „privirea lui albastră... - atît de fierbinte, încît ea trebuia să se uite în altă parte, altfel o topea”.

Înțelegerea și potrivirea de care cuplul Sandrei Brown vorbește este de natură sexuală, fizică și atît. Așa cum Ann Bar Snitow, o feministă americană, observa într-un articol, comunicare reală nu există între cele două personaje. Morala se pare că nici ea nu mai contează, pasiunea adevărată avînd dreptul să calce peste ea; dacă eroul se îndrăgostește de prietena viitoare lui soții, nu e nimic rău în asta - lucrurile se vor îndrepta de la sine, descoperindu-se pînă la urmă că, de fapt, nici prima viitoare soție nu-l iubea într-adevăr etc. Singurul tip de morală care există este cea a legalizării uniunii: lupta dintre sexe nu se poate termina decît cu o căsnicie, ajutată, de cele mai multe ori, de sosirea copilului.

Sandra Brown își completează, astfel, un arsenal amănunțit de seducție, în care detaliile capătă o importanță mai mare decît întregul. Aplicînd logica reductivă a kitschului acestei pseudo-literaturi de evaziune, autoarea repetă, de mii de ori, aceeași fericită rețetă: datorită lipsei de identitate a personajului kitsch, acestuia i se poate substitui oricare dintre cititori. De fapt, dintre cititoare, căci lor le sînt destinate aceste romane, pe care criticul Peter Parisi le numea „pornografie pentru oamenii care se rușinează să citească pornografie”.

Iaromira Popovici

Hantî-Mansiisk (3)

ÎN FINE, ajunsesem... Lumina nopților albe bătea cu un regret dulce, mîhnit, - implacabil în claritatea ei neiertătoare -, tundra parfumată, deasă, întinzîndu-se într-o dezordine demiurgică de sfîrșit de lume. „Asta va fi și lumina Judecării de apoi!” mă avertizase Omicron în *Parahodul* pe care lunecam la vale, pe Obi... De două zile și de două nopți călătoream pe fluviul îndărătnic, plin de voința lui sumbră de a se arunca și de a încremeni acolo, în apele Oceanului înghețat, ca și cum, pentru el, nici o curgere pămîntească nu ar mai fi fost posibilă, astfel încît, nemaigăsind nici o altă matcă vrednică de forța sa, vreo confluență, onorabilă, preferase deodată imobilitatea, înghețul, capcana vastă a veșniciei. Pe malurile pustii, dinspre care veneau miresmele tari ale rășinei și esențelor siberiene încinse de fierbințeala scurtă a soarelui de iulie - căldura năstrușnică a unui moș viguros încă, știind și trăind atîtea, - zăceau vraște trunchiuri de copaci smulși de revărsările primăverii, sute de mii, milioane de arbori putreziți, părăsiți, oase uitate ale unei bălării, uitată și ea. Tot Omicron făcuse socoteala: cu trunchiurile alea abandonate, Europa n-ar mai fi dîrdîit de frig cel puțin două-trei ierni, gratis! Iată - spunea - marea risipă rusă! Iată energia rusă în adormire! Mlaștina, nepăsarea siberiană, uriașa ei pustietate, plănuită parcă, lăsată anume astfel, ca un scut natural contra rasei galbene, atît de strîmtoare și de prolifică în înmulțirea ei catastrofală... Rasist, pe Omicron, nu-l știam. Uitasem că venea din Rwanda. La Tiumen, mai în jos, tătara așezare, cu blocuri noi ca-n Berlinul de est, sau ca la București... minus clantele ușilor ce se învîrteau în gol, fără să se închidă, minus țevăria canalizării, sub chiuveță, punîndu-se de obicei un lighean, apa în WC-ul spart și fără colac fiind aruncată cu o găleată mînjită de motorină - notează, autorule!, mă dăscălea Omicron, în Eurasia closetele confortabile și curate le găsești de la Atlantic pînă la Budapesta, - sorry, sorry, îți cunosc sentimentele patriotice, dar de la voi, din România, pînă la Vladivostok, e nenorocire, nenorocire, iar vouă v-au mai rămas moștenire în plus și closetele alea turcești, cu tâlpici, hi-hi-hi, noroc că mie, noroc că eu... și tăcuse, jenat. Și marea de țîței de sub noi... Focurile care țîșneau direct din pămînt pînă la orizont. Să stai cu c... pe o atît de imensă, de incalculabilă energie, - energia rusească - și să te apuci, în loc de investiții îndrăznețe, de ideologie, și încă de una atît de păguboasă... Omicron devenise și economist. Și dacă eu... eu, personal, îmi mai aduceam aminte de confratele ungur, de Ghiuri, scriitorul maghiar, prietenul lui Dimi și-al meu și care, la Surgut, în mijlocul dezmățului de țîței arzînd de pomană în aer liber, ne spusese că un inginer rus inteligent, politicoș și bine îmbrăcat, îl felicitase pe el, pe Ghiuri, crezînd că e român, pentru calitatea tehnicii

românești de extracție a petrolului, pentru tehnicienii români, în general, care le dădeau lor acolo o mîină de ajutor, iar Ghiuri, care nu zisese că el nu-i român, care primise omagiile rusului și venise la noi rîzînd și transmițîndu-ni-le foarte vesel și încîntat, ca și cum ar fi fost și el român ca și noi; iar Omicron zisese, zicea că zisese, ce păcat că voi, ungurii și românii, vă certați (și făcuse, actualizînd, aluzie la „Încruntatul UDMR” și la ălalți, ai noștri, care *sapă de proști* - expresia lui - în piața aia unde precis că, într-o zi, vor da de un soldat roman soîind și care, deschizînd așa un ochi, o să-i spună săpătorului, - care îl va întreba cine e, - iar *miles romanus* o să-i spună ca vinzătorii din Miercurea-Ciuc, cînd îi întrebi cîte ceva: *Nem tudom..., nem tudom!* De-ale lui Omicron. (Și cîcă el l-ar fi cunoscut personal pînă și pe episcopul cu bucluc... Concluzia lui era că dacă ne-am fi înțeles și aliat, ar fi ieșit o putere strașnică: ungurii cu gravitatea și rigoarea, noi cu inteligența descurcătoare și cu imaginația. Europa s-ar fi înclinat înaintea miracolului latino-turanic...)

*

**

DEBARCADERUL... era ca la Sulina. Exceptînd țințarii, ceva mai mici decît vrăbiile. Grandoarea oficială a primirii contrasta cu sărăcia brutală, de pionerat, a locului, ca-n Far-West. O escortă de motocicliști ne însoți ca pe niște șefi de stat, sau miniștri. Dar nu era oare vremea cînd scriitorii își trăiau faima fără a plăti nimic, decît cu propriile lor lașități ori învoieli prefăcute?... Și n-o spusese chiar poetul acela polonez, ceh, ținînd un toast cu o cană de tinichea de-un kil plină cu votcă, pe care o băuse pe loc din două sorbituri adînci; nu spusese el oare și nu-l aplaudaseră toți, gata ameiți de lumina grea a nopților albe, precum și de sticlele de coniac rusești ori *Milcov*, *Drobeta*, deșertate între timp fără nici un efect serios, de parcă s-ar fi băut doar apă chioară, ca și cum nimic nu te mai putea îmbăta decît privind și vîzînd Siberia tuturor osîndirilor; nu zisese el, oare, polonezul, cehul, clătîindu-se pe picioare: „Nimic din ce-am scris, ce scriu... și ce voi mai scrie... nu-i adevărat, nimic, absolut nimic, suntem mai nemernici decît orice șef politic, fiindcă minciuna noastră-i croită pentru eternitate, dacă există, - vivat poezia, vivat povestea, vivat scribi cu ochii lor ficși!”

Corect, remarcă Omicron. Așa a zis, și o zise bine. Dar precupeața, pescărița aia grasă cu basma roșie pe cap care v-a dat pe cuțitul ei lat felii de nisetur și de somon afumat și, cu linguroiul ei de lemn, icre negre, cam o juma de kil de persoană și pe care ar fi pictat-o puștînd din pipă voios orișice mare pictor flamand, între iepuri, fazani și sitari vînași, și care v-a întrebat de unde veniți, și voi ați zis că din Europa, și ea a întrebat ce raion?... ■

Autoportret

„O cosmocronie fundamentală”

PERSPECTIVA comemorării, în iunie 1995, a semicentenarului morții lui Paul Valéry a sporit eforturile specialiștilor în sensul restituirii unei imagini aprofundate și inevitabil surprinzătoare a omului și a operei. Volume de exegeză, biografii, colocvii, încearcă să stabilească un bilanț al mutațiilor produse la nivelul receptării sale.

Este un loc comun să amintim în ce măsură *Caietele* valéryene – considerate de autorul lor adevărate, prețioase lui operă –, editate inițial de CNRS (1957-1961) în 29 de volume facsimilate, apoi de Judith Robinson-Valéry în colecția *Pléiade* (1973) în două volume selectiv de formulă tematică, amândouă deja imaginea scriitorului instituționalizat ca „cel mai mare poet francez din prima jumătate a secolului XX”.

Procesul „demolator” a fost continuat prin publicarea unor inedite precum *Stratonice*, *Cartesius redivivus*, *Autobiografia*, *Camera conjuncturală*, datorată unor cercetători de la Institutul pentru Texte și Manuscrise Moderne (ITEM) al CNRS.

În această direcție se înscrie și recentul demers al Mariei Teresa Giaveri – unul dintre cei mai interesanți specialiști ai operei valéryene – de a republica în ediție bilingvă, italiană și franceză, *Alfabetul* lui Paul Valéry (*Alphabet*, Gruppo Maska, Edizioni Diabasis, 1993).

Prin anii '20, acesta acceptase propunerea editurii „Au Sans Pareil” de a compune douăzeci și patru de texte, urmînd ca fiecare dintre ele să înceapă cu una din cele tot atîtea litere ale alfabetului (mai puțin K și W), incizate în lemn de gravorul catalan Louis Jou. Așa cum va mărturisi mai târziu, o asemenea constrîngere formală nu îl sperie. Nu se lăsase el ispitit, cu doar cîțiva ani în urmă, de o ofertă la fel de coercitivă, în fond extrem de stimulatorie, pentru a recurge la „cea mai suplă dintre formele de expresie care e dialogul” și a scrie *Eupalinos*?

Tentat inițial de ideea unui „Abecedar filosofic” compus din cuvinte-cheie, între care primul urma să fie AMOUR, Valéry va fi apoi tot mai atras – și în final decide – să realizeze „o carte a orelor”: „Mi-a venit ideea să ilustrez cele XXIV de piese ce trebuiau scrise la cele XXIV de ore ale zilei; fiecareia dintre ele i se poate face lesne să corespundă o stare și o ocupație și o dispoziție diferită a sufletului; partipri foarte simpli”. (Istoria acestui alfabet ilustrativ).

Aproape douăzeci de ani, pînă la sfîrșitul vieții, Valéry nu va înceta să lucreze la proiect; textele vor căpăta, în timp, independență absolută, cîteva dintre ele vor fi, chiar, publicate în periodice sau în volume distincte.

Prima lor editare unitară nu se va face decît după moartea autorului, prin grija fiicei sale, Agathe Rouart-Valéry, care se consacră cu exemplară devoțiune transcrierii migăloase a manuscrisului.

Interesul excepțional al acestui text constă, dincolo de valoarea sa estetică intrinsecă, în modificarea vechiului raport valéryan dintre corp și spirit. „Noaptea de la Geneva”, moment programatic de tinerețe cu efecte castratoare, pare definitiv abolită: personajul principal și totodată subiectul celor douăzeci și patru de poeme în proză ce alcătuiesc *Alfabetul* este corpul însuși aflat, acum, într-o relație armonioasă cu spiritul, cu ideea. De altfel, notațiile din *Caietele* sincrone cu etapele de elaborare mărturisesc despre ceea ce intenționa Valéry să facă din acest text: *Alfabet*. O zi. Bilanț. Cele 24 de ore. – spun diversele etape de lucru dispersate pe pagini. – *Alfabet*. Ora și locul corpului. Orel. Anotimpurile. etc. O întreagă cosmocronie fundamentală, unică. Nervii. Disponibilități. Poem al HABITUDINILOR.

Planul se confirmă în variante sintetice (*Alfabet*, PSICHE), se aprofundează în detalii: Timpul. Sexul. Mintea (transformatorul). Senzația. Modulațiile.

Cititorul atent ar putea surprinde o „tramă” în aventura corpului de-a lungul celor douăzeci și patru de ore și de poeme. Biograful avizat e tentat să localizeze elemente din existența scriitorului, începînd cu momentul cotidian al însemnărilor matinale din *Caiete* și terminînd cu ecourile celor două experiențe de intensă trăire afectivă – aceea „izbitură de ciocan” de la mijlocul vieții, cînd începe, de altfel, să scrie *Alfabetul*, și acela, ucigător, de la sfîrșitul ei.

Dar una dintre tentativele *Alfabetului*, ca de altfel ale întregii sale opere, e tocmai transcenderea anecdoticului; este efortul permanent de a face *tabula rasa* pentru a revirginiza și cadrul și instrumentele limbajului, într-un fel de mistică personală a cuvîntului: „... nu trebuie să ne rugăm decît în cuvinte necunoscute. Restituieți enigmei enigma, enigmă pentru enigmă. Înălțați ceea ce este mister în voi pînă la misterul în sine. Există în voi ceva egal cu ceea ce vi se întîmplă” (*Alfabet*, ed. cit., p. 35). Astfel, baia matinală încetează de a mai fi o plăcere *personală* zilnică, pentru a deveni deliciul abstract al plonjării corpului în „sarcofagul pur și strălucitor”; gesturile erotice individuale sînt abolite în favoarea lubinii înseși, inițiatice; arborele din grădina este rapid asimilat (cu toate conotațiile falice) unui Arbore categorial.

Efort continuu de revenire la o virtualitate neconsumată și pentru că, mereu „Neacelași”, Valéry își aplică proteic pe obraz nenumărate măști: *eu e un altul*, nu încetează el să clameze. De aici definiția „operei profunde”, de „*A face pur și simplu posibil tot ceea ce există*”, de a *reduce la vizibilul pur ceea ce se vede*” (op. cit., p. 45).

Apărută cu aproape două decenii în urmă și adresată unui public foarte rafinat și restrîns, prima ediție a *Alfabetului* a rămas prea puțin cunoscută. Este meritul Mariei Teresa Giaveri de a fi readus la suprafață acest text și, mai ales, de a fi făcut în *spiritul* creației valéryene: Exegeta italiană a considerat esențial să ofere cititorului, în aceeași eleganță casetă, nu numai transcrierea textului, ci și manuscrisul său facsimilat. Lectura aceasta de tip genetic oferă soluții nebănuite cercetătorului sau traducătorului, impresionați să constate în ce măsură, de pildă, cuvîntul și imaginea (desene ori acuarele abundă pe pagină) se determină reciproc. Soluția editorială aleasă demonstrează implicit că importantă e „nu opera, ci fabricarea operei, nu lucrul făcut, ci facerea însăși”.

A FOST, la început, Somnului. Animal adormit profund; massă caldă și liniștită, misterios izolată; arcă zăvorîtă a vieții care îmi porți către ziua povestea și șansele, tu mă ignori, tu mă păstrezi, tu ești prezența mea inexprimabilă; comoara ta e chiar secretul meu. Tăcere, o, tăcerea mea! Absență, absența mea, tu, forma mea închisă, înlătur orice gînd spre a te contempla din adîncul inimii. Te-ai prefăcut în insulă de timp, ești timp desprins din enormul Timp, în care această durată a ta indefinită subzistă și se eternizează ca un inel de fum. Nu știu vreun gînd mai straniu și mai pios; nici vreo minune mai apropiată. Iubirea mea, înaintea ta, e inepuizabilă. Mă plec asupra ta, cel care ești eu, dar nici o înțelegere nu e posibilă între noi. Tu mă aștepți fără a-mă cunoaște, eu te abandonez ca să mă las dorit. Ești fără apărare. Cît rău îmi faci cu zgomotul respirației tale! Mă simt captiv, fără scăpare, ca suspendat, cînd suspini. Prin toată această mască abandonată tu exali înreamătul existenței staționare. Îmi ascult fragilitatea și am în față propria mea stupiditate. Omule rătăcit pe propriile tale cărări, necunoscut în chiar salașul tău, înarmat cu mîini străine care-ți înlănțuie acțiunile, stînjinit de brațe și de picioare care-ți împiedică mișcările, tu nu-ți știi nici măcar numărul membrelor și te rătăcești, înstrăinat, de ele. Pînă și ochii tăi și-au potrivit întunecimile în care restituie neantului neantul, iar noaptea lor privește spre propria lor noapte. Vai! cum cedezi în fața substanței și te supui, iubite lucru viu, greutății a ceea ce ești! Ce slăbiciune te-a supus, cît de inocent îmi restitui imaginea mea de minimă rezistență! Eu, însă, sunt hazardul, ruptura, semnul! Sunt emanația ta și ingerul tău. Doar un abis stă între noi doi, care nu suntem nimica unul fără celălalt. Vigoarea mea în tine e risipită, în mine, însă, e speranță a speranței. O suită de modulații imperceptibile îmi va smulge prezența din absența ta; ardoreea mea din această inerție; voința, din această plînatate de echilibru și de sfîrșeală. Mă voi înfățișa membrelor mele ca o minune, voi alunga neputința de pe pămînturile mele; voi pune stăpînire pe imperiul meu pînă la unghii, extremitățile tale mi se vor supune și vom intra cu îndrăzneală în regatul ochilor noștri... Dar nu e încă momentul să renasc. Oh, odihnește-te încă, odihnește-mă... Mi-e teamă să mă reîntorc la gînduri triste. Să așteptăm despărțiți ca lucrarea naivă și monotonă a mașinăriilor vieții să macine sau să distrugă bob cu bob ora ce încă ne divide. Eu am fost, tu ești, eu voi fi... Ceea ce va fi se deduce alene din ceea ce nu mai e. Iată de ce tandrețea mea neliniștită stăruie asupra ta... Dar lucrul acesta prinde să se agite și forma aceasta își schimbă forma, iar buzele ce parcă le oferă sieși

schitează actul unui discurs. Nu îl rostește nimeni nimănui și totuși există o chemare, o iubire, o implorare, o bolboroseală, izolate în univers și fără legături și în absența cuiva sau a altcuiva... Doar încercări de limpezire, eforturi stîngace de înviere. Haide! Iată înfine oboseala mea, miracolul, corpurile solide; grijile mele, proiectele mele și Ziua!

C E calm e timpul, iar tînăra încheiere a nopții cît de gingaș colorată! Printr-un act energic de înotător împing la dreapta și la stînga mea obloanele, pătrund în extazul spațiului. Totul e pur, virgin, tandru și divin. Te salut, măreție oferită tuturor actelor unei priviri, început al transparenței perfecte! Ce eveniment, pentru spirit, o asemenea întindere! V-aș binecuvînta lucruri, pe toate, dacă aș putea!... Pe balconul care mi se dăruie deasupra frunzișului, pe pragul primei ore și a tot ce e posibil, dorm și veghez, sunt zi și noapte, dăruiesc îndelung o infinită iubire, o teamă fără măsură. Sufletul se adapă la izvorul timpului, soarbe un strop de întuneric, un strop de auroră, se simte femeie adormită, inger plasmuit din lumină, se reculege, se întristează și se înalță sub formă de pasăre pînă la culmea pe jumătate golașă unde stîncă străpunge, carne și aur, bolta azurului nocturn. Respiră un portocal, undeva, în umbră. Foarte sus, mai persistă puținele stele, la punctul lor extrem. Luna e un fragment de gheață ce se topește. Brusc, știu prea bine că un copil cu părul cărunț contemplă vechi tristeți pe jumătate moarte, pe jumătate divinizate, în acest obiect celest dintr-o substanță strălucitoare și agonizantă, tandră și rece, care se va dizolva pe nesimțite. Îl privesc de parcă nu aș mai fi în propria mea inimă. Tinerețea mea a tînjit, odinioară, și a simțit cum urcă lacrimile, către aceeași oră și sub aceeași vrajă a lunii care dispăre. Tinerețea mea a văzut aceeași dimineată, iar eu mă privesc pe mine alături de tinerețea mea... Divizat, cum să mă rog? Cum să mă rog, dacă un alt eu însumi îmi ascultă rugăciunea? De aceea nu trebuie să ne rugăm decît în cuvinte necunoscute. Restituieți enigmei enigma, enigmă pentru enigmă. Înălțați ceea ce este mister în voi pînă la misterul în sine. Există în voi ceva egal cu ceea ce vi se întîmplă.

F ACĂ-se voia ta, Clipă frumoasă! Suflet al meu, fă-ți datoria! Există oare speranță mai pură, mai desprinsă de lume, eliberată de mine însumi – și totuși posedare mai deplină – decît aceea pe care o aflu înaintea zilei, într-un moment prim al propunerii și al unității forțelor mele, cînd singura dorință a spiritului, care precede toate gîndurile aparte, pare a prefera să le surprindă și a fi iubire a ceea ce iubește?

F A B E T

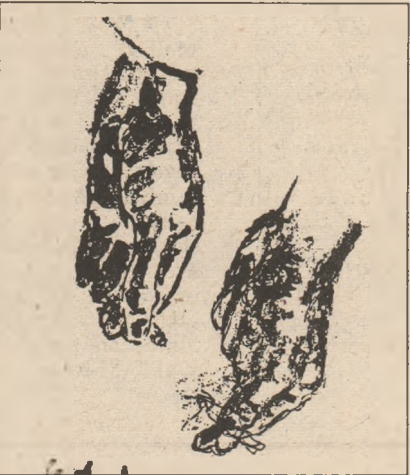
Sufletul se bucură de propria sa lumină fără obiecte. Tăcerea sa este totalul cuvintului său, iar suma puterilor sale compune această odihnă. Se simte tot atât de îndepărtat de toate numele și de toate formele. Nicio imagine nu-l tulbură, nici nu-l constrânge încă. Cel mai mărunț gând i-ar păta perfecțiunea.

Grație corpului mei odihnit ignor tot ce nu e *putere*, iar așteptarea e un deliciu care-și ajunge sieși: ea presupune, dar amână, tot ce poate fi conceput. Ce minune, când o Clipă universală se edifică printr-un om și când viața unei persoane naște acest strop de etern.

Oare nu într-o stare la fel de detașată au inventat oamenii cuvintele cele mai misterioase și mai temerare ale limbajului lor?

O, moment, diamant al Timpului... Dincolo de tine eu nu sunt decât detalii și griji miserabile.

Din punctul cel mai înalt al ființei respir o ciudată putere, asemenea puterii din aerul de dinaintea furtunii. Îi resimt iminența... Nu știu ce se pregătește; dar știu prea bine ce se face: *A face pur și simplu posibil tot*

ceea ce există; a reduce la vizibilul pur ceea ce se vede, iată opera profundă.

LENEA mărește minusculele lucruri imediate. O Muscă se desprinde brusc de pe zid; scînteie; deja stinsă, renaște însă pe mîna mea. Punctul acesta viu, punct negru rapid consumat, recreat, și-a schimbat punctul de existență. Ești tu, Muscă, aceeași Muscă, Musca însăși care era? Cine-ar jura pentru identitatea ta? Pot într-adevăr să gîndesc (dar să gîndesc pînă la capătul gîndirii mele) că această deplasare, această distrugere de insectă pe care o dizolvă soarele, mi-a transmis o esență irepetabilă, o ființă unică, infimă, desigur, dar care contează prin sine în tabelul instantaneu al ființelor? Darul ciudat de-a nu fi un altul în ea mă uluiește. Eu, însă, mărturisesc că o confund cu orice muscă din preajmă. Ca și când aș gîndi... Ca și când aș confunda-o cu toate muștele. Cum poți tu să rămii aceeași? Cum oare te desprînzi – în sufletul acela minuscul – de cauza și de efectele mișcării tale?

Cînd zbori, Muscă, fără îndoială nu ești decât zbor; iar cînd te așezi și te rotești și bizii... nu ești decât schimburi minuscule, fără trecut, fără viitor, și parcă infinit de accidentală. O, Aceeași și Ne-Aceeași, tu naști în mine o istovitoare, insuportabilă prezență de întrebări... Viața sare din muscă în muscă... Adio grijă, nu mai înainta pe venerabila cale care nu duce la nimic. Toropeala mea, uimirea mea însoțită nu pot suporta un obiect care durează. Fără să mă vadă, soarele mă fixează necrutător. Strălucirea mă strivește. Iar lumina orbitoare din toate părțile devoră toate formele ideilor mele pe cale de a se naște. În zgomotul continuu al unei ape ascunse ce curge și se precipită nu știu încotro îmi aud sîngele, ziua, puterea mea revărsîndu-se de-a valma în singurătățile auzului, printre lucruri prezente; acest timp inocent, pe care un izvor îl face să viseze, străbate lucruri vizibile; și pe cînd murmurul acestuia își croiește drum în masa momentului, eu îmi simt prezența absentă, iar beznele mele, în miezul a tot ce arde și se face.

Îmi pare, deodată, că aurul îmi așterne în ochi o umbră, că arborii de un verde profund se colorează brusc în purpuriu intens; căldura apăsătoare îmi inspiră sau îmi ordonă pe neașteptate senzația de frig intens; iar istoveala, această stare a trupului meu întins fără putere, îmi desenează în spațiu o ființă a cărei agilitate, resurse elastice mă învață oboseala și inerția. Înțeleg că *ceea ce este* îl are pe *ceea ce nu e* drept răspuns exact...

Trebuie oare interpretat orice lucru sensibil și real așa cum făceau Iosif și Daniel cu visele regilor? Îmi voi spune oare ce înseamnă acest soare și cite enigme oferă toată lumina aceasta?

MINUNATA mea doamnă, prietena mea, tu care strigi că florile tale sunt frumoase ca eu să vin să le respir, căci nu poți, singură, să-nduri plăcerea, orgoliul, beția pe care ți le picură multele tale roze, dă-mi răgazul să alerg spre tine, dă-mi răgazul să mă gîndesc la ce ar trebui să-ți spun. Așteaptă să găsesc cuvîntul în stare să-ți măgulească gustul acestor flori... Căci dacă, neatent cumva, eu nu mi-aș spune decât gîndul, presimt că aș irita vanitatea pe care ele ți-o stîrnesc... Ce pot isca în mine toate aceste calicii de carne delicată, aceste mici figuri aplecate? Nu pot iubi minuni atât de fragede, de gingașe și de fragile... Îți plac florile, prietenă a mea, mie, însă, îmi plac arborii. Sunt lucruri, florile, iar arborii, ființe. Îmi place mai mult întregul decât partea. Adoră împreună cu mine acest grandios purtător de ramuri și de frunze, această mare ființă izolată și completă. Statuta și întruhiparea sa îmi înalță privirea. El invocă, el trezește arborele vieții din mine. El este axul unei lumi în care își impune, glorioasă, existența, și-l simt prin mine

adîncind pînă la granit ideea lui fixă de viață... Nu-l vezi oare cum susține în toată splendoarea sa exemplul și legea pură de a se face egal în spațiu cu orice forță imperioasă a timpului; cum răspunde propriei sale durate, cum se mărește din sine și își succede în întindere! El nu subzistă fără să sporească, iar numărul frunzelor sale îngîna ceea ce se întimplă în largul mării.

Arbore, arbore al meu, Iubire ți-ar fi numele dac-aș putea să te numesc, o, statuie de o necurmată sete, vigoarea ta urcă în tine precum uleiul prin fibre și tu te construiești necontenit, căci nu ești decât crescînd. Prin trupul învălăit al cerului, prin carnea răcoroasă și fluidă a văzduhului, prin tot ce arde chiar dincolo de-acesta, acolo sus, tu ești somat spre înălțime. Eu te iubesc, aș vrea să pot iubi ca tine, să fiu iubit așa cum tu iubești, și fremeți și sporești și pieri... Masa lui echilibrează timpul. Trupul său este un secol.

TU ești frumoasă ca o piatră; iar forma se închide atât de perfect, încît ea cheamă cele două mîini să o cuprindă și să o urmeze; s-o prindă iar și s-o refacă urmărindu-i pantele și volumele, dulceața și împotrivirea și această lunecoasă plenitudine care înnebunește la nesfîrșit atingerea. Ești atât de frumoasă precum te creez. O, cum reîncep mîinile mele iar și iar să își cunoască lucrarea și cum își naște creatura creatorul... Umărul tău face zadarnic orice cuvînt; frăgezimea, fermitatea, echilibrul brațului pe care îl ridic și îl sărut și care îmi atrage buzele spre sînul tău, spre una dintre țintele sau capcanele sale așezate pe această formă a ta, pentru ca sufletul să fie ademenit și să nu aibă odihnă pînă ce nu cade și pierie în capcana capcanelor, abdicînd de la orice gînd.

Abandonez orice gînd. Orice gînd mă abandonează. Simt cum eu însumi devin mîinile mele, genunchii mei imperioși și forța torsului meu cu coapse nerăbdătoare. Trebuie să mîngîi și să sfîrim, să ucid și să pier, să îmbîlînzesc și să domin deplin înlăntuit.

Desene de Paul Valéry
pe manuscrisul *Alfabetului*

XNUME al secretului, apelativ al lucrului necunoscut, te văd înscris pe cer. Betelgeuse, Bellatrix, Rigel, Kappa, patru vîrfuri ale lui X

deschis în noaptea aceasta atât de pură și populară. În centrul imensei figuri, Anilam, Alnitak, Mintaka sunt nestematele nodului ce leagă brațele literei imaginare. Un semn algebric strălucește și palpită pe cingătoarea lumii noastre. Fruntea mea se lipește nerăbdătoare de geamul ce mă desparte de întuneric, și mă cuprinde fiorul frigului care domnește printre stele. X! mi-am spus, ce poate fi mai minunat!

Ce idee mai demnă de om decât de-a denumi ce nu cunoaște? Pot introduce ceea ce ignor în construcțiile spiritului meu și pot face dintr-un lucru necunoscut o piesă în mecanismul gîndirii mele. Îmi sprijin fruntea de geamul înghețat; chestiunea cunoașterii și necunoașterii îmi pare etern suspendată în fața tăcerii mele și un fel de echilibru staționar se stabilește între om și spiritul omului.

ZENIT

în sînul nopții adînci.

Unu și jumătate. Mă trezesc și mă ridic și, cu haina aruncată pe umeri, merg să deschid mica fereastră pătrată, joasă. Tot giuvaierul, dezastru – sistem Orion e în ascensiune, va culmina peste o oră. Cum să mai decifrezi...

E, totuși, ora, deșteptarea, acel trezește-te cînd ar trebui să se pronunțe tot ce are Ceva de spus...

Iată o ureche, o gură, un martor, un mesaj; o recepție; materie pentru traducere; o inteligență în mers, o atenție, o tăcere și o limpezime...

Oceanul de nepătruns al lumii e atât de calm la această oră, oceanul lucrurilor din Spirit atât de transparent ca spațiu timp pur, nicidecum tulburat, încît ar trebui să-l poți zări pe Cel ce visează toate acestea.

Dar nu există decât ce este și nimic altceva, nimic decât ce este și curge uniform.

O, cingătoare – ZONĂ – Cu ce rimează Tu și Eu?

Prezentare și traducere de
Alina Ledeanu

Centenar Dashiell Hammett

● Anul acesta s-au împlinit 100 de ani de la nașterea fondatorului romanului de serie neagră, cel care a sfârșit convențiile poeziei cu detectivi, creșd un gen de mare succes. S-a născut la 27 mai 1894, în Maryland, într-o familie modestă. Și-a abandonat devreme studiile pentru a-și ajuta tatăl într-o mică afacere ce a dat faliment. A fost băiat de birou și curier înainte de a intra, la 21 de ani, la cea mai mare agenție de detectivi particulari din America. Acolo a învățat toate subtilitățile meseriei și a avut contact cu aspecte ale vieții înecate în noroi, sînge, moarte și minciună, din care va decurge viziunea sa din romane azi celebre precum *Cheia de sticlă*, *Secerișul roșu*, *Șoimul maltez*, *Sînge blestemat*, *Hirtia de muște*, *Sam Spade* ș.c.l. A murit la 10 ianuarie 1961, la New York, după ce cu trei ani înainte încetase să mai scrie, pentru că-și dăduse seama că începe să se repete. Romanele sale cunosc zeci și zeci de ediții, pretutindeni în lume.

Lenin necunoscut

● Ultimul volum al unei trilogii din care au apărut *Troțki* și *Stalin*, *Lenin* (ed. Novosti, Moscova 1994) de Dmitri Volkogonov (consilier al lui Elțin în probleme militare) nu este doar o carte în plus despre șeful revoluției ruse. Datorită arhivelor KGB și ale CC-PCUS, autorul scrie „Nezavisimaya Gazeta” – dărimă numeroase mituri și clișee. El demonstrează

rolul determinant al lui Vladimir Ilici în asasinarea familiei țarului, în instaurarea terorii roșii și în strivirea bisericii ortodoxe. De asemenea, este completat portretul psihologic printr-un capitol dedicat legăturii sale cu înes Armand. Cît despre originea etnică a lui Lenin, Volkogonov susține că e complicată: un amestec de sînge rus, calmuc, german și iudaic.

Fratele serios

● *Lămfi acre* de Lawrence Durrell este relatarea șederii sale în Cipru, între 1952 și 1956, din cu totul alt unghi decît cel umoristic și trăsînit al fratelui său, Gerald, din *Familia mea și alte animale*.

● SOCIETATEA prietenilor lui Marcel Proust, creată în 1947, numără peste 500 de membri de diverse naționalități, cu toții specialiști (rafinati și pasionați) în viața și opera scriitorului, față de care împing adorația pînă la a face în fiecare an, în mai, un pelerinaj la Illiers (Combray din roman. De altfel consiliul municipal din Illiers – Eure-et-Loire – a decis din 1971 ca orașul să poarte numele Illiers-Combray). Acolo, la casa mătușii Léonie, oficiază un ritual cu recitări din cele 3500 de pagini pe care le știu pe de rost, cu madlene muiate în ceai și buchete din florile descrise de celebrul narator. Mai toți au publicat tratate despre diverse aspecte ale operei lui Proust (de tipul „Proust și Japonia”, „Proust și Polonia”), studii despre tulburările lui nervoase, despre flora și fauna proustiană și pot discuta la nesfîrșit, în cadrul buletinului anual sau al reuniunilor periodice, dacă lungile și întortocheate fraze reflectă ritmul respirației sale asmatică.

De vreo trei luni încoace însă, cosmopolita asociație a fost tulburată de la preocupările ei specifice de o carte. Nu o nouă cercetare doctă în temă, ci un roman polițist în manieră Agatha

Turcii și Islamul

● De ce turcii, disprețuiți de arabi atunci cînd au sosit în Asia Centrală, acum nouă sute de ani, au optat pentru Islam? De ce anumite triburi bogate din stepă și-au abandonat credințele șamaniste pentru Mahomed? Întîlnirea dintre nomazi și arabi a fost aceea dintre o civilizație în disoluție și o organizare militară în plină forță. Pentru a-și continua expedițiile, turcii au profitat de pretextul războiului sfînt pe care li-l oferea Islamul, chiar cu riscul unei asimilări – susține Erdogan Aydin în cartea *Cum am devenit musulmani*, apărută la ed. Basak din Istanbul.

Iubirea de oameni

● Bertrand Poirot Delpesch, membru al Academiei Franceze, e prezent în librării cu un nou roman, *L'amour de l'humanité* în care se poate vedea în filigran unul din portretele familiei burgheze, în care excelează autorul, dar și tot ce amenință lumea acum – violența, cruzimea, intoleranța, sărăcia, rasismul.

Generația Noului Roman în 1959. De la stînga la dreapta: Alain Robbe-Grillet, Claude Simon, Claude Mauriac, Jérôme Lindon, Robert Pinget, Samuel Beckett, Nathalie Sarraute și Claude Olier în fața editurii Minuit (fotografie de Mario Dondero).

În hambarul lui Richter

● În vara aceasta a avut loc a 31-a ediție a „Sărbătorilor muzicale” ce au loc anual în hambarul lui Sviatoslav Richter la Meslay în Touraine. Programul a

fost în întregime dedicat universului fascinant al muzicii lui Robert Schumann. Richter a apărut într-un concert cameral alături de Cvartetul Borodin.

Ochiul secolului

● Primul film al lui Buñuel, *Cîinele andaluz* (1929) începea cu o scenă provocatoare: un bărbat taie cu bisturiul ochiul larg deschis al unei femei. Imagine-șoc prin care Buñuel, prietenul lui Dali, pune pecetea ochiului deschis asupra lumii necunoscutei, visului și iraționalului. *Buñuel – Ochiul secolului* este numele unei expoziții de artă de la Bonn. *Semnul* lui Dali deschide expoziția care mai cuprinde tablouri celebre de Max Ernst (în imagine Luis Buñuel văzut de Max Ernst), Picasso, Miró, Magritte, Yves Tanguy așezate astfel încît să refacă teme și motive din opera cinematografică a lui Buñuel.

Hrabal 89-90

● Cartea lui Bohumil Hrabal *Scrisori către Dubenka* are acțiunea situată în 1989-1990: cehul întîlnește o americană, o vizitează iar la întoarcerea în Praga povestește ce a văzut și a înțeles în America dar și cursul revoluției de catifea, ideile și amintirile sale, considerații despre Havel și consecințele căderii comunismului.

Influența lui Del Piombo

● Muzeul Prado din Madrid a consacrat pictorului spaniol Sebastian del Piombo din secolul al XVI-lea o expoziție care a fost deschisă pînă la 4 septembrie. Au fost prezentate picturi și desene pregătitoare ale acestui artist, arătînd influența sa asupra altor pictori spanioli din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Crimă la mătușa Léonie

Cristie, *Crimă la mătușa Léonie*, publicat la ed. Viviana Hamy din Paris, sub pseudonimul Estelle Monbrun, de directoarea Buletinului anual al Societății, profesoara americană Elyane Dezon-Jones. Sub pretextul polițist, romanul este o caricatură usturătoare a venerabilei asociații și, citindu-l, membrilor ei le-a rămas madlena în gît. Printre personaje apar un bătrîn universitar care plagiază fără rușine lucrările de seminar ale studenților săi, un profesor american a cărui reputație se bazează pe eseul *Critica criticii noii critici: o privire transatlantică*, un cunoscut intelectual francez care traversează o criză existențială fiindcă a fost părăsit de iubitul său, și alții asemenea, împrumutînd trăsături ale „amicilor lui Proust”.

Dar cel mai afurisit portret este cel al victimei (secretara unei asociații cu model transparent în Societatea prietenilor lui Proust): o arivistă superficială și fără scrupule ce își merită soarta de a fi ucisă în casa mătușii Léonie. Arma crimei: o statueta reprezentînd o nimfă.

Veritabila secretară a Asociației, Anne Borrel, a reacționat violent, fiindcă similitudinile sînt evidente: ca și moarta din roman, ea e autoarea unor tomuri precum *Bucătăria regăsită*, în care se cercetează felurile de mîncare ce apar în opera lui Proust, dar și a unor inițiative comerciale – a lansat un ceas marca Proust și un parfum

Cattleya, purtînd numele orhideei citate în pasajele fierbinți din celebrul roman.

D-ra Borrel a declarat că, scriind acest „polar”, d-na Dezon-Jones s-a dezvăluit profund, ca la psihanaliză recomandă tuturor să nu-l citească. Cititorii însă nu-i urmează sfatul, drept pentru care *Crimă la mătușa Léonie* a devenit un best-seller. Chiar Alain Robbe-Grillet, într-o recentă emisiune TV, se întreba dacă profesorul american cu lucrări ilizibile n-a fost inspirat de Michael Riffaterre de la Universitatea Columbia, iar Riffaterre însuși a spus că a mai inspirat și pe alții, el fiind un personaj pitoresc. D-ra Borrel a insistat că nu se recunoaște în victima portretizată de d-na Dezon-Jones – „pentru mine victima fiind, înainte de toate, propriul ei portret”. La care serioasa profesoară americană, care a scris cartea ca să-și alunge plictiseala pe cînd era ținută la pat de o criză de sciatică, a replicat: „Eu m-aș vedea mai curînd ca asasin decît ca victimă”. Oricum, e de părere Peter Gumbel care comentează cu malicie scandalul în „The Wall Street Journal” din New York, Proust n-ar fi dezaprobat procedeul editoarei sale americane, fiindcă el însuși, pentru a-și construi personajele, își lua ca modele cunoscuții, pe care nu-i menaja deloc.

Adaptare de Adriana Bittel
după *Courrier International* nr. 192

Doctor Billing

● Richard Huelsenbeck (1892-1974), „campion mondial al mișcării dada”, cum s-a autointitulat, a participat la înființarea grupului Voltaire, alături de Hugo Ball, Hans Arp și Tristan Tzara. Romanul său, *Doctor Billing*, în care o femeie uriașă transformă viața unui mic burghez cu suflul apăsător de o indestructibilă moștenire de constrîngerii, a fost publicat recent într-o frumoasă ediție cu ilustrații de Georg Grosz la Ed. Fourbis.

Angajare pe viață

● Nadine Gordimer (Nobel 1991), acum în vîrstă de 70 de ani,

este entuziasmată de răsturnările politice recente în Africa de Sud, țara natală pe care nu a părăsit-o niciodată. „Africana albă” și-a consacrat viața și o bună parte din operă luptei împotriva apartheidului, a aderat la Congresul național african al lui Nelson Mandela și s-a obținut să scrie chiar atunci cînd cenzura i-a interzis dreptul de publicare. Scriitoare angajată, ea declară că va continua, atît în viață cît și în cărțile sale, să spună adevărul și să fie de partea dreptății.

La cărți, cetățeni!

● „Le Monde” a găzduit o polemică, declanșată de Jérôme Lindon, P.D.G. la editura Minuit, care pleda pentru accesul plătit în bibliotecă, explicînd că scăderea vînzărilor din librării e legată de frecventarea gratuită a bibliotecilor. Opozanții lui Lindon susțin că, dacă volumul le-a plăcut, cititorii vor să-l aibă, biblioteca avînd astfel, pe lîngă incontestabilul rol educativ și social, și unul promoțional, deci problema e falsă, adevărata problemă fiind bugetele bibliotecilor și ale cititorilor și dreptul de a avea acces la cultură.

Freud din nou atacat

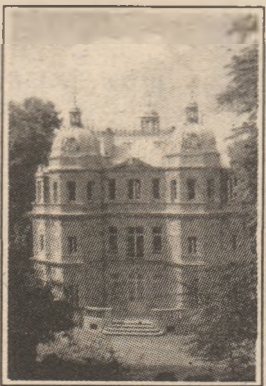

● Freud n-a fost, în mod sigur, „politic corect”. Încă de la începutul secolului nu i-au lipsit adversarii virulenți și invectivele lor: teoria sa sexuală a fost considerată de Karl Kraus ca o „boală”, sau de către Karl Popper ca o „non-știință”. Adepții săi însă vedeau în chiar această reacție dovada că noua teorie va avea viitor. De cîteva luni, mai întîi în SUA și apoi în Marea Britanie, polemica s-a reluat pe baze noi. Universitarii

au recitat atent textele lui Freud, subliniind contradicțiile și aproximațiile. Allen Esterson, specialist în manuscrisele freudiene, susține că în multe din analizele sale de cazuri se vede impostura, ajustarea adevărului faptic. Paul Williams îi ia apărarea părintelui psihanalizei: el este în continuare atacat doar pentru că a avut curajul să arate cum funcționează spiritul uman. În imagine, Freud cu nepotul său Ștefan.

Castelul lui Monte-Cristo

● În 1844, Dumas publică *Cei trei mușchetari* în foileton în „Le Siècle” și contractează cu alte două jurnale apariția *Contelui de Monte-Cristo* și a *Reginei Margot*. Succesul e imens și îi aduce o mică avere. Cu ea, cumpără 3 hectare la Port-Marly și-și construiește un castel neo-Renaissance, vizavi de un pavilion neo-gothic, pe fondul unui parc englez cu cascade, înconjurat de șanțuri cu apă. Pe fațada castelului, sînt sculptați scriitorii săi preferați (și, firește, la loc de cinste, el însuși). În 1849 însă, e nevoit să vîndă acest „paradis terestru” care, trecînd de la un proprietar la altul, se

degradează. În 1985, Societatea Prietenilor lui Alexandre Dumas, cu ajutorul financiar generos al regelui Marocului, începe restaurarea Domeniului, care a devenit un obiectiv turistic important și un centru de cercetări dedicate scriitorului.

ARTHUR HAULOT

ARTHUR HAULOT e născut la Liège (Belgia) la 15 noiembrie 1913. Jurnalist, profesor universitar. A participat la lupta antifascistă. A fost internat la Mathausen și Dachau. Animator responsabil al unor acțiuni umanitare, recent înnoțit cu titlul de Baron. Operă abundentă, caracterizată prin diversitate – versuri și eseuri sociologice, reportaje, studii literare, literatură pentru copii și tineret. Tradus și publicat în numeroase țări. Organizator neobosit al Bienalelor Internaționale ale Poeziei de la Liège. (R.B.)

Poemul unei Lumi noi

Înțelegînd prin spirit, veșnicia
însă numai în ce măsură?
Albastrul porții stînd împotriva
dimineții
va fi deajuns să înțelegi enigma?
sau să așezi sub cerul mîngîietor
de dulce
pulsăția senină ce suflatu-ți
nutrește?

Ce împlinire
să-nchipui decât floarea răsărită
cître azur, din stîncă?
De-ajuns poruncitor două silabe
să pregătești amurgului venind,
plinul iubirii
și respirația-i.

Nimic, decât un gest făcut în
spațiu,
un sunet luat din golul amintirii,
o mîngîiere dată noului,
vîntului,

Profilul unui chip,
suflul unui zîmbet,
apropierea sărutului mai pur decât
visat

transfigurat în seară
și suav.
Spumă pe mare urmîrind corabia,
veșnicul gest făcut în niciodată,
un gest în treacăt făcînd vreodată,
de mii de ani.

Lăsăm pe ape, pe nisip semnele
noastre
și așa pieritoare.
Dar pentru ce-ar sluji triumful
zeilor,
semnul, dacă n-ar fi să-i fie preț?
O piatră – o floare – un rîs – un
ciot de creangă:
patru destine – o lume născătoare,
ce scară a timpului, lungimea unei
clipe,
să le unească în seara trecătoare?
poate ne-o spune luna înțelesul.
[...]

Să nu mai știm
cum să-nsemnăm această
strălucire,
cum să-ntrupăm
acestei cămi a soarelui mai multă
voluptate
apărută din ciucurii nopții.
Cum să afli în tine puterea ușoară
ca să trezească fără
întăielor abandonări?

Dar ce am eu comun cu-aste visări
de prinț?
dacă nu-i pot cherna pe vracii cei
mai vechi,
decît pădurile ce-astupă ochii
Orenocului:
profeții supuși semnelor culmilor
celor mai de neatîns
semzeii socotitori ai fluviilor
acestui sânge

al așezărilor Asiate și cornutelor
Africii,
tot clocotul de crime fără iertare
ca să astîmpărăm potopul urei și
al lacrimilor?

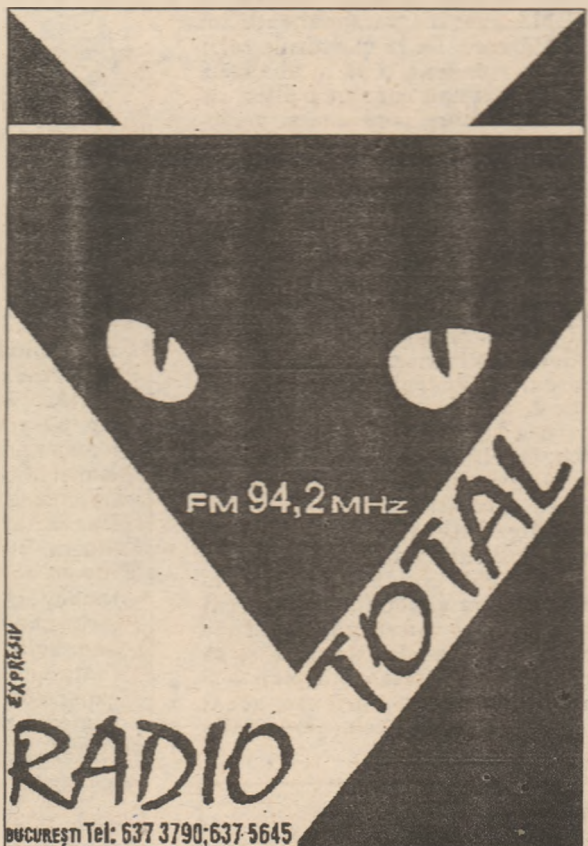
Fără zgomote,
cu puterea adunată din furtuni,
glorii viitoare s-or abate asupra
țărmlui.
Revolta cu nici una asemenea
o voință de bazalt și de azur,
alcătuire de un legămînt al unui
univers
nepătat de un scuiat decât de
Apocalips.
De ce cavalerii să-și încerce
norocul

atît cît socotim mormintele
unor inși lași
și-ale unor zei mai puțin cruzi?
De ce cuvîntul fi-va altul
decît vocea unui iertător în scară,
a unor piscuri, cele mai înalte,
cu vîrfuri adolescente.

La capătul zorilor, la întăiul strigăt
de cocoș
fugind din somn fără a fi lăsat,
cu-o singură privire măsurînd
înaltul,
simțînd în adîncimea ta bătaia
inimii,
ascultînd cum se deschide – auzul
unde începe jocul bucuriei de-a
trăi,
calea s-o iei și visul întrerupt:
e deajuns, de o privire, într-o
doară,
și întreaga omenire spre fericire-i
dusă.

E liniște pe mare.....
O linie albastră care să poarte-un
munte,
echilibru ceresc împodobit de
dragoste,
cîntec de gîză în fața fericirii,
al unei clipe sfinte:
vîntul încearcă jocul pierzînd sau
cîștigînd,
nimeni nu-și spune veșnicia.
Pentru o clipă, omul nu-i veșnic,
nici sfîrșit
puterea o primește prin rădăcini
adînci
nici nu gîndește la galaxii
născînde,
pîrjolurile urii, în el, treptat se sting
ca să-i redea nădejdea de grîne-n
lanuri coapte.

Traducere de
Radu Boureanu

Revista revistelor

Între urechi paralele

În articolul (supratitrat „Opinii” – oh, aceste măsuri de precauție ale

redacțiilor, ce cunoscute ne sînt!) Nu ne vindem pana, așteptăm po-mana, din LUCEAFĂ-RUL nr. 12, Alexandru George sus-ține cu drep-tate spiritul comercial ce ar trebui să stea la baza activității Uniunii Scri-itorilor, astfel încît scriitorii

să poată trăi „exploatîndu-și munca și talentul în cadrul unui regim apropiat”. El dă exemple din trecutul mai îndepărtat cînd, deși existau mult mai puțini cititori decît astăzi, editorii proveniți din tipografi sau librari forțau „prin dibăcie și inteligență tendința spre lectură a publicului atît cît era”, reușind „să facă averi și să ridice palate de hîrtie.”
• Dar afirmațiile sale indignate (căci indignarea a devenit de la un timp consubstanțială scrisului lui Alexan-dru George) se dovedesc naive cînd e vorba de soluții practice pentru prezent: „Așa stînd lucrurile, eu personal nu îngădui cuiva să se lamenteze, chiar dacă o face în limbaj gemut la TV, precum amicul meu Z. Ornea, avertizînd publicul despre soarta culturii naționale, a clasicilor, a valorilor perene etc. Atîta vreme cît editura ce cu onoare și competență conduce nu posedă încă o librărie (necum o tipografie), nu are dreptul să se plîngă. Cînd l-oi vedea pe el și pe funcționarii Minervei, printre care număr cei mai mulți prieteni, surî-zînd în spatele unei teighele, la o tarabă, apoi într-o dugheană și, în fine, într-o librărie luxos amenajată și vînzînd cărți, vom discuta altfel –

sau, mai bine zis, nu vom mai avea ce discuta... Pentru că singura urmare pozitivă a articolului de față sînt sigur că va fi că toți cei din onorabila editură Minerva nu-mi vor mai răspunde de acum la «bună ziua». Lăsînd la o parte faptul că pentru o tipografie și o librărie sînt necesare fonduri enorme, iar blocajul financiar n-a fost creat de nepriceperea comercială a editorilor ci de aparatul funcționăresc împotriva căruia au protestat ei degeaba, de la început – chiar crede Alexandru George că menirea unui editor e să surdă din spatele unei teighele, într-o dugheană? • Cît despre termenii în care, la sfîrșitul articolului, răspunde „infa-melor pagini de jurnal” publicate de Lucian Raicu în „Agora” (ceea ce a făcut și în articolul *De la critică la prietenie și înapoi* din numărul nostru precedent), ei sînt deosebit de duri, depășind polemica de idei. Regretăm că doi scriitori de o asemenea valoare își aruncă reciproc învinuiri evident nedrepte, într-un spectacol cu lovituri sub centură de ambele părți, greu de suportat pentru cei care-i prețuiesc deopotrivă și din aceleași motive: cărțile lor și verticalitatea morală. • În VATRA nr. 179, Eugen Uricafu dialoghează cu Al. Cistelean despre literatura română post-ceaușistă, despre implicarea civică și politică a intelectualiilor și, cu experiența cîștigată de prozator în diplomația culturală, despre interesul Occidentului pentru cultura română: „Trebuie depășit urgent momentul curiozității, al «stîrnirii interesului». O cultură nu poate trăi izolat, nu poate să se prezinte în bloc, nu poate să evite influențele reciproce și nu poate trăi planificat. Cum nu poate trăi fără sprijinul statului, ea fiind cea mai prețioasă formă de exprimare și cea mai serioasă probă a existenței unei națiuni în specificul său. Este, de fapt, rațiunea de a fi a statului național. De aceea

liderii PDSR îi caută un înlocuitor. Persoanele vizate pentru noua funcție sînt Agatha Nicolau – deputat PDSR și Grigore Zanc – prefectul județului Cluj.” Avînd în vedere reprezentativitatea celor doi oameni de cultură, ne întrebăm de ce nu sînt vizati Floarea Calotă sau Cornel Brahaș sau Mircea Mușat?

Cazul Gh. Tătărescu

Un întreg număr consacră DILEMA evocării personalității lui Gh. Tătărescu. De la mărturiile celor care l-au cunoscut, pînă la analizele unor istorici sau oameni politici de diverse orientări, persoana și personalitatea fostului lider liberal apar examinate pe toate fețele. E ceva tulburător în această evocare, cu atît mai mult cu cît cel evocat nu se lasă prins într-o singură formulă. Ca probă că unele dintre interpretări vîd în Gh. Tătărescu nu numai un caz de trădare a liberalismului în numele unui așa zis pragmatism politic care s-a dovedit ulterior falimentar, ci o încercare disperată a acestui om politic de a face pactul cu comunismul pentru a salva ceea ce mai era de salvat. De altfel una dintre mărturiile care se cuvin luate foarte în serios în ceea ce privește opțiunile politice postbelice ale liderului liberal aparținînd lui Pamfil Șeicaru și e scrisă în 1958: „În 1946 se găsea la Paris cu soția și copiii. Au încercat prietenii să-l convingă să refuze semnarea tratatului de pace și să rămînă în străinătate. A răspuns – și nimeni nu poate contesta acest răspuns – cu liniștea celui care știe că

se sacrifică. Gestul refuzului de a semna mi-ar servi mie, nu țării, deoarece nu ar schimba nimic; Rușii vor continua să rămînă. Eu nu cred într-un război între Occident și comunism. Datoria mea e să semnez tratatul de pace ca să salvez ce mai rămîne din România. La Yalta, Occidentul ne-a predat Rușilor. Conștiința mea de român îmi poruncește să mă reîntorc în țară și să sufăr cu compatrioții mei, încercînd să le ușurez calvarul. Mi-ar fi așa ușor să rămîn la Paris, cînd am alături de mine nevasta și copiii. Eu aleg, conștient de toate riscurile, lupta printre Români, pentru libertatea lor. Resping eroismul prin procură dată altora.” Mărturia lui Pamfil Șeicaru, una dintre cele mai echilibrate care apar în această succesiune de evocări sau încercări analitice ar merita citată în întregime, fiind, evident, un text scris fără patimă și care nu pornește de la premisa că Gh. Tătărescu a fost un trădător al convingerilor sale politice și un caz trist de colaboraționism politic din primii ani ai comunismului. De altfel, mărturia lui Pamfil Șeicaru e printre puținele din care personalitatea lui Tătărescu nu iese înnegrită, ci dimpotrivă: „Avea o bunătate naturală fără em-fază și chiar în furtuna luptelor politice, cînd loviturile nedrepte ne rănesc cîteodată, el nu păstra cătră-nirea resentimentelor, găsia că cu-vintele mint, nu redau fidel senti-mentele și violența este numai ve-bală, oamenii fiind, în general mai puțin răi decît vor să pară. Ce slab era pregătit să înfrunte perfidia rău-tății, savant distilată, a comuniștilor.”

Cronicar

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările euro-pene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, Româ-nia sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abo-namente pe un trimestru sau un

SPORT

Steaua cu două fețe

STEUA va merge mai departe. Dar după mine, noi nu mai avem azi echipe de club pentru care să merite să ne facem migrene. Steaua i-a trimis acasă pe cei de la Servette, dar Steaua nu e o trupă care să-i poată speria nici măcar pe răcanii fotbalului autohton. Ea bate pe cine nimerește și pierde în fața cui nu se așteaptă. Cu ani în urmă, Steaua trebuia să cîștige tot. Uneori, făcea partide jenante ca să iasă prima dată dacă avea în teren marea ei garnitură. Azi, Steaua e o echipă care vrea, dar care nu prea mai poate.

Ca și Craiova, Steaua se bate pe teren, dar nu are obrăznicia marilor echipe, încît ea a făcut un meci revanșă onorabil cu elvețienii, dar a pierdut în deplasare în campionatul nostru. Eu nu cred că Steaua e o echipă cu două fețe, una pentru campionat și alta pentru competițiile internaționale. Ea face un joc mediocru. Un soi de chiorenie printre orbi, cu toate neșansele unei asemenea situații. După această întîlnire cu Servette, Steaua ne-a făcut impresia unei echipe care știe să se bată, dar nu e lămurită de ce o face. O să spuneți că umblu după paradoxuri ieftine. Dar am mai mare încredere în înfrîngerea oltenilor de la Craiova decît în victoria steliștilor cu elvețienii. Și asta din pricină că oltenii știu de ce au pierdut. Băieții din Ghencea, însă, nu știu deloc de ce au cîștigat. Problema lor e, deocamdată, să dovedească ce importanți și ce ai dracului sînt.

Pe de altă parte, de ce n-am accepta socoteala foarte simplă că e mai greu să fi profet la tine în sat și că deci înfrîngerile din ultima vreme ale Stelei, cu tot cu victoriile ei în prelungiri, ies din regula simplă a jocului. Problema, mărunțită pe cît se poate e dacă nu cumva Steaua e un soi de *doctor Jeckill* la noi în campionat și un teribil *mister Hyde* în afară.

Tușier

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86.; 650.33.69.; 659.35.42. (foto).
Abonamente: 3 luni - 5.200 lei; 6 luni - 10.400 lei; 1 an - 20.800 lei. ISSN 1220-6318.

24 pag. - 400 lei

Umor involuntar

„Practic domnii legiuitori ciugulesc din palma prezidențială și se asigură cu toate bunurile vieții din hambarele administrației președintelui.”
Laurențiu Checicheș în *Românul* din 22 august 1994

„Gheorghe Ardeleanu este cel care în noaptea de 22/23 decembrie a comandat să se deschidă foc asupra propriilor săi subalterni, aflați în fața Ministerului Apărării Naționale. În prezent, Gheorghe Ardeleanu este mort.”
Tana Ardeleanu în *Ziua* din 20 august 1994

„Vecinătatea artei face să miroase a crin și un hoit împutit. Îndată însă ce glanda artei se usucă, șarpele-găină iese la lumină prin gura căscată a cadavrului.”
Cristian Tudor Popescu în *Adevărul literar și artistic* din 21 august 1994

„Singura valoare a handicapatei era un aparat de radio cu care, se pare, a fost lovită în cap.”
Al. Racoviceanu și Christian Levant în *Evenimentul zilei* din 6 august 1994

„Trăim rînd, trăim sîngerînd, deci existăm, și-i echitabil.”
Damați în *Jurnalul național* din 9 august 1994

„Sămînta guvernului a scos porumb fără știuleți.”
În *România liberă* din 13 august 1994